

kolektiv autorů

Společenský a legislativní rámec neziskového sektoru

Tato publikace byla vydána v rámci projektu „3 stupně řízení – 3 kroky ke stabilitě“, který byl spolufinancován Evropským sociálním fondem, státním rozpočtem České republiky a rozpočtem hlavního města Prahy.

© Lenka Deverová, 2008.

© Pavol Frič, 2008.

© Hana Frištenská, 2008.

© Petr Beránek, 2008.

© AGNES, 2008.

ISBN 978-80-903696-2-7

Obsah

Typologie neziskových organizací v ČR	5
Lenka Deverová	
Základní typy neziskových organizací	5
Nadace a nadační fondy	6
Obecně prospěšné společnosti	20
Občanská sdružení	32
Zařízení církví a náboženských společností	40
Neziskový sektor ve výsledcích sociologických průzkumů	47
Pavol Frič	
Občanská participace	49
Postoje občanů k neziskovým organizacím	56
Členství v neziskových organizacích	59
Význam dobročinnosti ve společnosti	64
<i>Individuální dárcovství</i>	65
<i>Dobrovolnictví</i>	68
<i>Firemní dárcovství</i>	76
Legislativní rámec neziskového sektoru v ČR	79
Neziskové organizace v síti sociálních vztahů	82
Stát a nestátní neziskové organizace	89
Hana Frištenská	
Kdo jsou z hlediska státu NNO?	89
Legislativní prostředí pro fungování NNO	93
Financování NNO z veřejných rozpočtů	98
NIF jako zvláštní opatření vlády ČR	109
Politika státu vůči NNO – Rada vlády pro NNO	112
Závěr	113
Smluvní vztahy v neziskové organizaci	115
Lenka Deverová	
Základní právní terminologie	115
Smluvní vztahy	117
Vybrané smluvní typy	120

Daně v nestátních neziskových organizacích

129

Petr Beránek

Nestátní neziskové organizace a jejich činnost	129
NNO a systém daní	131
DPH	132
Daň z příjmu	136
Registrace k daním	141
Silniční daň	142
Darovací daň	144
Daň z nemovitosti	146
Daň z převodu nemovitostí	147
Zaměstnávání pracovníků	148

Typologie neziskových organizací v ČR

Lenka Deverová

Základní typy neziskových organizací:

1. OBČANSKÁ SDRUŽENÍ A ODBORY

- Název zákona: **Zákon o sdružování občanů**
- Číslo: 38/1990 Sb., ve znění zákona č.300/1990 Sb., 513/1991 Sb., 68/1993 Sb., 151/2002 Sb., 230/2006 Sb., 342/2006 Sb.
- Účinnost: od 1.května 1990

2. OBECNĚ PROSPĚŠNÉ SPOLEČNOSTI

- Název zákona: **Zákon o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů**
- Číslo: 248/1995 Sb. ve znění zákona č.208/2002 Sb., 320/2002 Sb., 437/2003 Sb..
- Účinnost: od 1. ledna 1997

3. NADACE A NADAČNÍ FONDY

- Název zákona: **Zákon o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů**
- Číslo: 227/1997 Sb. ve znění zákona č. 210/2002 Sb., 257/2204 Sb.
- Účinnost: od 1. ledna 1998

4. ZAŘÍZENÍ CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ

- Název zákona: **Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)**
- Číslo: 3/2002 Sb. ve znění nálezu Ústavního soudu č.4/2003 Sb., zákona č.562/2004 Sb., 495/2005 Sb.
- Účinnost: od 7.ledna 2005

Nadace a nadační fondy

Pojem nadace, nadační fond

Původní pojetí nadace charakterizuje nadační akt, který měl charakter darování než konstituování samotné instituce.

Nadace nebo nadační fond jsou definovány jako účelová sdružení majetku zřízená a vzniklá podle zákona o nadacích a nadačních fondech pro dosahování obecně prospěšných cílů.

Obecně prospěšným cílem je zejména rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv nebo jiných humanitárních hodnot, ochrana přírodního prostředí, kulturních památek a tradic a rozvoj vědy, vzdělání, tělovýchovy a sportu.

Zákon vymezuje cíle, k nimž je možné nadaci nebo nadační fond zřídit pouze demonstrativně. To znamená, že tento výčet není konečný. Pokud však bude zřizována nadace k naplnění cílů, které nejsou jednoznačně uvedeny v zákoně bude věcí posouzení soudu, zda tyto cíle shledá jako možné pro vznik nadace. Poměrně náročnou úlohou je pro každého zakladatele nadace najít odpovídající poměr mezi obecností a konkrétním určením cílů nadace nebo nadačního fondu.

Název musí obsahovat slovo „nadace“ nebo u nadačního fondu slova „nadační fond“. Toto označení nesmí být použito v názvu jiných typů právnických osob.

Nadace i nadační fond musí být tvořen majetkem, který je zárukou její existence. U nadace je dána minimální výše ve formě nadačního jmění, u nadačního fondu není dána, nadační fond však musí být nadán majetkem v takové výši, aby mohl plnit svůj účel.

Rozdíl mezi nadací a nadačním fondem

1. Majetek nadace je tvořen nadačním jměním a ostatním majetkem nadace. Nadační jmění musí po celou dobu existence nadace zůstat zachováno v minimální výši 500 000,- Kč. Z výnosů nadačního jmění může nadace užívat pouze výnosy. Zákon č. 227/1997 Sb. vymezuje, čím může nadační jmění tvořeno (viz dále). Ostatní majetek může nadace k naplnění svého účelu užívat bez omezení.

Nadační fond nevytváří nadační jmění. Není stanovena žádná minimální výše majetku nadačního fondu. K naplnění svého účelu užívá nadační fond veškerý svůj majetek.

2. Výnosy z nadačního jmění zapsaného v nadačním rejstříku jsou osvobozeny od daně z příjmů. Výnosy z ostatního majetku nadace a z majetku nadačního fondu osvobozeny od daně z příjmů nejsou.

3. Nadace i nadační fond nesmějí vlastním jménem podnikat s výjimkou pronájmu nemovitostí, pořádání kulturních, společenských, sportovních a vzdělávacích akcí.

Nadace však může nabývat úplatně majetkové účasti nadace na akciových společnostech; účast nesmí přesáhnout 20 % z majetku nadace po odečtení hodnoty nadačního jmění. Kótované cenné papíry akciových společností může nadace nakupovat a prodávat pouze na regulovaných trzích. Obchodní podíl nadace na majetku akciové společnosti nesmí být větší než 20 % majetku této akciové společnosti.

4. Roční účetní závěrka nadace musí být vždy ověřena auditorem.

Roční účetní závěrka nadačního fondu musí být ověřena auditorem za kalendářní rok, v němž úhrn celkových nákladů nebo výnosů vykazovaných nadačním fondem převyšší 3 000 000,- Kč nebo pokud majetek nadačního fondu je vyšší než 3 000 000,- Kč.

Zřízení a vznik nadace a nadačního fondu

Obdobně jako u obecně prospěšných společností a obchodních společností se u nadací a nadačních fondů rozlišují dvě fáze – fáze zřízení a fáze vzniku. Zákon je upravuje v hlavě II Zřízení a vznik nadace a nadačního fondu.

KDO MŮŽE BÝT ZŘIZOVATELEM NADACE NEBO NADAČNÍHO FONDU?

Zákon neomezuje zřízení nadace nebo nadačního fondu, takže zřizovatelem může být každá fyzická nebo právnická osoba, pokud není jako zřizovatel vyloučena jinými předpisy. Zřizovatel nadace nebo nadačního fondu může být jediný nebo může být zřizovatelů několik. Je-li zakladatel jediný, musí být zakládací listina sepsána ve formě notářského zápisu. Je-li zřizovatelů několik, uzavřou mezi sebou zakládací smlouvu, kterou podepíší a pravost podpisů ověří.

Pro úplnost je nutno uvést, že nadaci nebo nadační fond je možné jako jedinou právnickou osobu zřídit i závětí.

Zřizovatel má ve vztahu k nadaci nebo nadačnímu fondu velmi omezené postavení. Jeho vztah k nadaci prakticky končí vznikem nadace. Činnost nadace nebo nadačního fondu z titulu toho, že je zřizovatelem, nemůže ovlivňovat. Majetek, který vložil do majetku nadace nebo

nadačního fondu se mu již nikdy nevrátí. Zřizovatel se však může jmenovat členem první správní rady nadace nebo nadačního fondu nebo první dozorčí rady popř. revizorem.

NADAČNÍ LISTINA

Zakládací listina nebo zakládací smlouva, kterou zákon označuje jako nadační listinu musí obsahovat náležitosti stanovené § 3 odst. 2 zákona. Obdobně jako zakládací dokumenty jiných právnických osob musí nadační listina obsahovat název a sídlo nadace nebo nadačního fondu, identifikaci zřizovatele (zřizovatelů).

Dále musí obsahovat:

- vymezení účelu, pro který se nadace nebo nadační fond zřizuje,
- výši, popřípadě hodnotu majetkového vkladu, který se každý zřizovatel zavazuje vložit do nadace nebo nadačního fondu,
- počet členů správní rady a dozorčí rady a jejich identifikaci,
- stanovení pravidla pro omezení nákladů nadace nebo nadačního fondu na správu nadace nebo nadačního fondu nebo určení, že pravidlo má být stanoveno statutem nadace nebo nadačního fondu,
- určení osoby, která spravuje majetkové vklady zřizovatele (zřizovatelů) do vzniku nadace nebo nadačního fondu,
- podmínky pro poskytování nadačních příspěvků, popřípadě okruh osob, kterým je lze poskytnout, nebo určení, že tyto náležitosti mají být stanoveny statutem nadace nebo nadačního fondu.

V části nadační listiny týkající se správní rady a dozorčí rady, lze mimo obligatorní údaje stanovené zákonem upravit i ty otázky, které zákon umožňuje stanovit nadační listinou odlišně od zákona.

Jedná se o tyto skutečnosti, které lze „upravit jinak“:

- vyloučení rotace členů správní rady tj. každoroční obměny jedné třetiny členů správní rady,
- stanovení délky funkčního období členů správní nebo dozorčí rady,
- vyloučení možnosti opětovné volby za člena správní nebo dozorčí rady,
- stanovení, že určitý počet členů správní rady může být volen na návrh určitých právnických nebo fyzických osob určených zřizovatelem,
- stanovení hlasovacího většiny správní rady jinak než jako nadpoloviční většinou,
- stanovení důvodů odvolání člena správní a dozorčí rady.

Správce vkladu může být zřizovatel, jeden ze zřizovatelů, člen správní rady nebo jiná osoba, která vklady zřizovatelů spravuje do vzniku nadace nebo nadačního fondu a písemně se zaváže v tzv. prohlášení správce vkladu k tomu, že tyto vklady převede na nadaci nebo nadační fond po jejím vzniku. V případě ukládání nadačního jmění budoucí nadace na účet u banky je správce vkladu tou osobou, která zakládá tento účet.

VZNIK NADACE A NADAČNÍHO FONDU

Nadace a nadační fond vzniká podle § 5 odst. 1 zákona dnem zápisu do nadačního rejstříku. Nadační rejstřík je jako veřejný seznam veden rejstříkovým soudem příslušným podle sídla nadace nebo nadačního fondu. Rejstříkovými soudy jsou Městský soud v Praze a v Brně a Krajské soudy v Českých Budějovicích, Plzni, Ústí nad Labem, Hradci Králové a Ostravě. Nadační rejstřík je přístupný na adrese www.justice.cz.

Návrh na zápis nadace nebo nadačního fondu do nadačního rejstříku podává zřizovatel, případně vykonavatel závěti či jiná k tomu zřizovateli písemně zmocněná osoba, a to na formuláři stanoveném vyhláškou ministerstva spravedlnosti. Zavedení formulářů pro zápis do obchodního rejstříku a tedy i nadačního rejstříku a rejstříku obecně prospěšných společností vyplývá ze zákona č. 216/2005 Sb. Formuláře a návody na jejich vyplnění jsou dostupné na www.justice.cz.

K návrhu musí být v souladu s § 5 zákona přiloženy:

- nadační listina,
- doklad o splacení peněžitého vkladu nebo doklad o převzetí nepeněžitého vkladu (oboje vystavené osobou spravující vklady do dne vzniku nadace nebo nadačního fondu),
- znalecký posudek určující hodnotu případného nepeněžitého vkladu (cenných papírů, nemovitosti, uměleckého díla apod.),
- u nadace smlouva o správě cenných papírů, jsou-li součástí nadačního jmění cenné papíry, které budou na základě této smlouvy spravovány k tomu oprávněnou osobou,
- výpisy z rejstříku trestů těch členů správní rady, dozorčí rady (případně revisora), kteří jsou občané České republiky, u cizinců-občanů EU doklad státu jejich trvalého pobytu a u cizinců-neobčanů EU výpis z rejstříku trestů ČR a doklad státu jejich trvalého pobytu, kterým se osvědčuje, že nebyli pravomocně odsouzeni za úmyslný trestný čin; tyto doklady nesmí být starší než 6 měsíců.

Dále je nutno soudu doložit další doklady, které zákon explicitně neuvádí, ale které v souladu s občanským soudním řádem slouží k doložení

skutečností podstatných pro posouzení návrhu na zápis nadace nebo nadačního fondu, a to:

- čestná prohlášení členů správní rady a dozorčí rady nebo revizora, o tom, že splňují požadavky, které pro výkon uvedených funkcí stanoví zákon,
- podpisové vzory členů správní rady,
- souhlas členů správní a dozorčí rady s tím, že budou zapsáni jako členové orgánů nadace nebo nadačního fondu do nadačního rejstříku,
- souhlas majitele nemovitosti, v níž bude mít nadace nebo nadační fond sídlo, s umístěním sídla. Tento souhlas může mít podobu prohlášení majitele nemovitosti nebo smlouvy o budoucí smlouvě nájemní nebo již samotné nájemní smlouvy. Vedle souhlasu s umístěním sídla je nutné doložit i výpis z katastru nemovitostí pro nemovitost, v níž je sídlo nadace nebo nadačního fondu.

Jménem nadace nebo nadačního fondu do doby jejího zápisu do nadačního rejstříku podle § 6, ve věcech souvisejících se vznikem nadace nebo nadačního fondu do jejich vzniku, jednájí zřizovatelé společně nebo ten z nich, kterého k tomu písemně zmocnili. Zřizuje-li se nadace nebo nadační fond závětí je touto osobou, od skončení projednání dědictví, vykonavatel závěti. Závazky vzniklé z jednání zřizovatelů před vznikem nadace nebo nadačního fondu přecházejí na nadaci nebo nadační fond dnem jejich vzniku. Osoba spravující vklady je povinna je nadaci nebo nadačnímu fondu bez zbytečného odkladu po jejich vzniku předat. Nevznikne-li nadace nebo nadační fond, je osoba spravující vklady povinna je bez zbytečného odkladu vrátit zřizovatelům, popřípadě vydat oprávněným dědicům, byly-li nadace nebo nadační fond zřízeny závětí.

Nadace ani nadační fond nemají následně možnost odmítnout závazky, které vznikly z jednání zřizovatelů v období od založení do vzniku. K tomu srovnej § 6 odst. 2 zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů.

Orgány nadace a nadačního fondu

Zákon vymezuje jako orgány nadace nebo nadačního fondu pouze správní radu, dozorčí radu či revizora. To ovšem nevylučuje, aby zřizovatel v nadační listině nebo správní rada ve statutu nadace nebo nadačního fondu neurčila další orgány. Obvykle se u nadací setkáváme s definováním funkce ředitele, s vytvářením nejrůznějších poradních orgánů

např. grantových komisí k výběru příjemců nadačních příspěvků, Čestných výborů, jejichž členy jsou význačné osobnosti veřejného života.

Členům správní rady a dozorčí rady nebo revizorovi je možné vyplácet odměnu, jejíž výši stanoví správní rada. V takovém případě se nejedná o plnění z pracovně právního vztahu, ale o odměnu statutárního resp. dozorčího orgánu.

SPRÁVNÍ RADA

Zákon jednoznačně definuje správní radu jako statutární orgán, který má nejméně tři členy, spravuje majetek nadace nebo nadačního fondu, řídí činnost nadace nebo nadačního fondu a rozhoduje o všech záležitostech nadace nebo nadačního fondu.

V § 10 odst. 2 zákon definuje výlučnou pravomoc správní rady, tj. stanoví činnosti, které nadace nemůže přenést na jiné subjekty ani plnou mocí. Jedná se o základní činnosti, které ovlivňují chod nadace nebo nadačního fondu:

- vydávání statutu a rozhodování o jeho změnách,
- schvalování rozpočtu a jeho změn,
- schvalování roční účetní závěrky a výroční zprávy,
- rozhodování o sloučení, pokud není sloučení vyloučeno nadační listinou,
- volba a odvolávání členů správní rady a dozorčí rady, popřípadě revizora, nestanoví-li nadační listina jinak, rozhodovat o odvolání člena správní rady, člena dozorčí rady, popřípadě revizora přestane-li splňovat podmínky členství nebo funkce a stanovení výše odměny za výkon funkce,
- rozhodovat o zvýšení nebo snížení nadačního jmění, za podmínek stanovených tímto zákonem.

Zákon upravuje podrobně členství ve správní radě s tím, že umožňuje zřizovateli řadu úprav odlišně od zákona – viz shora.

Členství ve správní radě je neslučitelné s členstvím v dozorčí radě a s funkcí revizora. Členem správní rady nemůže být ani fyzická osoba nebo člen statutárního či kontrolního orgánu právnické osoby, které se poskytuje nadační příspěvek. Významným omezením je i vyloučení členství ve správní radě a v kontrolním orgánu u osob, které jsou v pracovně právním nebo obdobném vztahu k nadaci nebo nadačnímu fondu nebo u nichž je v pracovně právním nebo obdobném vztahu k nadaci nebo nadačnímu fondu osoba jim blízká.

Členství ve správní radě zaniká tj. výkon funkce končí uplynutím funkčního období, úmrtím, odvoláním nebo odstoupením.

Po skončení funkce je nutné na uvolněné místo zvolit nového člena resp. zvolit znovu stávajícího člena. Je-li stávající člen zvolen znovu, není nutné provádět zápis v nadačním rejstříku.

Zákon v § 16 upravuje situaci, kdy v důsledku zániku členství ve správní radě nadace nebo nadační fond nemá statutární orgán, nebo ve správní radě zůstal jen jeden její člen. V takovém případě je soud oprávněn jmenovat nové členy správní rady, a to buď na návrh zřizovatele, vykonavatele příslušné závěti, dozorčí rady, případně i bez návrhu. Zde se jedná o jediný případ, kdy ve věcech nadací a nadačních fondů může soud rozhodovat i bez návrhu. V praxi to znamená, že soud rozhodne, jestliže se doví o faktické neexistenci správní rady, a nemusí čekat na návrh jako podnět zvenčí. Toto ustanovení je nutno chápat jako ustanovení zamezující nefunkčnosti statutárního orgánu z jakýchkoliv důvodů.

Správní rada je povinna vydat do jednoho měsíce ode dne vzniku nadace nebo nadačního fondu do nadačního rejstříku statut, v němž upraví zejména postup pro jednání orgánů nadace nebo nadačního fondu, podmínky pro poskytování nadačních příspěvků, popřípadě okruh osob, kterým je lze poskytovat a způsob, jakým se nadační příspěvky poskytují.

Statut nadace nebo nadačního fondu musí být v souladu s nadační listinou. Nadace nebo nadační fond jsou povinny každému na požádání zpřístupnit statut a umožnit mu pořídít si z něj výpisy či opisy.

Zákon nestanoví periodicitu jednání správní rady. Tato by měla být stanovena statutem. Vzhledem k tomu, že správní rada musí schválit rozpočet nadace nebo nadačního fondu a roční účetní závěrku, měla by se správní rada sejít minimálně dvakrát ročně. Pravidla pro jednání správní rady by měla být stanovena statutem např. způsob svolávání, pravidla předkládání materiálů správní radě.

DOZORČÍ RADA

V §§ 17 až 19 vymezuje zákon působnost dozorčí rady jako kontrolního orgánu nadace nebo nadačního fondu. Dozorčí rada musí být zřízena vždy, přesahuje-li nadační jmění nadace nebo majetek nadačního fondu hodnotu 5 000 000,- Kč V ostatních případech povinnost zřízení dozorčí rady vyplývá z nadační listiny nebo ze statutu nadace nebo nadačního fondu.

Není-li zřízena dozorčí rada, musí být podle § 20 zákona její působnost zajištěna revizorem, na jehož ustanovení se vztahují obdobná omezení, jako na členy správní rady a dozorčí rady.

Volba a odvolávání členů dozorčí rady nebo revizora správní radou může být za určitých okolností konfliktní v tom smyslu, že kontrolovaný

orgán – správní rada – je oprávněn volit a odvolávat členy kontrolujícího orgánu. Lze proto doporučit, aby zřizovatel využil svého práva uplatnit v nadační listině vymezení okruhu osob, z nichž mohou být členové dozorčí rady voleni nebo revizor jmenován a tím si zajistit alespoň částečně nezávislost dozorčí rady či revizora na správní radě.

ŘEDITEL

Funkci ředitele zákon explicitně neuvádí. To nevylučuje možnost jejího zřízení.

Výkonem funkce ředitele může být pověřen některý z členů správní rady a za tuto činnost pobírá odměnu za výkon funkce. V takovém případě není ředitel v pracovně právním vztahu k nadaci nebo nadačnímu fondu.

Druhou možnou variantou je konstrukce funkce ředitele jako zaměstnance nadace nebo nadačního fondu, s nímž pracovní poměr uzavírá a ukončuje správní rada, která stanoví výši jeho mzdy. Aby mohl ředitel v tomto případě jednat za nadaci nebo nadační fond navenek, musí mu správní rada udělit plnou moc, v níž vymezí konkrétní rozsah oprávnění k jednání.

Nadační příspěvky (granty)

Základní činností nadace a nadačního fondu je poskytování nadačních příspěvků. V případě, kdy by nadace nebo nadační fond neposkytovaly nadační příspěvky po dobu delší než dva roky, může tato skutečnost být důvodem ke zrušení nadace nebo nadačního fondu.

Nadačním příspěvkem je podle ustanovení § 2 odst. 4 vše, co je nadací nebo nadačním fondem poskytnuto třetí osobě k účelu, pro který byla nadace nebo nadační fond zřízeny.

Nadačním příspěvkem může být vše, co může být předmětem občanskoprávních vztahů tj. může se jednat o plnění peněžité, nepeněžité ve věcech movitých nebo nemovitých nebo v právech či jiných nehmotných hodnotách nebo smíšené – částečně peněžité a částečně nepeněžité.

Formulace „vše, co je poskytnuto“ umožňuje velmi široký výklad. Poskytnutí může spočívat v převodu do vlastnictví, v zapůjčení tj. návratný nadační příspěvek nebo např. v úhradě vložného na konferenci za příjemce nadačního příspěvku, v poskytnutí práva na volný vstup na akce, které organizuje nadace. Je však nutno důsledně odlišovat nadační příspěvky od obecně prospěšných služeb např. poskytnutí vzdělání.

Podmínky pro poskytování nadačních příspěvků stanoví nadační listina nebo statut nadace či nadačního fondu. Tyto podmínky mohou být vydány samostatně – obvykle jsou označovány jako „grantová pravidla“.

Minimální obsah grantových pravidel musí vycházet z ustanovení § 4 zákona. Musejí obsahovat alespoň podmínky pro poskytování nadačních příspěvků, popř. okruh osob, kterým se nadační příspěvky poskytují a způsob, jakým se poskytují.

Podmínkami poskytování se obvykle rozumí:

- zda nadační příspěvky jsou poskytovány na základě návrhů členů správní rady popř. dalších osob nebo na základě žádosti, včetně vymezení jejího obsahu popř. odkazu na to, kde lze získat formuláře žádosti,
- lhůty pro přijímání návrhů na poskytnutí nadačních příspěvků,
- způsob posuzování návrhů na poskytnutí nadačních příspěvků,
- rozhodování o nadačních příspěvcích,
- stanovení způsobu prokazování použití nadačního příspěvku jeho příjemcem.

Způsobem poskytování se např. rozumí, zda jsou nadační příspěvky poskytovány na základě smlouvy (včetně možného stanovení obsahu smlouvy) nebo jiného právního úkonu např. potvrzení o předání nadačního příspěvku, nebo zda se nadační příspěvky poskytují v penězích nebo i v nepeněžní formě, jako nenávratné či návratné.

Nadační příspěvek poskytnutý nadací nebo nadačním fondem v souladu s účelem, pro který byly nadace nebo nadační fond zřízeny, je příjemce nadačního příspěvku povinen použít v souladu s podmínkami stanovenými nadací nebo nadačním fondem; jinak je povinna tento nadační příspěvek vrátit nebo vrátit náhradu v penězích ve lhůtě stanovené nadací nebo nadačním fondem. Příjemce nadačního příspěvku je povinen na požádání nadace nebo nadačního fondu prokázat, jakým způsobem a k jakému účelu byl užít.

Členům orgánů nadace, nadačního fondu nebo revizorovi nelze poskytnout nadační příspěvek.

Nadační jmění

Nadační jmění je část majetku nadace, nikoliv nadačního fondu, pro kterou zákon vytváří zvláštní režim. V souladu s § 3 odst. 5 zákona může být nadační jmění tvořeno pouze penězi, cennými papíry, nemovitými věcmi, movitými věcmi nebo majetkovými právy nebo jinými majetkovými hodnotami, které splňují předpoklad trvalého výnosu a nejsou zatíženy zástavním právem.

Problémy vznikají zejména ve vztahu k movitým věcem mimo peněz a cenných papírů. Zákon z movitých věcí osvobozuje od daně z příjmů výnosy z cenných papírů a dále pouze výnosy z pronájmu uměleckých děl. Pouze umělecká díla tedy zákonodárce považoval za movité věci splňující předpoklad trvalého výnosu. Lze však do nadačního jmění vložit např. počítače v hodnotě značné přesahující částku 500 000,- Kč? Vzhledem k tomu, že nemohou splňovat předpoklad trvalého výnosu, protože jejich životnost není „dlouhodobá“, neměly by být do nadačního jmění vkládány. Konečné rozhodnutí o tom, zda např. počítače nebo jiné přístroje mohou být součástí nadačního jmění učiní příslušný rejstříkový soud. Zakladatelům nadací lze z praktického hlediska doporučit, aby do nadačního jmění vložili majetkovou hodnotu ve výši 500 000,- Kč v nezpochybnitelné formě a teprve nad hranici 500 000,- Kč do nadačního jmění vkládali věci, o nichž lze předpokládat, že jejich vklad nemusí soud akceptovat. Neakceptuje-li soud v takovém případě vklad movitých věcí, zapíše nadaci do rejstříku s hodnotou nadačního jmění 500 000,- Kč v nezpochybnitelných hodnotách. Toto řešení je lepší než umožnit soudu, aby návrh na zápis zamítl, protože zřizovatel nedoloží existenci vkladu do nadačního jmění v souladu se zákonem.

Nadačního jmění je vedle vytváření majetkové jistoty nadace pro budoucí časy i základním faktorem pro určování pravidla pro omezení nákladů na správu nadace podle § 22 zákona – viz dále.

Nadační jmění nesmí být podle § 23 odst. 3 zákona po celou dobu existence nadace zcizeno, pokud je tak stanoveno zřizovatelem nebo dárce, jehož dar je vložen v nadačním jmění. Peněžní prostředky, které jsou součástí nadačního jmění, musí nadace uložit na zvláštní účet u banky nebo je může použít na nákup investičních instrumentů uvedených § 23 odst.3 písm.a) a odst.2 nebo na nákup nemovitostí.

Nadace může rozhodnutím správní rady měnit skladbu nadačního jmění např. může za peníze nakoupit nemovitost nebo cenné papíry. Vždy však musí správní rada jednat s tzv. péčí řádného hospodáře. Zjednodušeně řečeno musí správní rada rozhodovat tak, aby nebylo nadační jmění využíváno v rozporu se zákonem a zájmy nadace. Při porušení povinnosti dbát o nadační jmění s péčí řádného hospodáře, pokud tím byla nadaci škoda, může být vůči členům správní rady uplatňována náhrada způsobené škody.

Použití majetku nadace nebo nadačního fondu

Majetek nadace nebo nadačního fondu smí být použit pouze v souladu s účelem a podmínkami stanovenými v nadační listině nebo ve statutu

nadace nebo nadačního fondu jako nadační příspěvek a k úhradě nákladů souvisejících se správou nadace nebo nadačního fondu. Náklady související se správou nadace nebo nadačního fondu musí vést nadace nebo nadační fond odděleně od nadačních příspěvků. Náklady související se správou nadace nebo nadačního fondu zahrnují zejména náklady na udržení a zhodnocení majetku nadace nebo nadačního fondu, náklady na propagaci účelu nadace nebo nadačního fondu a náklady související s provozem nadace nebo nadačního fondu, včetně odměn za výkon funkce člena správní rady, dozorčí rady, popřípadě revizora.

Nadace nebo nadační fond se nesmí podílet na financování politických stran nebo politických hnutí.

Nadace nebo nadační fond nesmí vlastním jménem podnikat, s výjimkou pronájmu nemovitostí, kulturních, společenských, sportovních a vzdělávacích akcí. Nadace nebo nadační fond mohou pořádat loterie, tomboly a veřejné sbírky. Majetek nadace nebo nadačního fondu nesmí být zástavou ani předmětem jiného zajištění závazku.

Pokud jde o právní úpravy nadačního jmění, je nezczizitelné, pokud je tak stanoveno zřizovatelem nebo dárce; v ostatních případech s ním lze disponovat, včetně změny věcné skladby nadačního jmění, avšak pouze v souladu s cílem nadace a s péčí řádného hospodáře. Peněžní prostředky, které jsou součástí nadačního jmění, je nadace povinna uložit na zvláštní účet u banky nebo pobočky zahraniční banky působící na území České republiky, nebo je může použít na nákup investičních nástrojů emitovaných v členském státě organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (dále jen „OECD“), a to investičních nástrojů znějících na českou nebo cizí měnu, stanovených v § 23 odst. 3 zákona č. 227/1997 Sb. nebo na nákup nemovitostí.

Nadace nebo nadační fond nesmí být společníkem veřejné obchodní společnosti, komplementářem komanditní společnosti, tichým společníkem nebo členem družstva, jehož členové mají uhrazovací povinnost přesahující členský vklad na krytí ztrát družstva, nebo nesmí být členem jiné právnické osoby, ručí-li takový člen za její závazky.

Při prodeji majetku nadačního fondu nebo pronájmu nemovitostí, které jsou součástí majetku nadace nebo nadačního fondu, nesmí být kupujícím nebo nájemcem člen správní rady, dozorčí rady, popřípadě revizor ani osoby jim blízké ani právnická osoba, pokud členem jejího statutárního orgánu je člen správní rady či dozorčí rady nadace, nadačního fondu nebo revizor.

S úmyslem zamezit vydávání prostředků nadací a nadačních fondů na správu stanoví zákon povinnost každé nadace a nadačního fondu zvolit si jednou za pět kalendářních let pravidlo, kterým tyto náklady omezí. Pravidlo obsahuje nadační listina nebo statut nadace nebo nadačního fondu.

Možná pravidla pro omezení nákladů na správu nadace nebo nadačního fondu – § 22 zákona:

- a) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento ročních celkových výnosů nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu,
- b) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento hodnoty ročně poskytnutých nadačních příspěvků nebo
- c) celkové roční náklady nadace nebo nadačního fondu související se správou nadace nebo nadačního fondu nesmí převýšit určité procento nadačního jmění nebo majetku nadačního fondu podle jeho stavu k 31. prosinci téhož roku.

Výroční zpráva

Zákon stanoví povinnost nadací i nadačních fondů vydávat výroční zprávy, jejíž obsah stanoví v § 25. Výroční zpráva obsahuje přehled o veškeré činnosti nadace nebo nadačního fondu za hodnocené období a zhodnocení této činnosti. Specifikem výroční zprávy nadace a nadačního fondu je uvedení přehledu o osobách, které nadaci poskytly jednotlivé nadační dary v hodnotě nad 10 000,- Kč (pokud dárce požaduje zachování anonymity, musí být jeho anonymita zachována), a uvedení přehledu o osobách, jimž byly poskytnuty nadační příspěvky k účelu, pro který byly nadace nebo nadační fond zřízeny, v hodnotě vyšší než 10 000,- Kč, zhodnocení, zda a jakým způsobem byly nadační příspěvky použity. Pokud byl nadační příspěvek poskytnut fyzické osobě ke zdravotním nebo jiným humanitárním účelům a tato fyzická osoba požaduje zachování anonymity, musí být její anonymita zachována. Součástí výroční zprávy musí být i zhodnocení, zda nadace nebo nadační fond při svém hospodaření dodržuje pravidlo stanovené pro omezení nákladů souvisejících s jejich správou (§ 22) a zhodnocení základních údajů obsažených v roční účetní závěrce a výrok auditora doplněný o závažnější informace ze zprávy auditora; roční účetní závěrka je přílohou výroční zprávy.

Nadace nebo nadační fond jsou povinny výroční zprávu vypracovávat v termínu určeném správní radou, nebo vyplývajícím ze statutu či nadační listiny nadace nebo nadačního fondu, nejpozději však do šesti měsíců po skončení hodnoceného období, kterým je obvykle uplynulý kalendářní rok nebo doba od vzniku nadace nebo nadačního fondu do konce kalendářního roku, v němž došlo ke vzniku nadace nebo nadačního fondu.

Výroční zpráva se ukládá u rejstříkového soudu. Pro soudy pak zákon stanoví novou povinnost. Kdokoliv může u soudu požádat o poskytnutí výroční zprávy nadace nebo nadačního fondu, aby se s ní mohl seznámit a mohl si z ní činit výpisy a požadovat její opisy. Nadace nebo nadační fond mají možnost si v nadační listině stanovit i další způsob uložení výroční zprávy. Obvykle bude výroční zpráva k nahlédnutí i v sídle nadace nebo nadačního fondu.

Zákon stanoví lhůtu pro uložení výroční zprávy i všech jejích oprav do 30 dnů od jejich schválení správní radou u rejstříkového soudu. Porušení povinnosti uložit výroční zprávu není samostatně sankcionována. Mohlo by se však v souladu s § 7 odst. 5 zákona stát důvodem k zahájení řízení o zrušení nadace.

Zrušení a zánik nadace a nadačního fondu

Zákon upravuje velmi podrobně v §§ 7–9 zrušení, likvidaci a zánik nadace nebo nadačního fondu.

Platí, že nadace nebo nadační fond zaniká ke dni výmazu z rejstříku. Tomu předchází zrušení s likvidací nebo bez likvidace, pokud majetek přechází sloučením na jinou nadaci nebo nadační fond. Likvidace se neprovede ani v případě, že soud zamítne návrh na prohlášení konkursu pro nedostatek majetku nebo nezbude-li po ukončení konkursního řízení nadace nebo nadačního fondu žádný majetek.

Rozsáhlá oprávnění jsou svěřena soudu, který může rozhodnout o zrušení nadace nebo nadačního fondu. Rozhodování soudu má sankční charakter a je krajním řešením v případě, kdy se nepodaří sjednat nápravu jinak.

Pro likvidaci nadace nebo nadačního fondu platí ustanovení § 70 a násl. obchodního zákoníku s tím, že likvidátora jmenuje správní rada, pokud nejde o zrušení nadace nebo nadačního fondu z rozhodnutí soudu, kdy likvidátora jmenuje soud. Soud jmenuje likvidátora i bez návrhu v případě, že správní rada tak neučiní bez zbytečného odkladu. Likvidátorem může být pouze fyzická osoba.

Likvidátor činí jménem nadace nebo nadačního fondu pouze úkony, které směřují k likvidaci. Za tím účelem plní závazky likvidovaného subjektu, uplatňuje pohledávky a přijímá plnění, zastupuje nadaci nebo nadační fond v jednání před soudy nebo jinými orgány. Zjistí-li, že je nadace nebo nadační fond předlužen, je povinen podat bez zbytečného odkladu návrh na prohlášení konkursu.

Likvidátor je povinen oznámit všem známým věřitelům, že nadace (nadační fond) vstoupila do likvidace. Současně je povinen zveřejnit, že nadace (nadační fond) vstoupila do likvidace a vyzvat tímto všechny,

kteře jsou likvidací dotčeni, aby se přihlásili o své pohledávky. K tomu musí poskytnout lhůtu nejméně tři měsíce. Ve smyslu § 769 obchodního zákoníku je nutno vstup do likvidace zveřejnit v Obchodním věstníku.

Likvidátor stanoví postup likvidace tak, aby byl zpeněžen jen majetek nutný pro splnění závazků nadace nebo nadačního fondu. Náklady na odměnu likvidátora nese nadace nebo nadační fond.

Likvidační zůstatek má být převeden na jinou nadaci nebo nadační fond podle ustanovení nadační listiny. Přejímající nadace nebo nadační fond musí být alespoň účelem blízká likvidované nadaci nebo nadačnímu fondu. Není-li taková k dispozici, nabídne likvidátor likvidační zůstatek oznámením v celostátně rozšiřovaném deníku ostatním nadacím, po té nadačním fondům. Nepřijme-li likvidační zůstatek žádná nadace ani nadační fond je likvidátor povinen nabídnout likvidační zůstatek obci, v níž má nadace nebo nadační fond sídlo a teprve pokud obec do 60 dnů od doručení tuto nabídku nepřijme, přechází likvidační zůstatek na stát. Ten, kdo nabyt likvidační zůstatek, musí převzatý majetek použít pro plnění obecně prospěšných cílů.

Sloučení nadací

Slučování nadací je procesem zabraňujícím zániku nadačního subjektu pro nedostatek majetku.

O sloučení rozhoduje správní rada. Sloučit lze nadaci nebo nadační fond jen s nadací nebo nadačním fondem se shodným, případně podobným účelem.

U nadací zákon stanoví povinnost sloučit se s jinou nadací, dojde-li za trvání nadace k poklesu nadačního jmění pod 500 tis. Kč a nadace nedo- plní nadační jmění do jednoho roku od konce účetního období, v němž k poklesu nadačního jmění došlo, alespoň do výše 500 tis. Kč.

Nadační fond lze sloučit s nadačním fondem pouze za předpokladu, že majetek slučovaného nadačního fondu nepostačuje k plnění účelu nadačního fondu a že účel přejímajícího nadačního fondu je alespoň obdobný účelu slučovanému fondu.

Nadaci nebo nadační fond nelze sloučit, je-li to vyloučeno nadační listinou.

Jde-li o sloučení nadace s nadací, musí se o nadační jmění slučované nadace navýšit nadační jmění přejímající nadace.

Procedura sloučení je třístupňová, a to:

- a) uzavření písemné smlouvy o sloučení mezi přejímajícím a slučováním subjektem,

- b) rozhodnutí správních rad obou subjektů o sloučení,
- c) podání návrhu na výmaz slučovaného subjektu z nadačního rejstříku a zápis změny zápisu u přejímajícího subjektu. Je-li např. přejímajícím subjektem nadace provede se zápis změny výše nadačního jmění a zápis skutečností, že na přejímající subjekt přecházejí práva a závazky a majetek slučovaného subjektu.

Smlouva o sloučení musí mít písemnou formu a její přílohou musí být přehled:

- a) o nadačním jmění, jde-li o nadaci, a ostatním majetku slučovaného subjektu,
- b) o závazcích a pohledávkách slučovaného,
- c) ne starší tři měsíce přede dnem sloučení.

Obecně prospěšné společnosti

Obecně prospěšné společnosti (dále jen „OPS“) jsou typem neziskové právnické osoby, jejímž hlavním posláním je poskytování obecně prospěšných služeb. Do českého právního řádu byly zakotveny zákonem č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů. Zákon byl dvakrát novelizován, a to zákonem č. 320/2002 Sb. a zákonem č. 437/2003 Sb.

Původně byl zákon o OPS připravován jako předpis zastřešující neziskový sektor, později došlo ke změně zadání. OPS byly považovány za typ právnické osoby, který by mohl být nástupcem příspěvkových organizací, u nichž se předpokládala transformace právě na OPS.

I tento účel OPS byl posléze opuštěn a OPS zůstávají samostatným typem neziskové organizace.

Základní charakteristika

Pojmovými náležitostmi obecně prospěšné společnosti jako právnické osoby je podle § 2 zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů:

- založení podle uvedeného zákona,
- poskytování veřejnosti obecně prospěšných služeb za předem stanovených a pro všechny uživatele stejných podmínek
- zákaz použití hospodářského výsledku (zisku) ve prospěch zakladatelů, členů jejich orgánů nebo zaměstnanců a povinnost

jeho použití na poskytování obecně prospěšných služeb, pro které byla obecně prospěšná společnost založena.

Zákon sám neurčuje, které služby jsou obecně prospěšné. Soudce při rozhodování o zápisu OPS do rejstříku posuzuje otázku obecné prospěšnosti služeb, které chce OPS poskytovat. Základním vodítkem k jeho rozhodování bývá právě posouzení, zda budou služby poskytovány „pro všechny uživatele za předem stanovených a pro všechny stejných podmínek“. Za uživatele je nutno považovat toho, komu je služba dle účelu OPS určena, pro koho je definována.

OPS jsou nejčastěji zakládány v oblasti školství (řada soukromých škol zvolila formu OPS), v oblasti kultury (divadla, orchestry, galerie, knihovny), v oblasti sociální péče, v oblasti zdravotnictví, kde OPS působí jako nestátní zdravotnická zařízení.

Právní forma obecně prospěšná společnost měla původně nahradit rozpočtové a příspěvkové organizace, jejichž zřizovatelem je stát nebo obecní úřady, a které dosud poskytují zmíněné obecně prospěšné služby. K tomuto kroku však nedošlo a tak v současné době vedle sebe existují příspěvkové organizace (právnícké osoby veřejného práva, právní forma, která by se dala nazvat „veřejným ústavem“) a soukromoprávní obecně prospěšné společnosti (právní forma „soukromého ústavu“).

To s sebou přináší určitou nerovnost v postavení těchto právních forem. Zatímco příspěvkové organizace, napojené rozpočtem na své zřizovatele, mají každoročně zajištěno alespoň částečné financování z veřejných zdrojů, OPS (jakožto i další subjekty neziskové sféry) mají možnost pouze žádat o dotace a příspěvky z veřejných rozpočtů, které získávají pouze účelově (na základě projektů). Tyto prostředky musí každoročně vyúčtovávat, přičemž si nemohou být jisty, zda další rok opět v konkurenci ob stojí a potřebné finanční prostředky získají. Takové řešení není v žádném případě ku prospěchu věci.

Založení a vznik obecně prospěšné společnosti

Zákon upravuje založení a vznik obecně prospěšné společnosti v §§ 3–6. Obdobně jako u obchodních společností se rozlišuje fáze založení a fáze vzniku OPS. Založení OPS spočívá v projevu vůle zakladatelů založit právníckou osobu. Vznik tj. počátek existence jako právnícké osoby, je vázán na rozhodnutí registrujícího orgánu, kterým je u OPS rejstříkový soud.

ZAKLADATEL OPS

Zakladatelem OPS může být v souladu s § 3 zákona každá fyzická nebo právnická osoba i Česká republika. Česká republika může založit OPS pouze se souhlasem vlády. Obce jako právnické osoby tedy mohou být zakladateli OPS. Při založení OPS se mohou obce spojit s jinými právnickými či fyzickými osobami.

Práva zakladatele jsou:

- a) může jmenovat členy správní rady, která je statutárním orgánem OPS a dozorčí rady, která je kontrolním orgánem OPS; tak může přímo ovlivňovat činnost OPS.
- b) může změnit nebo zrušit rozhodnutí správní rady o zrušení OPS. Správní rada je povinna podle § 8 odst. 2 zákona své rozhodnutí o zrušení OPS zakladateli oznámit písemně nejméně dva měsíce předem, ke kterému má být OPS zrušena.

Zakladatelé si obvykle v zakládací listině vyhrazují právo účasti na jednání správní a dozorčí rady s právem udělení slova.

Zákon nestanoví povinnost vkladu zakladatele při založení OPS. Jedná se pouze o možnost. Vkládá-li však zakladatel do OPS při založení majetek, může v souladu s § 4 odst. 3 zákona stanovit, že tento majetek nebo jeho část nelze po celou dobu existence OPS zcizit nebo zatížit.

Jediným ze zakladatelů, kterému se v případě likvidace OPS může vrátit likvidační zůstatek, pokud v zakládací listině neurčí jiný způsob jeho použití, je obec. U ostatních zakladatelů se v případě zrušení a likvidace OPS přechází likvidační zůstatek na jinou OPS, na obec sídla OPS nebo na stát.

ZAKLÁDACÍ LISTINA OPS

Zakládací listina nebo zakládací smlouva musí obsahovat povinně údaje stanovené § 4 odst. 2 zákona. Zákon stanoví povinnost uvedení základních identifikátorů – názvu, sídla, údajů o zakladatelích a označení výše jejich vkladů. Dále pak musí zakládací listina obsahovat vymezení druhu obecně prospěšných služeb a stanovení podmínek jejich poskytování, určení doby, na kterou se OPS zakládá. U správní a dozorčí rady musí být uvedeny jejich údaje, dále způsob jednání správní rady a způsob zveřejňování výroční zprávy.

Název obecně prospěšné společnosti musí obsahovat slova „obecně prospěšná společnost“ nebo zkratku „o.p.s.“. Název OPS musí být zvolen tak, aby nevyvolával možnost záměny s jinou právnickou osobou. Totožnost názvu nebo podobnost možnost záměny vyvolávající je

důvodem z zamítnutí návrhu na zápis OPS do rejstříku obecně prospěšných společností.

Sídlo OPS musí být uvedeno plnou adresou.

Druh poskytovaných služeb a stanovení podmínek jejich poskytování je nejdůležitější částí zakládací listiny. Zda se jedná o obecně prospěšné služby náleží do rozhodovací pravomoci soudů.

Stanovení podmínek poskytování služeb musí být učiněno tak, aby korespondovalo s definičním znakem OPS tj. že služby jsou poskytovány všem uživatelům za stejných podmínek. Je nutno vymezit skupinu možných uživatelů – občané obce, osoby s konkrétním handicapem, žáci školy nebo široká veřejnost. Lze např. stanovit, že služba je poskytována na základě doporučení ošetřujícího lékaře, na základě úspěšného složení přijímacích zkoušek popř. výběrového řízení stejného pro všechny uchazeče apod.

OPS může být založena na dobu určitou, stanovenou uplynutím určité doby nebo splněním určitých podmínek, nebo na dobu neurčitou.

U správní rady lze stanovit vedle pouhého uvedení jmen, příjmení, rodných čísel a místa trvalého pobytu jednotlivých členů i způsob usnášení se, určení záležitostí o nichž je správní rada oprávněna rozhodovat nad rozsah stanovený § 13 zákona shora uvedené právo účasti zakladatele na jednání správní rady, možnost jmenovat členy správní rady na návrh určité osoby, určeného okruhu osob nebo orgánu samosprávy nebo orgánu státní správy.

Způsobem jednání správní rady se rozumí způsob, jakým správní rada vystupuje jménem OPS navenek. Zde existuje mnoho variant řešení.

Zákon v §§ 20 a 21 upravuje povinnost OPS vydávat každoročně výroční zprávu o činnosti a hospodaření OPS. Zpráva musí být veřejně přístupná. Způsob zveřejnění stanoví OPS v zakládací listině. Nejrozšířenější způsob zveřejnění je zpřístupnění výroční zprávy v sídle společnosti v pracovní dny v konkrétně určených hodinách. Lze se setkat s určením způsobu zveřejnění zpřístupněním v Okresní knihovně, Informačním středisku obce apod. S konkrétním subjektem, jehož prostřednictvím má být výroční zpráva zveřejněna, musí však být taková možnost projednána.

VZNIK OPS

OPS vzniká dnem zápisu do rejstříku obecně prospěšných společností vedeného rejstříkovým soudem. Návrh na zápis do rejstříku musí být soudu podán do 90 dnů po založení OPS, tedy po té, kdy byla podepsána zakládací listina popř. smlouva.

Návrh na zápis se předkládá na formulářích – viz shora kap. Vznik nadace. K návrhu na zápis OPS do rejstříku je nutno doložit zakládací listinu a doklady prokazující splnění podmínek stanovených zákonem.

Je-li zakladatelem OPS právnická osoba musí doložit svou právní existenci a doložit své IČ.

K doložení sídla OPS musí být doložen souhlas majitele nemovitosti, kde bude OPS sídlit. Tento souhlas může mít podobu prohlášení majitele nemovitosti nebo smlouvy o budoucí smlouvě nájemní nebo již samotné nájemní smlouvy. Vedle souhlasu s umístěním sídla je nutné doložit i výpis z katastru nemovitostí pro nemovitost, v níž je sídlo OPS.

Členové správní a dozorčí rady musejí výpisem z rejstříku trestů doložit svou bezúhonnost a dále doloží

- čestná prohlášení členů o tom, že splňují požadavky, které pro výkon uvedených funkcí stanoví v § 10 a § 15 zákon,
- podpisové vzory členů správní rady,
- souhlas členů správní a dozorčí rady s tím, že budou zapsáni jako členové orgánů OPS v rejstříku obecně prospěšných společností.

Zákon v § 5 odst. 4 stanoví, že zakladatel je povinen prokázat splnění zvláštních podmínek v činnostem OPS. Např. pokud je jako OPS zřizována škola, musí doložit rozhodnutí MŠMT o zápisu do školského rejstříku, je-li jako OPS zřizováno nestátní zdravotnické zařízení, musí doložit registraci krajským úřadem. V příkladech uvedené orgány – MŠMT a krajský úřad své rozhodnutí vydají, jak ukazuje praxe, podmíněně s platností ode dne zápisu OPS do rejstříku. Obdobně – má-li OPS poskytovat jiné služby, k nimž je nutné zvláštní povolení, musí ho OPS doložit.

Je-li do OPS vkládán zakladateli vklad, musí být přiloženo tzv. prohlášení správce vkladu o převzetí vkladu zakladatelů. Správcem vkladu může být buď jeden za zakladatelů nebo osoba jimi určená. V prohlášení správce vkladu tato osoba stvrdí svým podpisem, že obdržela vklady zakladatelů ve sjednané výši a že tyto vklady převede na OPS v určité lhůtě ode dne jejího vzniku.

Zákon v § 6 stanoví, že ve věcech souvisejících se vznikem OPS za ni do jejího zápisu jedná zakladatel; je-li zakladatelů více, jednají společně nebo jedná ten z nich, kterému k jednání jménem zakladatelů byla písemně udělena plná moc. OPS má možnost do tří měsíců po vzniku odmítnout takové závazky zakladatelů, které brání OPS naplnění účelu, k němuž byla založena. V takovém případě zavazují odmítnuté závazky zakladatele.

Orgány OPS

Zákon 248/1995 Sb. definuje tři orgány OPS – správní radu, dozorčí radu a ředitele. Není vyloučeno vytváření dalších orgánů. V praxi se můžeme

setkat s nejrůznějšími poradními a iniciačními orgány. OPS může vytvářet i poměrně složitou organizační strukturu v závislosti na rozsahu i obsahu činnosti, kterou zajišťuje. Vnitřní struktura OPS je upravena ve statutu OPS, který vydá OPS v souladu s § 13 odst. 1 zákona správní rada OPS do šesti měsíců ode dne vzniku OPS.

SPRÁVNÍ RADA

Správní rada je statutárním orgánem OPS. Může mít nejméně tři a nejvýše 15 členů. Platí zde pravidlo dělitelnosti počtu členů správní rady třemi. Funkční období členů je tři roky. Funkci člena správní rady nelze zastávat déle než dvě po sobě jdoucí funkční období. Po šestiletém členství ve správní radě může být stejná osoba opět jejím členem nejdříve po uplynutí jednoho roku.

Platí zde obecná neslučitelnost funkcí členů správní a dozorčí rady. Členům správní rady nepřísluší za výkon jejich funkce odměna.

Zákonné požadavky pro členství ve správní radě jsou určeny v § 10 odst. 3 a 4. Členem správní rady může být pouze fyzická osoba, která je bezúhonná a má způsobilost k právním úkonům a není ani sama ani osoby jí blízké s touto obecně prospěšnou společností v pracovně-právním nebo jiném obdobném vztahu.

Členové správní rady volí ze svého středu předsedu, který svolává a řídí jednání správní rady. Při rozhodování je hlasovací právo členů správní rady rovné. Při rovnosti hlasů rozhoduje hlas předsedy správní rady.

Nestanoví-li zakládací listina nebo statut jinak, je správní rada usnášeníschopná, je-li přítomna nadpoloviční většina jejích členů, a k rozhodnutí je třeba souhlasu většiny přítomných členů.

Pokud není v zakládací listině stanoveno jinak, správní radu jmenuje zakladatel. Po zajištění určité kontinuity, po prvním jmenování členů správní rady se losem určí jména jedné třetiny členů, jejichž funkční období skončí po roce, a jedné třetiny členů, jejichž funkční období skončí po dvou letech. I toto způsob výměny členů správní rady může být v zakládací listině modifikován.

Členství ve správní radě zaniká uplynutím funkčního období, úmrtím člena, odstoupením nebo odvoláním. Zakladatel může člena správní rady odvolat, přestane-li tento člen splňovat podmínky pro členství ve správní radě (viz výše) nebo porušil-li závažným způsobem nebo opakovaně tento zákon, zakládací listinu nebo statut obecně prospěšné společnosti.

Novela zákona o obecně prospěšných společnostech stanovila pravidla pro odvolání člena správní rady zakladatelem, případně obcí příslušnou podle sídla obecně prospěšné společnosti.

Zakladatel odvolá člena správní rady do jednoho měsíce ode dne, kdy se o důvodu odvolání dozvěděl, nejpozději však do šesti měsíců ode dne,

kdy tento důvod nastal. Neodvolá-li zakladatel člena správní rady ve stanovené lhůtě nebo není-li zakladatel a nepřešla-li práva zakladatele na jinou osobu, odvolá člena správní rady obec příslušná podle sídla OPS, a to na návrh statutárního orgánu, popřípadě dozorčího orgánu. Na uvolněná místa členů správní rady jsou nejpozději do 60 dnů jmenováni, popřípadě způsobem stanoveným v zakládací listině ustanoveni noví členové. Po marném uplynutí této lhůty jmenuje nové členy správní rady v přenesené působnosti obecní úřad obce příslušné podle sídla OPS, a to na návrh statutárního orgánu, popřípadě dozorčího orgánu.

Mezi pravomoci správní rady jako statutárního orgánu patří mimo jiné vydat ve lhůtě šesti měsíců ode dne vzniku OPS statut, kterým se podrobněji upraví vnitřní organizace obecně prospěšné společnosti. Údaje ve statutu musí být v souladu s údaji v zakládací listině. Mimo to schvaluje změny zakládací listiny, rozhoduje o zrušení OPS a určuje obecně prospěšnou společnost, které nabídne likvidační zůstatek, dbá na zachování účelu, pro který byla OPS založena, schvaluje rozpočet OPS a jeho změny, roční účetní závěrku a výroční zprávu.

Rozhoduje rovněž o předmětu a rozsahu doplňkových činností OPS nad rámec vymezený v zakládací listině, uděluje souhlas ke zcizení či zastavení nemovitého majetku OPS nebo s jeho pronájemem na dobu delší jednoho roku, pokud statut nestanoví dobu kratší.

Mezi další pravomoci patří uzavírat a rozvazovat pracovní poměr s ředitelem OPS, dohlížet na jeho činnost a stanovit mu mzdu, pokud podle zakládací listiny je funkce ředitele zřízena, rozhodovat o dalších otázkách, které do působnosti správní rady svěruje zakládací listina.

Zákon stanovuje, že správní rada zasedá nejméně dvakrát ročně.

DOZORČÍ RADA

Dozorčí rada je kontrolním orgánem OPS. Přestože podle zákona č. 248/1995 Sb. zřizuje dozorčí radu povinně pouze OPS, do jejíhož majetku byl vložen majetek státu nebo obce nebo která užívá nemovitý majetek státu nebo obce, a OPS, která je povinna účtovat v soustavě podvojného účetnictví, musí ji mít každá OPS, protože podle platné právní úpravy účtují všechny OPS v soustavě podvojného účetnictví.

Dozorčí rada je nejméně tříčlenná a nejvýše sedmičlenná. Členové dozorčí rady volí svého předsedu, který svolává a řídí jednání dozorčí rady. První dozorčí radu jmenuje zakladatel.

Často bývá mylně považováno za orgán kontrolující pouze hospodaření OPS. Její poslání je však širší. Dozorčí rada přezkoumává roční účetní závěrku a výroční zprávu obecně prospěšné společnosti, nejméně jedenkrát ročně podává zprávu správní radě o výsledcích své kontrolní činnosti, dohlíží na to, že obecně prospěšná společnost vyvíjí činnost

v souladu se zákony a zakládací listinou. Je oprávněna podávat správní radě návrh na odvolání ředitele, nahlížet do účetních knih a jiných dokladů a kontrolovat tam obsažené údaje, svolat mimořádné jednání správní rady, jestliže to vyžadují zájmy obecně prospěšné společnosti. Je povinna upozornit správní radu na porušení zákonů, ustanovení zakládací listiny nebo statutu, na ne hospodárné postupy, popřípadě na další nedostatky v činnosti obecně prospěšné společnosti.

Členové dozorčí rady mají právo účastnit se jednání správní rady a musí jim být uděleno slovo, pokud o ně požádají.

Členové dozorčí rady ani osoby jim blízké nesmí být se společností v pracovněprávním vztahu.

ŘEDITEL OPS

Ředitel OPS je zaměstnancem OPS, kterému přísluší značné pravomoci a odpovědnost při řízení činnosti OPS, pokud není zákonem, zakládací listinou nebo statutem OPS vyhrazena správní radě nebo dozorčí radě.

V praxi se lze setkat s tím, že ředitel vykonává funkci ředitele OPS bez tzv. nároku na odměnu. Při stávající právní úpravě je takový postup v rozporu se zákonem. Funkce ředitele je ze zákona funkcí vykonávanou v pracovním poměru, který vzniká v souladu se zákoníkem práce v podobě platné od 1. 1. 2007 na základě pracovní formy uzavřené správní radou. Z pracovního poměru přísluší řediteli mzdy. Tohoto nároku se nemůže ředitel předem vzdát, neboť podle platné pracovně právní úpravy byl takový úkon neplatný.

Ředitel je výkonným orgánem OPS. Zodpovídá zejména za běžný chod OPS, za finanční hospodaření OPS, za realizaci usnesení správní a dozorčí rady, uzavírá pracovně právní vztahy s pracovníky OPS.

Jak se řeší vztah správní rada jako statutární orgán a ředitel jako orgán výkonný? Pouze správní rada jako orgán statutární může činit v souladu s § 20 občanského zákoníku právní úkony OPS ve všech věcech. Ředitel může jednat jménem OPS pouze v rozsahu plných mocí, které mu správní rada udělí.

Přestože ředitel OPS nemůže být členem správní ani dozorčí rady, může být na jednání těchto orgánů přizván s tzv. hlasem poradním.

Důležité je upozornit na zákonem stanovený požadavek bezúhonnosti ředitele, který dokládá výpisem z rejstříku trestů. Ten však nepředkládá soudu, jako je tomu v případě správní a dozorčí rady. Jeho výpis z rejstříku trestů je založen s dokumentací OPS.

Zrušení OPS

Zániku OPS předchází její zrušení likvidací nebo bez likvidace.

OPS se zrušuje:

- uplynutím doby, na kterou byla založena,
- dosažením účelu, pro který byla založena,
- dnem uvedeným v rozhodnutí správní rady o zrušení OPS,
- sloučením, splynutím s jinou OPS nebo rozdělením na dvě či více OPS,
- dnem uvedeným v rozhodnutí soudu o zrušení OPS, jinak dnem, kdy toto rozhodnutí nabude právní moci,
- prohlášením konkurzu nebo zamítnutím návrhu na prohlášení konkurzu pro nedostatek majetku.

ZRUŠENÍ OPS ROZHODNUTÍM SPRÁVNÍ RADY

Pokud rozhoduje o zrušení správní rada, je povinna tuto skutečnost oznámit písemně zakladateli nejméně dva měsíce přede dnem, ke kterému má být OPS zrušena, jinak toto rozhodnutí pozbude platnosti. Dříve, než je OPS podle rozhodnutí správní rady zrušena, může zakladatel toto rozhodnutí změnit nebo zrušit, musí však současně zajistit činnost OPS alespoň v rozsahu, který odpovídá důvodům, pro něž bylo rozhodnutí správní rady změněno nebo zrušeno. Pokud zakladatel změnil nebo zrušil rozhodnutí správní rady v době, kdy již toto rozhodnutí bylo oznámeno rejstříkovému soudu, musí být soudu oznámeno také rozhodnutí zakladatele. Předchozí návrhy správní rady OPS na likvidaci, případně i jmenování likvidátora jsou v takovém případě neúčinné.

Není-li zakladatel, vstupuje do jeho práv a povinností jeho právní nástupce.

NUCENÉ ZRUŠENÍ OPS

K nucenému zrušení OPS může dojít rozhodnutím soudu, na návrh státního orgánu, zakladatele nebo osoby, která osvědčí právní zájem. Zákon stanovuje taxativně důvody k nucenému zrušení:

- a) v uplynulém roce se nekonalo ani jedno zasedání správní rady OPS,
- b) nebyly jmenovány orgány OPS a dosavadním orgánům skončilo funkční období před více než rokem,
- c) OPS neposkytuje obecně prospěšné služby uvedené v zakládací listině po dobu delší než šest měsíců,
- d) provozováním doplňkové činnosti došlo v období šesti měsíců opakovaně k ohrožení kvality, rozsahu a dostupnosti obecně prospěšných služeb, k jejichž poskytování byla OPS založena,

- e) OPS užívá příjmů ze své činnosti a svěřeného majetku v rozporu s tímto zákonem,
- f) OPS porušuje zákon.

Pokud je šance, že OPS odstraní příčiny, pro které je zrušení navrženo, soud jí k tomu určí přiměřenou lhůtu.

ZRUŠENÍ BEZ LIKVIDACE

Likvidace se nevyžaduje, jde-li o zrušení OPS sloučením, splynutím či rozdělením. OPS se může sloučit nebo splynout jen s jinou obecně prospěšnou společností, rozdělit se může jen na jiné obecně prospěšné společnosti.

Při splynutí přechází majetek, práva a závazky zaniklých společností na společnost novou. Při sloučení přechází majetek, práva a závazky zaniklé společnosti na společnost, se kterou byla tato sloučena. Při rozdělení společnosti přechází jmění zaniklé společnosti na nově vzniklé společnosti. Každá z nově vzniklých společností ručí za závazky, které přešly rozdělením, a to až do výše čistého obchodního jmění, které na společnost přešlo ze zaniklé společnosti.

ZRUŠENÍ S LIKVIDACÍ

Dojde-li ke zrušení OPS bez právního nástupce, je nutno provést její likvidaci. K provedení likvidace jmenuje likvidátora správní rada. Není-li jmenován likvidátor správní radou, jmenuje jej soud.

Zákon o obecně prospěšných společnostech obsahuje poměrně podrobnou úpravu likvidace v § 9:

Likvidátor při zahájení likvidace ověří, že zakladatelé OPS byli včas o likvidaci informováni; vyzve věřitele a ostatní osoby likvidací dotčené k přihlášení se o svá práva a pohledávky ve lhůtě, která nesmí být kratší než tři měsíce; zveřejní vstupu obecně prospěšné společnosti do likvidace v Obchodním věstníku; oznámí zahájení likvidace obci, v níž OPS sídlí, a příslušnému finančnímu úřadu.

Postup likvidace se stanoví tak, aby byl zpeněžen pouze majetek nutný pro splnění závazků OPS. Majetek ve vlastnictví OPS tvoří součást likvidační podstaty a použije se k uspokojení pohledávek věřitelů v pořadí jako pohledávky vzniklé po prohlášení konkurzu. Odměna likvidátora se uspokojí v pořadí příslušejícím správci konkurzní podstaty podle zákona o konkurzu a vyrovnání.

LIKVIDAČNÍ ZŮSTATEK

Jakým způsobem bude naloženo s likvidačním zůstatek po uhrazení závazků OPS může být určeno v zakládací listině. Buď určí přímo OPS,

kteřá bude příjemcem takového zůstatku nebo stanoví, že určení takového subjektu provede správní rada v rozhodnutí o zrušení OPS.

Není-li v zakládací listině stanoveno jinak, likvidační zůstatek nabídne likvidátor k převodu obci, ve které sídlí OPS v likvidaci. Bezúplatně lze likvidační zůstatek převést na obec pouze za podmínky, že se obec smluvně zaváže jej využít v plném rozsahu k zajišťování obecně prospěšných služeb. Pokud obec do 30 dnů od doručení nabídky nepotvrdí písemně úmysl převzít likvidační zůstatek, přechází likvidační zůstatek na Českou republiku a likvidátor zajistí jeho předání Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Česká republika je povinna likvidační zůstatek použít k poskytování obecně prospěšných služeb.

ZÁNİK OPS

Do 30 dnů po skončení likvidace podá likvidátor rejstříkovému soudu návrh na výmaz OPS z rejstříku.

OPS zaniká dnem výmazu z rejstříku. Pro zánik zrušené OPS, jakož i pro přechod práv a závazků se mimo zákona o OPS obdobně užití ustanovení obchodního zákoníku.

Zániku předchází zrušení společnosti s likvidací nebo bez likvidace (zrušuje-li sloučením či splynutím s jinou obecně prospěšnou společností nebo rozdělením na jiné obecně prospěšné společnosti).

Hospodaření OPS

OPS je určena k poskytování obecně prospěšných služeb. Ty jsou často poskytovány bezúplatně nebo za ceny nákladové. Není ovšem vyloučeno, aby OPS poskytovaly služby za ceny, na jejichž základě je vytvářen zisk. V takovém případě však musejí pro jednotlivé činnosti mít živnostenské oprávnění.

Vedle poskytování obecně prospěšných služeb, může OPS vykonávat podle § 17 odst. 1 zákona tzv. doplňkovou činnost za podmínky, že doplňkovou činností bude dosaženo účinnějšího využití majetku a zároveň tím nebude ohrožena kvalita, rozsah a dostupnost obecně prospěšných služeb. Tyto doplňkové služby jsou poskytovány za úplatu a zisk z jejich poskytování je zdrojem pro pokrytí potřeb obecně prospěšných služeb. Je však nutno počítat s tím, že pro realizaci doplňkové činnosti bude nutno získat příslušné oprávnění tj. nejčastěji živnostenské listy.

Doplňková činnost je zapisována do rejstříku obecně prospěšných společností. O jejím provádění může rozhodnout zakladatel již při založení OPS. Kdykoliv během existence OPS může o provádění doplňkové činnosti OPS rozhodnout správní rada.

Dalšími zdroji prostředků OPS mohou být dary fyzických a právnických osob a popř. dědictví.

V § 18 zákon umožňuje, aby se OPS ucházely o dotace ze státního rozpočtu, z rozpočtu kraje, obce nebo rozpočtu ze státního fondu. Ve vztahu k poskytování dotací ze státního rozpočtu obsahuje zákon č. 248/1995 Sb. dále ustanovení, kterým se omezuje poskytování dotací tak, že ze státního rozpočtu může být dotace poskytnuta na jednu činnost nebo jeden projekt pouze z jednoho místa.

Zákon dále omezuje OPS v jejich aktivitách tím, že stanoví zákaz účasti OPS na podnikání jiných osob. To znamená, že se OPS např. nemůže stát společníkem obchodní společnosti.

Účetnictví

Pro vedení účetnictví zákon stanoví povinnost vést odděleně výnosy a náklady spojené s obecně prospěšnými službami, výnosy a náklady spojené s doplňkovou činností a náklady a výnosy spojené se správou OPS.

Pro ty OPS, které jsou příjemci dotací z veřejných rozpočtů tedy i rozpočtu obce vyšší než 1 000 000,- Kč za rok, zákon stanoví povinnost ověřit roční účetní závěrku auditorem.

Hospodářský výsledek po zdanění, vykázaný na konci účetního období, musí OPS převést v celé výši do rezervního fondu. Rezervní fond používá nejprve ke krytí ztráty, vykázané v následujících funkčních obdobích.

Výroční zpráva

Pro OPS je § 20 zákona stanovena povinnost vypracovat a zveřejnit výroční zprávu o činnosti a hospodaření. Výroční zpráva je nástrojem pro veřejnou kontrolu OPS. Musí být veřejně přístupná. Způsob zveřejnění se stanoví již v zakládací listině.

Podle právní úpravy týkající se vedení obchodního rejstříku (hlava III Obchodního zákoníku), která se přiměřeně aplikuje i pro OPS, se výroční zprávy zakládají do sbírky listin u rejstříkových soudů.

Výroční zpráva obecně prospěšné společnosti obsahuje:

- a) přehled činností vykonávaných v kalendářním roce s uvedením vztahu k účelu založení obecně prospěšné společnosti,
- b) roční účetní závěrku a zhodnocení základních údajů v ní obsažených,
- c) výrok auditora k roční účetní závěrce, pokud byla auditorem ověřována,

- d) přehled o peněžních příjmech a výdajích,
- e) přehled rozsahu příjmů (výnosů) v členění podle zdrojů,
- f) vývoj a konečný stav fondů obecně prospěšné společnosti,
- g) stav a pohyb majetku a závazků obecně prospěšné společnosti,
- h) úplný objem výdajů (nákladů) v členění na výdaje (náklady) vynaložené pro plnění obecně prospěšných služeb, pro plnění činností doplňkových a na vlastní činnost (správu) obecně prospěšné společnosti,
- i) změny zakládací listiny a složení řídicích orgánů, k nimž došlo v průběhu roku,
- j) další údaje stanovené správní radou.

Občanská sdružení

Občanská sdružení jsou podle základní typologie právnických osob korporací (*universitatis personarum*). Korporace je právní celek právně oddělený od svých členů. Základním znakem korporace je její založení na členském základě. Není možná existence korporace bez členů.

Základní principy spolkového práva

1. ODLUKA OBČANSKÝCH SDRUŽENÍ OD STÁTU

Stát občanská sdružení administrativně registruje. Nezasahuje do jejich vnitřních poměrů. Občanská sdružení nejsou napojeny finančními vztahy na státní rozpočet jako např. příspěvkové organizace. Mají pouze možnost se ucházet o dotace z veřejných rozpočtů bez jakékoliv nárokosti na jejich poskytnutí.

2. PRINCIP DOBROVOLNOSTI A OSOBNÍHO ČLENSTVÍ

Princip osobního členství vychází z dobrovolnosti členství ve sdružení. Členství ve sdružení není na základě tohoto principu přenositelné na právní nástupce (dědice) člena, není možné ho z vůle člena převést na jinou osobu.

Členové neručí za závazky sdružení, sdružení neručí za závazky svých členů.

3. PRINCIP ABSENCE MAJETKOVÉ PARTICIPACE ČLENŮ

Majetek členů je oddělen od majetku sdružení, nedochází k majetkovým průnikům těchto majetků. Členové sdružení neparticipují na případném zisku sdružení.

4. PRINCIP SPOLKOVÉ SAMOSPRÁVY

Sdružení je řízeno a spravováno orgány, které si samo vytváří a rozhoduje o jejich personálním obsazení.

Právní úprava občanských sdružení

Právní postavení občanských sdružení upravuje zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Právo na sdružování je pro občany České republiky zaručeno Listinou základních práv a svobod a způsob jak toto právo institucionálně naplnit je právě uvedený zákon.

Je zcela na vůli těch, kteří cítí potřebu se sdružit k nějakému účelu, zda využijí možnosti se sdružit podle shora uvedeného zákona a vytvoří právnickou osobu nebo zda jejich „sdružení“ zůstane neformální, bez založení právnické osoby.

Občanské sdružení nevzniká v procesu, který se standardně skládá z fáze založení a fáze vlastního vzniku. U občanského sdružení nejsou definováni zakladatelé. Ty kteří stojí u vzniku občanského sdružení zákon vymezuje jako „přípravný výbor“. Přípravný výbor tvoří nejméně tři fyzické osoby, z nichž alespoň jedna musí být starší 18 let. Zákon č. 83/1990 Sb. v § 6 odst.2 stanoví, že přípravný výbor tvoří 3 občane ČR. Při výkladu tohoto ustanovení je však nutno vycházet z úpravy práva na sdružování v Listině základních práv a svobod (LZPS). Právo na sdružování je podle čl. 20 LZPS jako jedno ze základních politických práv přiznáno každému a nikoliv pouze občanům ČR. Podle čl. 42 LZPS se v předpisech přijatých před LZPS pojmem „občan“ rozumí „každý člověk“ pokud mu LZPS tato práva přiznává. Ministerstvo vnitra však při registraci občanských sdružení trvá na tom, aby 3 členové přípravného výboru byli vždy občané ČR.

Vznik občanského sdružení

Občanské sdružení vzniká registrací stanov ministerstvem vnitra. Přípravný výbor zpracuje stanovy, stanovy podepíše a s návrhem na registraci je zašle ve dvojím vyhotovení ministerstvu vnitra.

Nemá-li návrh na registraci náležitosti, které požaduje soud nebo jsou údaje v něm uvedené neúplné nebo nepřesné vyzve ministerstvo přípravný výbor nejpozději do pěti dnů od obdržení návrhu k odstranění nedostatků. Řízení o registraci je zahájeno dnem, kdy ministerstvu vnitra dojde návrh, který nemá žádné vady. Nemají-li stanovy nedostatky, provede ministerstvo registraci sdružení, přidělí sdružení

identifikační číslo (IČ) a zašle přípravnému výboru jeden výtisk stanov s vyznačením registrace včetně přidělení IČ.

STANOVY OBČANSKÉHO SDRUŽENÍ MUSÍ OBSAHOVAT:

- název sdružení,
- sídlo,
- cíl jeho činnosti,
- podmínky vzniku členství a práva a povinnosti členů sdružení,
- orgány sdružení, způsob jejich ustanovování, určení orgánů a funkcionářů oprávněných jednat jménem sdružení,
- ustanovení o organizačních jednotkách, pokud budou zřízeny a pokud budou jednat svým jménem,
- zásady hospodaření.

Pro název sdružení zákon uvádí jediné omezení, že se musí lišit od názvu právnické osoby, která již v ČR působí. Sídlo sdružení je nutno uvést ve stanovách celou adresou.

Stanovení cíle činnosti zákona nijak neomezuje. Sdružení je možné zřídit jak k cíli vzájemně prospěšnému tj. k podpoře svých členů, tak k cíli obecně prospěšnému tj. ku prospěchu veřejnosti popř. ve veřejném zájmu. Z podstaty sdružení jako právnické osoby vyplývá, že jeho základem je sdružení se k realizaci společných cílů nebo hodnot. Cílem činnosti sdružení nemůže být výdělečná činnost nebo výkon určitých povolení např. daňové poradenství.

Členství ve sdružení

Členství je základním pojmovým znakem sdružení (spolků). Členem sdružení může být fyzická nebo právnická osoba.

Sdružování podle zákona č. 83/1990 Sb. je ovlivněno těmito základními zásadami:

- nikdo nesmí být nucen k členství,
- člen může ze sdružení ze své vůle vystoupit,
- na členství ve sdružení není právní nárok.

DRUHY ČLENSTVÍ:

1. řádné – čestné

Čestný člen – obvykle osoba společensky významná nebo významná v oboru působnosti sdružení, čestný člen – omezená práva ve vztahu ke sdružení a omezené povinnosti

2. řádné – přidružené, řádný člen – čekatel

Přidružený člen má nemá obvykle plná práva zejména nemá volební právo ve sdružení, má omezené povinnosti např. při platbách členských příspěvků.

3. individuální – kolektivní

Individuálním členem je jedna osoba, kolektivní členství je přiznáváno skupině jednotlivců např. rodině.

PODMÍNKY VZNIKU ČLENSTVÍ, ZÁNİK ČLENSTVÍ

Podmínky vzniku členství musí být stanoveny ve stanovách. Variant podmínek vzniku členství je celá řada. Vázání vzniku členství na splňování podmínek spočívajících v určitém způsobu jednání, určitých vlastnostech je i formou obrany sdružení proti zneužití k individuálním popř. skupinovým zájmům. Formou omezení může být např. stanovení podmínky garantů členství – osob, které členství doporučí, podmínky předchozí spolupráce se sdružením apod.

Ve stanovách musí být stanoveno, jakým způsobem členství vzniká. Stává se zájemce členem automaticky podáním přihlášky nebo se o něm musí rozhodovat nějaký orgán? Tuto otázku zákon neupravuje a ponechává ji na rozhodnutí přípravného výboru a určení ve stanovách. Z praxe lze doporučit, aby o členství vždy někdo rozhodoval, a to buď shromáždění členů sdružení nebo výkonný orgán.

Ve stanovách musí být ustanovení o ukončení členství. Standardní způsoby jsou uplynutí funkčního období, které je stanoveno stanovami, vzdání se funkce a vyloučení.

Pokud se stanoví možnost vyloučení, je nutné určit důvody, pro které lze člena vyloučit, kdo může vyloučení navrhnout, který orgán o něm rozhoduje a jaká je procedura odvolání. Pokud není procedura stanovena, může docházet v případě vyloučení člena k nepříjemným sporům o platnost takového rozhodnutí, který může v konečném důsledku rozhodovat až soud.

Ve stanovách musí být podle § 3 odst.3 zákona vymezena práva a povinnosti členů. Práva a povinnosti člena sdružení jsou vázána na osobu člena sdružení a nejsou převoditelná na jiné osoby. Podle podmínek jednotlivých sdružení lze vymezení práv a povinností doplňovat.

Orgány sdružení

Orgány sdružení zákon neurčuje. Jejich úprava je svěřena pouze stanovám. Zde zákon opět ponechává občanským sdružením velkou volnost. Téměř bez výjimky je orgánem sdružení shromáždění členů, valná hromada, členská schůze – tedy orgán, který tvoří všichni členové. Další orgán je obvykle orgán tzv. výkonný – výbor sdružení, správní rada, předsednictvo apod. Některá sdružení definují ve svých stanovách i funkci ředitele, presidenta, předsedy. A pokud máme hovořit o kontrolních orgánech, lze najít u občanských sdružení kontrolní komisi, revizní komisu, dozorčí rady či revizora.

V dalším textu jsou užity pojmy „valná hromada“, „výkonný výbor“ a „revizní komise“.

VALNÁ HROMADA

Kompetence valné hromady – možnosti jsou opět různé. V některých sdruženích rozhoduje o všech základních věcech sdružení – schvaluje změnu stanov, schvaluje rozpočet a roční účetní závěrku, rozhoduje o přijetí členů, volí členy výkonného výboru a pokud je zřízován i revizní komise. V jiných případech se k zásadním věcem vyjadřuje, je odvolacím orgánem proti rozhodnutím výkonného orgánu ve věcech např. vyloučení člena. Téměř vždy je orgánem, který rozhoduje o rozpuštění sdružení.

Valná hromada se obvykle schází 1×–2× ročně. Stanovy mohou vymezit, jakým způsobem se valná hromada svolává. Ve stanovách musí být stanoven způsob jakým valná hromada rozhoduje. Ve stanovách by měl být stanoven postup pro případ, že se nesejde usnášení schopná valná hromada. Pokud takové ustanovení chybí, může dojít k zablokování činnosti sdružení. Obvyklé je např. ustanovení, které určí, že v případě, kdy se nesejde usnášení schopná valná hromada, se vyčká 30 minut od řádně ohlášeného začátku jednání valné hromady a po uplynutí této lhůty je valná hromada usnášení schopná nadpoloviční většinou hlasů přítomných členů sdružení.

VÝKONNÝ VÝBOR

Výkonný výbor je orgánem, který obvykle řídí chod sdružení v období mezi zasedáními valné hromady a např.:

- koordinuje činnost sdružení,
- svolává valnou hromadu,
- schvaluje vnitřní předpisy sdružení,
- schvaluje plán akcí sdružení,
- rozhoduje o zřízení poradních orgánů sdružení.

Stanovy musí určit, jakým způsobem se výkonný výbor ustanovuje. Obvykle to bývá volbou valnou hromadou. Může to ale být i jmenováním na návrh třetích subjektů např. ředitele školy.

REVIZNÍ KOMISE

Revizní komise je orgánem vnitřní kontroly sdružení. Kontroluje způsob hospodaření sdružení, má právo navrhopvat změny v činnosti sdružení, odvolání výkonného výboru apod.

STATUTÁRNÍ ORGÁN

Povinnou náležitostí stanov občanského sdružení je určení orgánů nebo funkcionářů oprávněných jednat jménem sdružení tj. statutárního orgánu. Zde je opět značná variabilita. Jménem sdružení mohou jednat všichni členové výkonného výboru, předseda výkonného výboru, ředitel.

Zásady hospodaření

V zásadách hospodaření jako povinné součásti stanov se zejména stanoví, jaké jsou zdroje sdružení a jak lze s majetkem nakládat. Základními zdroji bývají členské příspěvky a dotace z veřejných rozpočtů. Významný podíl mají i příjmy z vlastní činnosti. Hovoříme-li o vlastní činnosti sdružení, řekněme si, jak je to s vlastními činnostmi občanských sdružení, které jsou zdrojem příjmů sdružení.

Je nutné rozlišit činnosti, které vyplývají z poslání sdružení a činnosti, které sdružení realizuje jako tzv. doplňkové ke své hlavní činnosti s cílem získání dalších finančních prostředků. Toto rozlišení má významný dopad do daňové oblasti. Činnosti, které jsou posláním občanského sdružení, k jejichž zajištění bylo sdružení založeno, jsou vyjmuty z působnosti živnostenského zákona. Naopak na činnosti, které jsou definovány jako činnosti doplňkové, jsou konány soustavně a za úplatu, mohou být vykonávány pouze na základě vydaného živnostenského oprávnění.

Obvykle se stanoví, že hospodaření se realizuje podle schváleného rozpočtu.

Do části stanov o hospodaření bývá upraveno i to, jak se naloží s majetkem sdružení při jeho zániku.

Zánik sdružení

Občanské sdružení zaniká podle § 12 dobrovolným rozpuštěním nebo pravomocným rozhodnutím ministerstva vnitra o jeho rozpuštění.

Nejvyšší orgán sdružení, kterým jak jsme již řekli, je většinou valná hromada, může rozhodnout o dobrovolném rozpuštění sdružení. Rozhodnutím o rozpuštění sdružení zaniká. Současně musí být rozhodnuto i o majetkovém vypořádání. Jeho pravidla zákon nestanoví. Z rozhodovací praxe soudů lze dovodit, že i v případě dobrovolného rozpuštění sdružení musí být provedena likvidace podle ustanovení obchodního zákoníku. Majetek sdružení může být převeden na jinou právnickou osobu – obvykle takovou osobou bývá jiná nezisková organizace působící ve stejné oblasti jako rozpouštěné sdružení. Právní úprava však nevyklučuje ani rozdělení majetku při rozpuštění mezi členy sdružení.

Rozpuštění sdružení je nutno oznámit do 15 dnů po rozpuštění ministerstvu vnitra.

Ministerstvo vnitra občanské sdružení rozpustí, zjistí-li, že sdružení:

- a) vyvíjí činnost, která je vyhrazená politickým stranám a hnutím anebo organizacím sdružujícím občany k výdělečné činnosti nebo církvím a náboženským společnostem,
- b) nutí někoho ke sdružování nebo neumožňuje členům ze sdružení vystoupit
- c) vyvíjí činnost, jejímž cílem je popírat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, rozněcovat nenávisť a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporovat násilí anebo jinak porušovat ústavu a zákony,
- d) sleduje dosahování svých cílů způsoby, které jsou v rozporu s ústavou a zákony,
- e) je ozbrojené nebo má ozbrojené složky, s výjimkou sdružení, jejichž členové drží nebo užívají stělné zbraně pro sportovní účely a k výkonu práva myslivosti,
- f) vykonává činnost suplující činnost státních orgánů.

Zjistí-li ministerstvo, že sdružení vyvíjí činnost, která by zakládala důvod ke zrušení sdružení, upozorní občanské sdružení na tuto skutečnost a vyzve ho, aby takovou činnost ukončilo. Pokud tak sdružení neučiní ve stanovené lhůtě, ministerstvo sdružení rozpustí. Sdružení může proti tomuto rozhodnutí podat žalobu k Nejvyššímu správnímu soudu. Žaloba má odkladný účinek. Jsou-li však k tomu dány důvody, může soud činnost sdružení do právní moci rozhodnutí soudu pozastavit. Obdobně se postupuje i vůči organizační složce občanského sdružení s právní subjektivitou.

Při zániku sdružení je nutno provést v dikci § 13 zákona č. 83/1990 Sb. majetkové vypořádání. Zákon stanoví, že při zániku sdružení rozhodnutím ministerstva vnitra provede majetkové vypořádání likvidátor jmenovaný ministerstvem. Z toho lze logickým výkladem dovodit, že v případě dobrovolného rozpuštění provede likvidaci sdružení likvidátor určený sdružením. Likvidátor při likvidaci sdružení postupuje přiměřeně podle §§ 70–75 obchodního zákoníku.

Zákon č.83/1990 Sb. nijak neupravuje způsob naložení s likvidačním zůstatkem. Primárně je nutno postupovat podle stanov. V podstatě není vyloučeno rozdělení likvidačního zůstatku mezi členy sdružení. Takový postup je však předmětem kritiky a je i v rozporu s definováním sdružení jako nestátní neziskové organizace.

Organizační složky občanského sdružení

Občanská sdružení mohou zřizovat své organizační složky s právní subjektivitou, pokud je takové možnost stanovena ve stanovách sdružení. Takováto organizační složka-pobočka vystupuje svým jménem navenek. Je otázkou stanov, jak upraví vnitřní vztahy sdružení k pobočce. Zásadně však sdružení nemůže omezovat pobočku, jedná-li se o nabývání práv a povinností, neboť podle § 19a) občanského zákoníku lze způsobilost právnické osoby nabývat práva a povinnosti omezit pouze zákonem. Zákon č.83/1990 Sb. se touto otázkou nezabývá a nečiní tak ani jiný právní předpis.

Základní problémy vznikající aplikací zákona č. 83/1990 Sb.

REJSTŘÍK SDRUŽENÍ

Předmětem značné kritiky je neexistence rejstříku či registru občanských sdružení, který by byl veřejným seznamem a do něhož by se zapisovaly základní identifikační údaje sdružení – název, sídlo, účel, jména a příjmení osob, které jsou oprávněny jednat jménem sdružení, vstup do likvidace, zánik sdružení. V současném systému chce-li kdokoliv získat informace o občanském sdružení, má problém. Možná získá na ministerstvu vnitra informaci o názvu a o sídle, pokud není ve stanovách uvedeno pouze město, v němž sdružení sídlí. Co je však zahaleno tajemstvím, kdo jsou osoby, které jsou oprávněny jednat jménem sdružení. Podle zákona musí být ve stanovách určeny orgány a funkcionáři oprávnění jednat jménem sdružení. Ve stanovách se lze při stávající právní úpravě dozvědět, že jménem sdružení jedná např. předseda výkonného

výboru, ředitel někdy i president, ale kdo konkrétně je tímto oprávněným funkcionářem, se již nedovíte.

ČINNOST POBOČEK OBČANSKÝCH SDRUŽENÍ

Dalším problematickým ustanovením zákona je ustanovení § 6 odst. 2, umožňující vznik organizačních jednotek občanských sdružení jako samostatných právnických osob, pokud tuto možnost vymezí statuty sdružení. O vzniku organizačních složek jako samostatných právnických osob nemá občanské sdružení oznamovací povinnost a pokud někdo potřebuje zjistit údaje o těchto právnických osobách musí spoléhat na to, že mu pravdivé informace poskytne samo sdružení či pobočka. Nejistota třetích osob je však pouze jednou stranou mince. Druhou jsou problémy, do nichž se dostanou samy „pobočky“, které mohou prokázat svou existenci pouze rozhodnutím sdružení o založení pobočky a dokladem o přidělení IČ. Pak se může stát, že je pobočka občanského sdružení vyřazena z výběrového řízení, v němž se uchází o lukrativní zakázku, protože neprokázala dostatečně svou právní subjektivitu. Organizátor výběrového řízení požaduje od účastníků doklad o tom, že jsou jako právnické osoby vedeny v příslušném rejstříku. U občanského sdružení mu postačí „evidenční razítko“ ministerstva vnitra. Pobočka však nemůže doložit ani to.

PRÁVNÍ ÚPRAVA ZÁNIKU OBČANSKÉHO SDRUŽENÍ

Nevyhovující je i úprava zániku sdružení. Podle § 12 zákona sdružení zaniká dobrovolným rozpuštěním nebo rozhodnutím ministerstva vnitra o rozpuštění sdružení z zákonem stanovených důvodů. Zjednodušeně řečeno chybí zde proces, který známe u obecně prospěšných společností a nadací a nadačních fondů tj. proces zahrnující zrušení, likvidaci, pokud nepřechází veškerý majetek, práva a povinnosti na právního nástupce, a zánik výmazem z rejstříku. Otázku zániku organizačních složek občanských sdružení zákon neřeší vůbec. Uvedená úprava zániku sdružení dobrovolným rozpuštěním někdy vede k menší odpovědnosti sdružení za své závazky.

Zařízení církví a náboženských společností

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění nálezu Ústavního soudu č. 4/2003 Sb., zákona č. 495/2005 Sb.

Přijímání tohoto zákona bylo velmi komplikované. Zákon v podobě navržené ministerstvem kultury byl pro církev nepřijatelný, protože dle jejich

názoru zhoršuje postavení církví. Zákon byl odmítnut Senátem Parlamentu České republiky, nepodepsal ho prezident. Poslanecká sněmovna však přehlasovala jak zamítavý návrh Senátu, tak veto prezidenta.

Předložení tohoto zákona bylo odůvodňováno zejména potřebou poskytnout dvoustupňovou registraci církví, čímž se umožní působení i jiných než tradičních církví.

Definice

Církví a náboženskou společností je dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby.

Registrace

Církev a náboženská společnost se stává právnickou osobou registrací podle zákona č.3/2002 Sb., pokud tento zákon nestanoví jinak.

Základní podmínkou pro registraci církve je předložení v originále podpisů 300 zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, s uvedením jejich osobních údajů podle tohoto zákona a s uvedením totožného textu na každém podpisovém archu, který uvádí plný název církve a náboženské společnosti, sbírající podpisy pro účel její registrace, a z něhož je patrné, že podpisový arch je podepisován pouze osobou hlásící se k této církvi a náboženské společnosti.

Registrovaná církev a náboženská společnost může k plnění svého poslání zejména vyučovat a vychovávat své duchovní i laické pracovníky ve vlastních školách a jiných zařízeních i na vysokých školách bohosloveckých a bohosloveckých fakultách za podmínek podle zvláštních právních předpisů a získat oprávnění k výkonu zvláštních práv podle zákona č. 3/2002.

EVIDOVANÉ PRÁVNICKÉ OSOBY

Orgán registrované církve a náboženské společnosti, může navrhnout k evidenci řeholní a jinou církevní instituci osob hlásících se k církvi a náboženské společnosti založené za účelem vyznávání náboženské víry nebo účelové zařízení registrované církve a náboženské společnosti založené církví a náboženskou společností pro poskytování charitativních služeb.

Novela církevního zákona (zákon 495/2005 Sb.) umožňuje evidovat orgány církve, řeholní nebo jinou instituci založenou pouze za účelem „vyznávání náboženské víry“, přestože zákon před zásahem Ústavního soudu vymezoval církevní právnické osoby jako „právnické osoby založené za účelem organizování, vyznávání a šíření náboženské víry“,

Zákon i po novele obsahuje v rozporu s nálezem Ústavního soudu skrytý registrační princip, neboť evidenci jako okamžik vzniku evidované právnické osoby.

Zákon po novele stanoví povinnost evidované právnické osoby-účelového zařízení církve vydávat obligatorně stanovy a určuje jejich obsah. Povinnost vydat stanovy a určení jejich obsahu je však věcí církevních řádů, do nichž zákon stanovením povinného obsahu stanov v rozporu s Listinou základních práv a svobod nepřijatelně zasahuje.

Novela dále rozšiřuje možnosti ministerstva kultury zrušit účelové zařízení obdobně pravomocím soudu při zrušení OPS – nejsou-li ustaveny orgány nebo nevykonává-li účelové zařízení po dobu delší než jeden rok činnost. Opět není odůvodněno jinak, než podobností s OPS. V praktickém dopadu může takové oprávnění ministerstva kultury vést k zásahům do činnosti církevních institucí zjišťováním, zda poskytuje služby nebo jak probíhá ustanovení jejich orgánů.

EVIDENCE ORGÁNU REGISTROVANÉ CÍRKVE

A NÁBOŽENSKÉ SPOLEČNOSTI, ŘEHOLNÍ A JINÉ CÍRKEVNÍ INSTITUCE

Zákon přiznává církvím právo podat návrh na evidenci orgánu registrované církve a náboženské společnosti nebo řeholní a jiné církevní instituce jako evidované právnické osoby. Návrh podává orgán registrované církve a náboženské společnosti k tomu určený v základním dokumentu církve.

Návrh na evidenci právnické osoby – orgánu registrované církve a náboženské společnosti, řeholní a jiné církevní instituce musí obsahovat:

- doklad o jejím založení k tomu příslušným orgánem registrované církve a náboženské společnosti podle jejího základního dokumentu,
- předmět obecně prospěšné, podnikatelské a jiné výdělečné činnosti,
- její stanovy, pokud existují,
- její název,
- její sídlo na území České republiky,
- označení jejího statutárního orgánu na území České republiky,
- osobní údaje členů jejího statutárního orgánu,
- způsob jednání statutárního orgánu evidované právnické osoby.

Návrh podá registrovaná církev a náboženská společnost do 10 dnů ode dne založení evidované právnické osoby. Ministerstvo provede

evidenci zápisem do Rejstříku evidovaných právnických osob do 5 pracovních dnů ode dne doručení návrhu. Evidence se provede zápisem ke dni jejího založení v registrované církvi a náboženské společnosti.

Nedodrží-li registrovaná církev a náboženská společnost desetidení lhůtu, evidence se provede zápisem ke dni doručení návrhu na evidenci ministerstvu.

Neobsahuje-li návrh na evidenci všechny náležitosti stanovené zákonem, vyzve ministerstvo nejpozději do 10 pracovních dnů ode dne doručení návrhu orgán církve a náboženské společnosti, který návrh podal, aby návrh doplnil, popřípadě odstranil nedostatky, a to ve lhůtě 30 dnů, a upozorní ho, že nebude-li tato lhůta dodržena, řízení o návrhu se zastaví.

EVIDENCE ÚČELOVÉHO ZAŘÍZENÍ CÍRKVE A NÁBOŽENSKÉ SPOLEČNOSTI

Účelové zařízení církve nebo náboženské společnosti pro poskytování služeb sociálních nebo zdravotnických nebo působící jako charita či diakonie, které bude navrženo k evidenci podle tohoto zákona, se zakládá zakládací listinou registrované církve a náboženské společnosti, podepsanou členem nebo členy statutárního orgánu registrované církve a náboženské společnosti.

Účelové zařízení poskytuje veřejnosti obecně prospěšné služby za předem stanovených a pro všechny uživatele stejných podmínek.

Zakládací listina účelového zařízení musí obsahovat:

- název, sídlo a identifikační číslo zakladatele,
- název a sídlo účelového zařízení na území České republiky,
- dobu, na kterou se účelové zařízení zakládá, pokud není založeno na dobu neurčitou,
- označení jeho statutárního orgánu na území České republiky,
- osobní údaje členů statutárního orgánu,
- jeho stanovy,
- způsob zveřejňování výroční zprávy o činnosti a hospodaření účelového zařízení za kalendářní rok,
- způsob schvalování změn zakládací listiny.

Stanovy účelového zařízení pak musí obsahovat:

- název a sídlo,
- označení jeho statutárního orgánu na území České republiky,
- způsob ustavování a odvolávání členů statutárního orgánu a délku jejich funkčního období, je-li omezena,
- způsob, jakým statutární orgán jedná a činí právní úkony jménem účelového zařízení,

- druh obecně prospěšných služeb, které má účelové zařízení poskytovat, podmínky jejich poskytování a předmět podnikatelské a jiné doplňkové činnosti, budou-li provozovány.

Návrh na evidenci účelového zařízení musí obsahovat zakládací listinu a stanovy.

Neobsahuje-li návrh na evidenci účelového zařízení všechny náležitosti stanovené zákonem, vyzve ministerstvo nejpozději do 10 pracovních dnů ode dne doručení návrhu orgán církve a náboženské společnosti, který návrh podal, aby návrh doplnil, popřípadě odstranil nedostatky, a to ve lhůtě 30 dnů, a upozorní ho, že nebude-li tato lhůta dodržena, řízení o návrhu se zastaví.

Zrušení evidence církevní právnické osoby a její zánik

Ministerstvo kultury zruší evidenci evidované právnické osoby:

- na návrh orgánu registrované církve a náboženské společnosti, který ji navrhl k evidenci, do 5 pracovních dnů ode dne doručení tohoto návrhu,
- z vlastního podnětu, zjistí-li, že tato právnická osoba jedná v rozporu s vymezením její působnosti v návrhu na evidenci nebo v rozporu s právními předpisy, a nezjedná-li nápravu k tomu příslušný orgán registrované církve a náboženské společnosti, který ji navrhl k evidenci, po výzvě ministerstva, ke dni nabytí právní moci rozhodnutí o zrušení evidence,
- z vlastního podnětu, zanikne-li registrace církve a náboženské společnosti, jejíž orgán tuto právnickou osobu navrhl k evidenci,
- po zrušení konkursu po splnění rozvrhového usnesení nebo po zrušení konkursu z důvodu, že její majetek nepostačuje k úhradě nákladů konkursu, nebo po zamítnutí návrhu na prohlášení konkursu pro nedostatek majetku, ke dni nabytí právní moci usnesení soudu,
- z vlastního podnětu, nebyli-li ustaveni členové statutárního orgánu a všem dosavadním členům statutárního orgánu skončilo funkční období před více než rokem, ke dni nabytí právní moci rozhodnutí o zrušení evidence,
- po uplynutí doby, na kterou byla založena, ke dni uplynutí této doby,
- jestliže účelové zařízení neposkytuje obecně prospěšné služby uvedené v zakládací listině po dobu delší než jeden rok, ke dni nabytí právní moci rozhodnutí o zrušení evidence.

Evidence právnické osoby zaniká výmazem z Rejstříku evidovaných právnických osob. Zániku evidované právnické osoby podle předchází její zrušení s likvidací, anebo zrušení bez likvidace, přechází-li její majetek a závazky na registrovanou církev a náboženskou společnost nebo její jinou právnickou osobu evidovanou podle tohoto zákona.

Nepostačuje-li při likvidaci evidované právnické osoby její majetek k úhradě závazků, ručí za tyto závazky registrovaná církev a náboženská společnost, jejíž orgán ji navrhl k evidenci. Likvidační zůstatek z likvidace evidované právnické osoby přechází na registrovanou církev a náboženskou společnost, jejíž orgán ji navrhl k evidenci.

Zaniká-li evidovaná právnická osoba s likvidací, je datum jejího výmazu z evidence totožné s datem ukončení její likvidace. Zaniká-li evidovaná právnická osoba bez likvidace a není-li na ni podán návrh na konkurs, je datum jejího zrušení totožné s datem jejího výmazu z Rejstříku evidovaných právnických osob.

Neziskový sektor ve výsledcích sociologických průzkumů

Pavol Frič

Neziskový sektor v ČR zaznamenal v posledních osmnácti letech nebývalý rozmach a stal se v ČR nejrychleji se rozvíjejícím sektorem vůbec. Jeho ekonomický i společenský význam trvale roste. Navzdory tomu není tento sektor součástí hlavního proudu politického či ekonomického diskurzu a zdá se, že ani informace o něm nejsou na naší politické scéně příliš atraktivním zbožím. Možná i právě proto není tento sektor častým objektem rozsáhlejších sociologických výzkumů. Navíc relevantní a spolehlivá sociologická data o neziskových organizacích a občanské participaci spojené s neziskovým sektorem jsou roztroušeny v různých publikacích, případně jsou dostupná na různých webových stránkách. Následující přehled poznatků ze sociologických výzkumů se snaží přispět k nápravě této situace tím, že souhrnně prezentuje vybrané výsledky jednoho kvalitativního a několika kvantitativních sociologických šetření, která se v širší míře zabývají otázkami občanské participace a rolí neziskových organizací ve společnosti.

Tématicky je přehled členěn do následujících devíti kapitol:

- občanská participace,
- postoje občanů k neziskovým organizacím,
- členství v neziskových organizacích,
- význam dárcovství a dobrovolnictví ve společnosti,
- individuální dárcovství,
- dobrovolnictví,
- firemní dárcovství,
- legislativní rámec,
- neziskové organizace v síti sociálních vztahů.

Tam, kde to bylo možné, jsme do textu zahrnuli i mezinárodní srovnání se zeměmi střední a západní Evropy.

Přehled čerpá poznatky z 9 výzkumů, které se týkaly jedné nebo více ro výše uvedených oblastí:

- Výzkum NROS z r. 2000 provedený agenturou STEM v reprezentativním vzorku 693 náhodně vybraných obyvatel ČR. Výsledky výzkumu byly zveřejněny v publikaci: Pavol Frič a kol. *Dárčovství a dobrovolnictví v ČR*. Praha: NROS, AGNES, 2001.
- Výzkum NROS z r. 2000 provedený agenturou STEM ve vzorce 440 vybraných firem na území ČR. Výsledky výzkumu byly zveřejněny v publikaci: Pavol Frič a kol. *Dárčovství a dobrovolnictví v ČR*. Praha: NROS, AGNES, 2001.
- Výzkum „European Social Survey“ iniciovaný a podporovaný Evropskou komisí prostřednictvím European Science Foundation. Výzkum vedl Roger Jowell z Centre for Comparative Social Surveys, City University. Výzkum se uskutečnil v letech 2002 až 2003 ve více než dvaceti evropských zemích. Výsledky jsou dostupné na adrese: <http://ess.nsd.uib.no/>
- Výzkum CVVM zaměřený na politickou a občanskou participaci. Terénní sběr dat proběhl v červnu 2003. Výzkum se byl realizován na kvótně vybraném reprezentativním souboru 1062 respondentů.
- Výzkum CESES z r 2002 provedený agenturou GfK Praha na náhodně vybraném, reprezentativním souboru 2498 občanů ČR. Výsledky výzkumu byly publikovány v: Pavol Frič a kol. *Češi na cestě za svojí budoucností: Budoucnost a modernizace v postojích a očekáváníích obyvatelstva*. Praha: CESES a GplusG.
- Výzkum NROS *Index občanské společnosti 2004*, který na kvótně vybraném, reprezentativním souboru 1018 obyvatel ČR provedla agentura STEM. Některé výsledky výzkumu jsou dostupné na adrese: http://www.nros.cz/01dload/MV_podklady_stem.doc
- Výzkum firemní filantropie Fóra dárců a Agens, který na vybrané vzorce 477 firem v červnu 2004 provedla agentura MEDIAN. Některé výsledky výzkumu jsou dostupné na adrese: http://donorsforum.cz/download/tiskove_zpravy/Vyzkum%20FF%20v%20cislech.pdf.
- Výzkum CESES z r 2005 provedený agenturou GfK Praha na náhodně vybraném, reprezentativním souboru 2300 občanů ČR. Výsledky výzkumu byly publikovány v: Pavol Frič, Martin Nekola, Libor Prudký. *Elity a veřejnost jako aktéři modernizace*. Studie CESES 9/05, Praha: CESES.
- Výzkum Cheval, který ve vzorku 230 organizací podpořených z Globálního grantu administrovaného NROS v období srpen–září 2006 provedla agentura Universitats.

Občanská participace

Výsledky výzkumu CESES (2002) odhalily že polovina dotázaných občanů se stále přiklání k oportunistické životní strategii, podle které je nejlepší žít v klidu, příliš nevybočovat z řady, aby se člověk nedostal do zbytečných problémů. Dvě pětiny (42 %) se však s touto strategií ustrašeného oportunismu neztotožňují. Obyvatelé bývalých socialistických zemí, které patřily do sféry vlivu Sovětského svazu se dlouhodobě vyznačují paternalistickými sklony spoléhat na stát, aby za ně vyřešil jejich problémy. Česká republika v tomto směru není výjimkou. Je zřejmé, že zodpovědní občané, kteří spoléhají na stát, že za ně vyřeší jejich společné problémy, by logicky měli mít povinnost stát kontrolovat a ovlivňovat jeho rozhodování. Jestliže má problémy občanů řešit stát, role jednotlivého občana bude spočívat ve vyvíjení vlivu na představitele státních institucí, aby se chovaly tak, jak mají. Můžeme se tedy ptát: „Jakým způsobem se občané ČR snaží ovlivnit stát tak, aby se choval v souladu s jejich přáními a představami o společné budoucnosti?“ „Jak si plní své občanské povinnosti?“ V demokratické společnosti může občan vyvíjet vliv na chování státu různými způsoby. Nejběžnější, konvenční formou ovlivňování je účast ve volbách do zastupitelských orgánů. Z výsledků výzkumu CESES vyplývá, že polovina respondentů se účastní voleb pravidelně, čtvrtina občas nebo výjimečně a čtvrtina nechodí k volbám nikdy. Z celoevropského hlediska lze tyto údaje považovat za standardní i když, jak víme ze statistických dat o volební účasti, ochota obyvatel ČR chodit k volbám dlouhodobě klesá (s výjimkou posledních parlamentních voleb).

JAK ČASTO SE ÚČASTNÍTE VE VOLBÁCH DO ZASTUPITELSKÝCH SBORŮ?

N=2500, údaje v %		2002	2005
1.	pravidelně	50	50
2.	občas	16	21
3.	jen výjimečně	8	9
4.	nikdy	23	13
5.	nevím/neodpověděl	3	7

Pramen: CESES

Volby jsou však jen jednou za čas a ne vždy se konají právě tehdy, když se rozhoduje o problémech, které občany zajímají. Proto demokracie

poskytuje i jiné možnosti, jak může občan participovat na politice jako jsou např. práce v politické straně, kontaktování čelných představitelů politické strany, kterou volí nebo ovlivňování poslance zvoleného v jeho obvodě. Naprostá většina občanů však tyto formy ovlivňování politiky nevyužívá. Ani zájem o politiku obecně není nějak vysoký. Jen jedna třetina dotázaných se vyjádřila, že se o politiku zajímá více než „trochu“, což je významně nižší podíl, než je podíl těch, kteří stejný zájem projevili o budoucnost ČR. Za těmito postoji dotázaných občanů se rýsuje nejen značná nedůvěra k „velké politice“ ale i rezignace na její možnosti realizovat kolektivní strategii modernizace společnosti.

Velká politika však možnosti občanů participovat na rozhodování zdaleka nevyčerpává. Zápas a veřejná diskuse o směřování a charakter společnosti se odehrává den co den i na úrovni obcí a regionálních či lokálních institucí státní správy. Účast občanů ČR na na této úrovni je již znatelně vyšší, ale není nijak zvlášť vysoká. Zasedání místního zastupitelství se pravidelně účastní jen 2 % dotázaných a občas nebo výjimečně 21 %. Do přesvědčování úřadů o nutnosti změn se osobně pouští jen 17 % dotázaných, přičemž pravidelně tak činí jen 1 %. Ani v tomto případě tedy nebude víra v efektivnost konvenční participace příliš vysoká. Dvě třetiny (65 %) respondentů jsou dokonce přesvědčeny, že na rozhodování o záležitostech jejich obce či města nemají žádný vliv. To znamená, že se cítí subjektivně nekompetentní (Almond, Verba, 1989) v jejich nejbližším veřejném prostoru cokoliv dosáhnout nebo prosadit. Tento pocit nekompetentnosti úzce souvisí se snahou participovat, resp. ve svém okolí ovlivňovat věci veřejné a to jak konvenční, tak nekonvenční cestou. Čím je participace na rozhodování o věcech veřejných intenzivnější, tím vyšší je i subjektivní pocit občanské kompetence.

Nejpopulárnější formou nekonvenční politické participace (viz tabulka na protější straně) je podepisování petic, kterou alespoň občas nebo výjimečně praktikuje jedna třetina respondentů. Do organizování nebo účasti na povolené demonstraci se alespoň občas nebo výjimečně pouští 14 % dotázaných.

JAK ČASTO VYKONÁVÁTE NÁSLEDUJÍCÍ AKTIVITY?

N=2500, údaje v %	nikdy	občas/ jen výjimečně	pravidelně	neví/ neopověděl
kontaktování čelných představitelů strany, kterou volíte	88	8	1	3
práce v politické straně	88	8	1	3
organizování, nebo účast na povolené demonstraci	84	13	1	2
ovlivňování poslance zvoleného za Váš obvod	84	12	1	3
návštěva a přesvědčování úřadů o nutnosti změn	80	16	1	3
účast na zasedání místního zastupitelstva	74	22	2	2
organizování, nebo podepisování petic	66	31	1	7
podpora dobročinné (charitativní) akce	43	49	6	2

Zdroj: CESES, 2002

V ročním vyjádření se participace občanů na politickém a občanském životě jeví ještě poněkud méně optimistická. I zde však zřetelně vystupuje do popředí preference komunitních aktivit a mírná převaha protestně zaměřených aktivit hlavně v podobě podepisování petic.

JAK ČASTO JSTE VYKONÁVAL(A) NĚKTEROU Z NÁSLEDUJÍCÍCH ČINNOSTÍ V PRŮBĚHU UPLYNULÝCH 12 MĚSÍČÍCH?

N=2300, údaje v %		vícekrát	jednou	ne	neví/ neopověděl
1.	oslovení nebo návštěva politika, představitele veřejné správy	3	6	88	3
2.	práce pro politickou stranu nebo hnutí	4	2	92	2
4.	nošení nebo veřejné vystavení symbolu politické strany nebo její kampaně	2	2	94	2
5.	podpis petice	4	11	83	2
6.	účast na povolené veřejné demonstraci	2	4	92	2
7.	bojkot nějakého zboží (služby) z politických nebo etických důvodů	2	3	92	3
8.	úmyslná koupě nějakého zboží (služby) z politických nebo etických důvodů	3	5	90	2
9.	peněžní dar politické straně, hnutí nebo skupině	2	5	91	2
10.	účast na nepovolených protestních aktivitách	0	2	96	2
11.	účast na zasedání místního zastupitelstva	7	9	81	3

Zdroj: CESES, 2005

Podle výzkumu NROS/STEM z r. 2004 se v posledních pěti letech podepsaly alespoň jednu petici dvě pětiny obyvatel (43 %). Již výrazně nižší podíl občanů se podílel na aktivitách, které vyžadují vyšší míru osobní participace. Protestní demonstrace se zúčastnilo jen 14 % lidí a dopis do novin nebo časopisu napsal zhruba každý desátý člověk (12 %). Pohlaví, věk či vzdělání respondenta nemá vliv na to, zda se respondent rozhodl podepsat či nepodepsat petici. (STEM/NROS 2004)

Mezinárodní srovnání

V mezinárodním srovnání evropských zemí (viz tabulky na následujících stranách) se ČR pohybuje v pásnu zemí s nižší mírou občanské participace. Vyplývá to z výzkumu European Social Survey, který byl realizován v letech 2002 až 2003 ve většině zemí západní a střední Evropy. Uvedené konstatování o nižší míře občanské participace V ČR platí především ve srovnání se západoevropskými zeměmi, mezi nimiž jsou na tom nejlépe obyvatelé Skandinávie. Naopak ve srovnání s většinou středoevropských zemí (tj. hlavně zemí bývalého sovětského bloku) je na tom ČR lépe. Zřetelně lépe je na tom např. v oblasti petiční činnosti a spotřební angažovanosti.

PODPIS PETICE ZA POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCŮ		ÚČAST NA POVOLENÉ DEMONSTRACI ZA POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCŮ	
Země	Ano	Země	Ano
Švédsko	41	Lucembursko	21
Spojené království	40	Francie	18
Norsko	36	Španělsko	17
Francie	35	Itálie	11
Belgie	34	Německo	11
Německo	30	Rakousko	10
Lucembursko	29	Norsko	8
Dánsko	28	Belgie	8
Irsko	28	Dánsko	8
Rakousko	27	Irsko	7
Španělsko	24	Švédsko	6
Finsko	24	Česká republika	5
Holandsko	22	Řecko	4
Itálie	17	Spojené království	4
Česká republika	16	Portugalsko	4
Slovinsko	12	Maďarsko	4
Portugalsko	7	Holandsko	3
Polsko	7	Slovinsko	3
Řecko	5	Finsko	2
Maďarsko	4	Polsko	1

Zdroj: European Social Survey 2002–2003.

Údaje v %.

BOJKOT URČITÝCH PRODUKTŮ ZA POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCŮ		KOUPĚ PRODUKTŮ Z POLITICKÝCH/ETICKÝCH/EKOLOGICKÝCH DŮVODŮ	
Země	Ano	Země	Ano
Švédsko	32	Švédsko	55
Finsko	27	Dánsko	44
Francie	27	Finsko	42
Spojené království	26	Německo	39
Německo	26	Norsko	35
Dánsko	23	Spojené království	32
Rakousko	21	Lucembursko	30
Norsko	19	Rakousko	30
Lucembursko	16	Francie	28
Irsko	14	Belgie	27
Belgie	13	Holandsko	26
Česká republika	11	Irsko	25
Holandsko	10	Česká republika	23
Řecko	8	Španělsko	12
Španělsko	8	Maďarsko	10
Itálie	8	Polsko	10
Slovinsko	5	Slovinsko	10
Maďarsko	5	Portugalsko	7
Polsko	4	Itálie	7
Portugalsko	3	Řecko	7

Zdroj: European Social Survey 2002–2003.

Údaje v %.

Postoje občanů k neziskovým organizacím

Podle výsledků výzkumu CVVM 43 % respondentů uvedlo, že ví, co znamená pojem „občanská společnost“, 40 % respondentů tento pojem zná, ale neví přesně co znamená. Dá se tedy říci, že 83 % respondentů už se s tímto pojmem někdy setkalo. (CVVM 2003) Výsledky reprezentativního šetření poukazují na postupné posilování společenské role neziskových organizací (dále jen NNO).

„Velká část veřejnosti (65 %) si uvědomuje, že dobrovolné neziskové organizace se jak svými službami, tak dobročinností účastní na veřejném životě a že hájí skutečné zájmy občanů. Podstatné přitom je, že lidé uznávající důležitost společenské role NNO jsou ve velké míře (62 % z nich) zároveň přesvědčeni, že NNO zastávají i jejich zájmy.“ (STEM/NROS 2004)

Ve srovnání s výsledky výzkumu z roku 2000 se obraz dobrovolných neziskových organizací se v očích veřejnosti mírně vylepšil. Data z r. 2004 potvrzují, že působení NNO v české společnosti je nejen vnímáno jako legitimní, ale že NNO mají i podstatný význam při vytváření a udržování společenské koheze. Zhruba polovina veřejnosti považuje neziskové organizace za vlivné organizace, které pomáhají řešit důležité společenské problémy (48 %), přičemž větší roli přikládají občané podílu NNO při řešení celospolečenských problémů než problémů lokálních.“ (STEM /NROS 2004)

„Naprostá většina veřejnosti (80 %) je přesvědčena, že neziskové organizace pomáhají vytvářet pocit sounáležitosti ve společnosti a jen o něco menší podíl lidí (70 %) považuje angažovanost v dobrovolných neziskových organizacích za smysluplnou. Každý druhý občan se také domnívá, že NNO jsou podmínkou dobře fungující demokracie. Oproti tomu přílišnou angažovanost v politické sféře vytýká dobrovolným neziskovým organizacím jen necelá pětina obyvatel (16 % v roce 2004, 21 % v roce 2000).“ (STEM/NROS 2004)

„Pozitivní image NNO se odvíjí od dvou základních hledisek. První se týká dobročinnosti a služeb, které poskytují potřebným lidem (70 % lidí se domnívá, že bez dobrovolných neziskových organizací by ti nejpotřebnější byli odkázáni jen sami na sebe). Druhé hledisko souvisí s míněním, že NNO tvoří potřebný protipól byrokracii státních institucí a principům tržní ekonomiky (tři pětiny veřejnosti zastávají názor, že NNO pomáhají lidem v boji proti byrokracii státních institucí, stejný podíl je také přesvědčen, že řeší neblahé následky tržní ekonomiky). Z vývoje v posledních čtyřech letech se zdá, že právě toto druhé hledisko image NNO ve společnosti posiluje (zvláště je oceňovaná

role NNO v boji proti státní byrokracii – nárůst ze 43 % v roce 2000 na 60 % v roce 2004).“ (STEM/NROS 2004)

„Mezi negativními prvky, které image NNO spíše poškozují, dominují především dva názory – NNO často zneužívají svěřené prostředky (45 %) a často vznikají z popudu tížádstivých lidí (40 %). Tři desetiny občanů vytýkají NNO také neprofesionalitu a špatnou organizaci a čtvrtina lidí je přesvědčena, že NNO jsou uzavřeným světem a starají se především o vlastní prospěch. Srovnáme-li tyto názory s šetřením z roku 2000, zjistíme, že negativní obraz dobrovolných neziskových v očích veřejnosti se ve většině zmiňovaných ohledech mírně vylepšil.“ (STEM/NROS 2004)

I z výzkumu CVVM z r. 2003 vyplývá jasná převaha pozitivního hodnocení neziskových organizací u české veřejnosti:

DO JAKÉ MÍRY SOUHLASÍTE S NÁSLEDUJÍCÍMI VÝROKY O NNO?	Rozhodně/ spíše ano
aktivity NNO jsou stále potřebnější	79
NNO nabízejí něco více než firmy a stát	70
NNO by nebylo potřeba, kdyby si vláda plnila své povinnosti	58
NNO řeší problémy v mém okolí	33
NNO jsou dobře organizované a efektivní	47
NNO naplňují cíle jednotlivců	26
NNO mají velký vliv na řešení sociálních problémů	54

Zdroj: CVVM 2003

Výzkum CVVM také potvrdil, že nejčastěji občané pomáhají neziskovým organizacím finančně nebo věcnými dary a nejčastějšími motivy pro tuto pomoc jsou morální povinnost a vlastní potěšení z toho, že mohou pomáhat jiným (viz tabulky na následující straně).

JAK JSTE POMOHL NEZISKOVÉ ORGANIZACI?

N=356, údaje v %	ano	ne	neví/ neodpověděl
finančně	82	16	2
věnoval práci a čas	29	69	2
věnoval věcný dar	48	49	3
jinak	6	74	20

Zdroj: CVVM, 2003

PROČ JSTE POMOHL NEZISKOVÉ ORGANIZACI?

N=356, údaje v %	ano	ne	neví/ neodpověděl
1. Morální povinnost	91	4	5
2. Náboženský postoj	21	50	29
3. Politické postoje	60	31	9
4. Těší mě to	91	5	4
5. Někdo pak pomůže mně	73	18	10
6. Dělají to i mí příbuzní a přátelé	79	12	9
7. Chtěl jsem se něco naučit	39	39	22
8. Oplácím pomoc jiným	73	15	12

Zdroj: CVVM, 2003

Členství v neziskových organizacích

Společenský význam občanské péče o veřejné blaho, vystoupí do popředí, když si uvědomíme, že jde v převážné míře o organizovanou aktivitu, za kterou je potřeba hledat působení konkrétní občanské organizace, která má své členy s jejich společnými zájmy a kolektivními cíly, které se snaží dosáhnout. Proto každé organizované sdružování občanů, ať už vědomě, nebo podvědomě ovlivňuje své okolí jehož součástí jsou i instituce veřejné politiky. Organizovaná dobročinnost je jen zdánlivě nepolitická. Členství v dobrovolných organizacích otevírá jeho nositelům širší sociální svět, který je méně závislý na „velké politice“ a významně ovlivňuje politické chování – např. zvyšuje míru subjektivní kompetence (Almond, Verba 1989).

Podle výsledků výzkumu NROS/STEM 2004 je členem alespoň jedné organizace OS 47 % občanů; 23 % občanů uvedlo členství ve více než jedné organizaci. Téměř polovina členů NNO tedy patří k více než jedné organizaci. Ve srovnání s průzkumem z roku 2000 se jedná o čtyřnásobný nárůst (v roce 2000 bylo jen 6 % občanů členem více než jedné NNO). (Vajdová 2005, s. 30)

Největší podíl členů podle výzkumu NROS/STEM 2004 mají sportovní organizace (22 %) a odbory (20 %). K členství v náboženských a duchovních organizacích se přihlásilo 8 % obyvatel, následují sbory dobrovolných hasičů (7 %), organizace zahrádkářů a pěstitelů (6 %) a konečně organizace rybářů (5 %).

ČLENSTVÍ V NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍCH

Organizace	Ano	Organizace	Ano
Sportovní klub	21	Ekologické hnutí	2
Zájmová organizace	19	Profesní sdružení	2
Místní sdružení	13	Studentské sdružení	2
Odbory	12	Společenské hnutí	1
Náboženská organizace	6	Etnická organizace	0,5
Sdružení podnikatelů	3	Jiná organizace	6

Zdroj: CVVM 2003

Údaje v %

ČLENSTVÍ V NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍCH

Druh neziskové organizace	Ano
sportovní klub nebo sdružení	12
rekreační organizace	1
kulturní organizace (pěvecké, taneční nebo hudební soubory, ochrana památek...)	3
automotoklub, armádní organizace	1,4
odborová organizace	5
politická organizace (strana, hnutí, klub, sdružení...)	3
profesní nebo obchodní sdružení (komora, svaz)	1,5
sdružení spotřebitelů	1
organizace zabývající se humanitární pomocí, lidskými právy, menšinami nebo přistěhovalci	1
organizace pro ochranu životního prostředí, práv zvířat nebo usilující o mír	1
církevní nebo náboženská organizace	2,5
mládežnická organizace	0,5
ženské organizace	1,4
myslivecké sdružení (jednota)	2,4
tradiční spolky a sdružení (rybáři, zahrádkáři, včelaři, chovatelé...)	8
sbor dobrovolných hasičů	4
jiná zájmová sdružení (filatelisté, modeláři...)	2
klub důchodců, sdružení seniorů	4
sdružení rodičů a přátel školy nebo školní rady	2
organizace poskytující zdravotní služby (např. Červený kříž)	3
organizace poskytující sociální služby (např. starým či postiženým)	1
charitativní organizace, organizující dobročinnost	1
jiná organizace podobná výše zmíněným	1

Zdroj: CESES 2005

Údaje v %

Výzkum, který o tři roky později provádělo CESES (viz tabulka na protější straně), obecně potvrdil zjištění NROS/STEM z r. 2004 ale přinesl i významné rozdíly. Týká se to především významně nižšího podílu členství v odborech, které pokleslo na 5 %. Poloviční pokles v podílu členů byl zaznamenán i v případě sportovních a náboženských organizací. Takto velké rozdíly nabádají k opatrnosti při interpretaci dat a indikují pravděpodobnost použití rozličné metodiky zjišťování údajů.

Mezinárodní srovnání

V ČR se lidé nejčastěji angažují ve sportovních a rekreačních organizacích, což nás výrazně odlišuje od západních společností, kde se největším členstvím vyznačují církevní nebo odborové organizace (viz tabulky na str. 60 a 61). Je to zřejmě pozůstatek socialismu, kdy byly sportovní organizace silně preferované státem a to hlavně z ideologických důvodů. Z hlediska mezinárodního srovnání je členství v neziskových organizacích podle očekávání nejvíce rozšířeno v severských zemích Evropy (s výjimkou ekologických organizací). Nejhůře jsou na tom země střední Evropy mezi nimiž ČR zastává lepší než průměrnou pozici. Specifikou českého prostředí je relativně velmi malý podíl (6 %) členů církevních organizací (evropský průměr je 14 %; ale viz také 26 % v Rakousku či 72 % ve Švédsku) (Možný, 202: 124). Celkově, co se počtu členů týče, mají v ČR výraznou převahu tzv. „staré“ neziskové organizace, tj. ty které dokázaly přežít éru socialismu a vyznačují se pevnější, hierarchickou svazovou strukturou. Členská základna nových organizací (založených po roce 1989) působících hlavně v oblastech zdraví, sociální péče, ochrany přírody a lidských práv je výrazně menší.⁽¹⁾

(1) *I když např. členství v organizacích na ochranu životního prostředí odpovídá evropskému průměru (5 %) a členství v organizacích pro pomoc starým nebo postiženým lidem je ještě skoro srovnatelné (4 % u nás oproti 6 % evropského průměru). (Možný 2002, 124)*

ČLENSTVÍ VE SPORTOVNÍM KLUBU		ČLENSTVÍ V ODBORECH	
Země	Ano	Země	Ano
Holandsko	46	Dánsko	64
Švédsko	38	Švédsko	56
Dánsko	36	Norsko	47
Irsko	34	Finsko	46
Norsko	32	Belgie	28
Německo	32	Lucembursko	22
Belgie	29	Holandsko	22
Spojené království	27	Rakousko	21
Rakousko	26	Slovinsko	19
Lucembursko	25	Irsko	19
Finsko	22	Spojené království	16
Česká republika	21*	Německo	14
Francie	21	Česká republika	12
Slovinsko	16	Francie	9
Španělsko	12	Itálie	9
Itálie	8	Maďarsko	6
Portugalsko	8	Polsko	6
Maďarsko	5	Španělsko	6
Řecko	4	Portugalsko	5
Polsko	4	Řecko	5

Zdroj: European Social Survey 2002-2003.

* Zdroj: CVVM 2003, PD.13ca.

Údaje v %

ČLENSTVÍ V EKOLOGICKÉ ORGANIZACI		ČLENSTVÍ V CÍRKEVNÍ/ NÁBOŽENSKÉ ORGANIZACI	
Země	Ano	Země	Ano
Holandsko	20	Rakousko	32
Lucembursko	14	Dánsko	27
Rakousko	13	Holandsko	26
Dánsko	12	Finsko	25
Belgie	8	Irsko	25
Švédsko	7	Německo	19
Německo	6	Norsko	15
Spojené království	6	Švédsko	15
Norsko	5	Spojené království	13
Francie	5	Slovinsko	8
Irsko	4	Belgie	7
Itálie	3	Španělsko	6
Česká republika	2	Maďarsko	6
Finsko	2	Česká republika	6
Španělsko	2	Francie	5
Polsko	1	Itálie	5
Portugalsko	1	Lucembursko	5
Řecko	1	Portugalsko	5
Slovinsko	1	Polsko	3
Maďarsko	0,4	Řecko	1

*Zdroj: European Social Survey 2002–2003 (dále jen ESS)
Údaje v%*

Bez ohledu na „stáří“ a zaměření dobrovolných organizací, je pro společnost důležité, že členství v dobrovolných organizacích pomáhá budovat sociální kapitál (Coleman, 1990, Putnam 1993), tj. snižuje deficit důvěry ve společnosti a zvyšuje kompetenci občanů participovat na věcech veřejných.

Význam dobročinnosti ve společnosti

Většina obyvatel se domnívá, že dobrovolnictví je jen jakousi chatrnou náhražkou za selhávající státní aparát. Podle výsledků zatím nejrozsáhlejšího výzkumu dárcovství a dobrovolnictví v ČR z r. 2000 si 70 % dotázaných myslí, že by dobrovolníků nebylo zapotřebí, kdyby si stát plnil své povinnosti. Tři čtvrtiny (76 %) dotázaných se shodly v názoru, že dobrovolníci mnoho nezmůžou a problémy měst a obcí by měly řešit úřady. Role neziskových organizací a jejich dobrovolných pracovníků zde není vnímána jako nezastupitelný segment života společnosti, ale jako jakýsi neorganický relikt dávné minulosti, resp. archaický způsob řešení problémů moderní doby.

Dokonce i věda často pohlíží na dobrovolné organizace, jako na nepodstatný doplněk státu a komerčního sektoru. Z hlediska ekonomické teorie neziskových organizací, vznikl neziskový sektor jako reakce veřejnosti na selhání trhu a státu v poskytování služeb občanovi. Následkem nedokonalých informací účastníků trhu, asymetrické informovanosti výrobců a spotřebitelů nebo nedostatku důvěry nemusí trh fungovat optimálně. Obdobně stát nefunguje optimálně, když není schopen zabezpečovat rozmanité potřeby veřejných statků. Úlohou neziskových organizací je pak nabídkou svých služeb tato selhání kompenzovat. Smysl existence neziskového sektoru je tedy spatřován v tom, že jaksi jenom doplňuje komerční a státní sektor na poli poskytování služeb. Doplnkovou funkci neziskového, resp. nestátního (nevládního) sektoru signalizuje také jeho „vědecky“ vymezený název, který říká, že tento sektor společnosti není ziskový případně ani státní (vládní). Neříká však jaký je.

To, že neziskový sektor není žádnou odvozeninou trhu či státu lze lehce dokázat faktem, že altruismus tady byl dříve než trh a organizovaná dobročinnost dříve než sociální stát. To, že občanský sektor a dobrovolná práce nepředstavují žádný archaický způsob řešení problémů dokazuje samotná analýza moderní společnosti, která mění svoji tvář a přechází z fáze industriálního vývoje do fáze informační společnosti.

Kromě jisté míry konvenční a nekonvenční politické participace výzkum CESES zaregistroval i poměrně vysokou „nepolitickou“ angažovanost ve prospěch veřejného blaha. Polovina (49 %) dotázaných občanů uvedla, že občas nebo výjimečně podpoří dobročinnou (charitativní) akci. Dalších 6 % akce tohoto druhu podporuje pravidelně. Více než polovina (56 %) dotázaných v minulém roce přispěla (peněžním nebo nepeněžním) darem na dobročinné účely. Značná část obyvatelstva se také věnuje dobrovolnictví. Jedna třetina (31 %) respondentů vykonává (alespoň výjimečně) neplacenou práci pro nějakou dobrovolnou organizaci. V minulém roce alespoň jednou takto pracovalo 27 % respondentů.

Navíc dobrovolníci pracovali i v organizacích jiného typu: pro místní samosprávu to bylo 15 % respondentů, pro soukromou firmu 9 % a pro státní správu 2 %. Aktivní, občanská péče o veřejné blaho dosahuje v moderních společnostech skutečně masového charakteru. Dárcovství a dobrovolnictví je zde považováno za občanskou ctnost. Heslo prezidenta USA J.F. Kenedyho: „*Neptejte se, co může vaše země udělat pro vás, ptejte se, co můžete pro svou zemi udělat vy!*“ se stalo neodmyslitelnou součástí vize moderní západní společnosti. Z mezinárodních srovnání (Salamon et al, 1999) vyplývá, že Česko je zatím v tomto směru za západními společnostmi značně pozadu, ale ve střední a východní Evropě je jednoznačným premiantem. Tuto pozitivní správu však kalí zjištění, že většina obyvatelstva dostatečně nechápe význam dobročinnosti, resp. nepolitické participace. Dobrovolnické a dárcovské aktivity vnímá spíše jako kompenzaci deficitů státní péče (Frič a kol. 2001) než jako přirozený projev občanské zralosti (Tošner, Sozanská, 2002).⁽²⁾

PŘÍSPĚL(A) JSTE V MINULÉM ROCE PENĚŽNÍM ČI JINÝM DAREM NA NĚJAKÉ DOBROČINNÉ ÚČELY?

N=2500, údaje v %

1.	Ano	56
2.	Ne	39
3.	Neodpověděl(a)	5

Pramen: CESES, 2002

Individuální dárcovství

Dárcovství můžeme v zásadě dělit na peněžní a nepeněžní. Od r. 1989 do r. 1999 svými penězi přispěl na dobročinné účely každý druhý

- (2) *Což je často samozřejmě způsobeno i tím, že náš sociální stát zatím nefunguje tak, jak většina obyvatelstva očekává a proto svým dobrovolnictvím nejednou roli státu skutečně supluje. V moderní společnosti však nelze očekávat, že stát se má postarat úplně o všechno a to i tam, kde (z hlediska příjemce) nejefektivnější pomoc dokážou poskytovat právě dobrovolníci na pozadí spontánní mezilidské a občanské solidarity. Konec-konců, státní péče, jak upozorňuje Šamalík, není nic jiného než státem organizovaná dobročinnost (Šamalík 1995). Otázka zní: proč by měl stát sto procentně organizovat všechnu dobročinnost?*

občan ČR. V roce 1999 věnovalo na dobročinné účely nějakou finanční částku 24 % občanů. Věcný dar v tomto roce poskytlo 28 % občanů. Podíl dárců (peněžních nebo věcných) v české dospělé populaci činil v r. 1999 43 %, což zároveň znamená, že jenom 9 % občanů je tzv. kombinovanými dárci, kteří v tomto roce přispěli jak peněžní tak nepeněžní formou. (Frič a kol. 2001)

Peněžní a nepeněžní dárci jsou si svými sociálně demografickými charakteristikami velmi podobní, i když i zde se najdou některé významnější rozdíly. Např. mezi věcnými dárci je významně vyšší podíl (38 %) zaměstnanců se samostatnou odpovědností než mezi peněžními dárci (28 %). Na druhé straně v řadách peněžních dárců se nachází více věřících (44 %) než mezi věcnými dárci (32 %). (Frič a kol. 2001)

Větší rozdíly však lze nalézt mezi dárci (peněžními nebo věcnými) a „nedárci“. Odlišuje je hlavně vzdělání, velikost místa bydliště a náboženská víra. Dárci na rozdíl od „nedárců“ mají vyšší vzdělání, je mezi nimi více těch, kteří pocházejí z velkých měst (nad sto tisíc obyvatel) a častěji věří v Boha. Nejvíce diferencujícím faktorem je však vzdělání. Podíl dárců v jednotlivých vzdělanostních kategoriích stoupá směrem k vyššímu vzdělání, tj. čím vyšší je vzdělání respondenta, tím bude pravděpodobnější, že je dárce. Podíl dárců mezi vysokoškoláky je 61 % a mezi lidmi se základním vzděláním jenom 25 %. Je tedy více než dvojnásobný. (Frič a kol. 2001)

NEPENĚŽNÍ DARY

Nepeněžní dary občanů nejčastěji směřovaly do neziskových organizací, které se věnují organizování charitativní činnosti. V roce 1999 do této oblasti věnovalo nějaký věcný dar až 19 % respondentů. Dalšími nejčastějšími destinacemi věcných darů byly oblasti: sociální služby (které věcným darem podpořilo 6,5 % dotázaných), zdraví (5 %), mezinárodní aktivity (3 %) a kultura a umění (1,5 %). Většinou se jednalo o šatstvo a obuv. Tento druh věcného daru poskytlo 22 % respondentů. Dalšími nejčastěji darovanými věcmi byly knihy a hračky (které poskytlo 7 % respondentů), léky a toaletní potřeby (5 %), krev a lidské orgány (4 %) a nábytek, technické vybavení, pomůcky (1 %).

PENĚŽNÍ DARY

První tři nejčastější destinace peněžních darů jsou stejné jako u věcných darů (odlišují se však pořadím). Obyvatelé ČR nejčastěji směřují své peněžní dary do oblasti organizování dobročinnosti (11,5 %), pak do oblasti zdraví (6,4 %), sociálních služeb (5,6 %) náboženství, sportu a rekreace (1,3 %).

Průměrná výška peněžního daru na jednoho dospělého obyvatele ČR činila v minulém roce 337,- Kč. Průměrný dárci v tomto roce věnoval

na dobročinné účely 1 396,- Kč. I když dárců v poslední době ubývá, výška finančních darů se nemění anebo spíše roste. Podle výpovědí většiny dárců, výška jejich finančních příspěvků zůstala v posledních dvou letech (1998-9) stejná (56 %) anebo se ještě zvýšila (19 %). Snížení svých finančních příspěvků na dobročinnost potvrdilo jen 14 % dárců.

V průměru nejvyšší částky dobročinných příspěvků směřovaly v minulém roce do oblasti sportu a rekreace (kde 1,3 % občanů věnovalo v průměru 7 088,- Kč), náboženství (4,4 % občanů věnovalo v průměru 3 124,- Kč), do profesních a odborových organizací (0,7 % občanů věnovalo v průměru 2 300,- Kč) a do oblasti vzdělávání a výzkumu (0,7 % občanů věnovalo v průměru 1 220,- Kč). (Frič a kol. 2001)

Výška peněžních darů odvisí od společenského postavení respondentů. Nejvíce ji ovlivňuje faktor vzdělání respondenta. Nejvyššími dobročinnými příspěvky se v průměru vyznačují vysokoškoláci (1 509,- Kč ročně). Nejnižší částky na dobročinnost věnují lidé se základním vzděláním (60,- Kč). Průměrná výška daru tedy stoupá společně s výškou dosaženého vzdělání. Výška daru dále souvisí s postavením respondentů v zaměstnání. Nejvyšší částky věnují zaměstnanci se samostatnou odpovědností (v průměru 661,- Kč za rok) a podnikatelé (473,- Kč). Nejhuře jsou na tom nezaměstnaní, kteří darovali v průměru pouze 48,- Kč a zaměstnanci s jednoduchou činností (50,-Kč).

Dárcovská strategie do značné míry závisí od motivace dárce. Individuální dárči v ČR poskytují své dary většinou anonymně, což také poukazuje na nízkou míru jejich reciproční motivace konat dobro pro jiné. Naprostá většina (97 %) dárců si své dary neodečítává ze základu daně a většinou se jim nedostává ani adresní morální satisfakce. Jen jedna třetina (34 %) z nich obdržela za posledních deset let nějaké symbolické poděkování od organizace, kterou svým darem podpořila (nejčastěji to byly děkovné dopisy nebo upomínkové předměty symbolické hodnoty). Jen 11 % dárců dostalo za tuto dobu informací o využití svého daru. To všechno nasvědčuje tomu, že motivace českých dárců konat dobro pro jiné má základ spíše emocionální nebo normativní než recipročně racionální. (Frič 2001)

„Podle průzkumu Občanská společnost 2004 celková hodnota věcného nebo finančního daru v minulém roce u dvou třetin dárců nepřesáhla 700,- Kč. Průměr na jednoho dárce za minulý rok je 1 161,- Kč. Při průměrném čistém příjmu za rok na osobu v roce 2001 ve výši 83 000,- Kč to představuje 1,4 % ročního příjmu osoby. Největší podíl individuálních dárců je mezi osobami s vysokoškolským vzděláním (64 % v minulém roce darovalo). Podnikatelé, lidé s příjmy nad 15 000,- Kč za měsíc, lidé z vyšší společenské vrstvy a věřící se na dárcovství podílejí častěji než jiní. Čeští občané dary nejčastěji podporují děti (49 %), tělesně postižené (35 %) a lidi postižené přírodní katastrofou v naší zemi (24 %).

Tyto často podporované skupiny ani jejich pořadí se v posledních letech nemění.“ (NROS/STEM 2004). (Vajdová 2005, s. 30)

Z výzkumů NROS/STEM 2004 vyplývá, že „podíl dárců, kteří své dary věnují neziskovým organizacím se mezi českými obyvateli od roku 2000 výrazně nezměnil. Podle častých výpovědí v posledních dvanácti měsících obdarovalo věcným či peněžním darem některou z neziskových organizací 47 % obyvatel České republiky, tj. o 4 % více než v roce 2000. Zhruba čtvrtina obyvatel věnovala dar (26 %) jedné neziskové organizaci, asi pětina (21 %) přispěla svým darem dvěma nebo více NNO. Nejčastěji lidé darovali peníze některé z organizací působící v oblasti péče o zdraví (27 %), následně obdarovávali náboženské a duchovní organizace (17 %), humanitární organizace (11 %) společně se sportovními organizacemi (11 %) a nakonec odbory (5 %). Zdá se, že většina darů (60 %) tedy směřovala na podporu nějaké charitativní činnosti.“ (NROS/STEM 2003)

„Částky, které lidé věnují neziskovým organizacím, obvykle nejsou příliš vysoké. U dvou třetin dárců (67 %) celková hodnota daru, ať už finančního či věcného, nepřesáhla v minulém roce obnos 700,- Kč. Zhruba každý desátý občan (13 %) poskytl nějaké neziskové organizaci dar v hodnotě od 700,- do 1 400,- Kč. Dar vyšší ceny (nad 4 000,- Kč) věnovalo neziskovým organizacím 5 % lidí.“ (STEM a NROS 2003)

„Sociální skupiny, které čeští občané svým darem nejčastěji podporují, se v čase nemění. Stejně jako v roce 2000 dedikovali občané své dary především dětem (49 %), tělesně handicapovaným (35 %) nebo lidem postiženým přírodní katastrofou (24 %).“ (STEM a NROS 2003)

Dobrovolnictví

V současném světě, díky vysokému stupni techniky globálně propojeném a zároveň plném obrovských kontrastů, představuje dobrovolnictví fenomén, překračující hranice států, náboženských i sociálních skupin a ukazující na možnost soužití, které je založené na vzájemné pomoci a solidaritě. Novým jevem, který se nápadně projevil i v souvislosti s Mezinárodním rokem dobrovolníků 2001, jsou organizace a jednotlivci, kteří se dobrovolnictvím zabývají profesionálně. Zní to paradoxně, ale pro to, aby byla dobrovolná pomoc účinná, je často potřeba její efektivní, profesionální organizování. Dobrovolnictví ve světě dosáhlo takového rozsahu, že se vytvořil nový obor – management dobrovolnictví.

Nadcházející éra informační společnosti přináší sebou zásadní změny nejen v oblasti výrobních technologií ale i na trhu práce, v sociální struktuře společnosti a v životním stylu populace. Současné moderní společnosti stojí před výzvou být připraveny zabránit jednak tomu,

aby došlo k jejich sociálnímu rozštěpení v důsledku nezaměstnanosti a marginalizace různých skupin obyvatelstva a také tomu, aby vznikl mohutný, „osamělý dav“ bloudících jedinců frustrovaných z nenaplněných aspirací na smysluplné začlenění se do komunit a širších společenských sítí. Konkrétními cíly dobrovolnictví je konkrétní pomoc trpícím a potřebným lidem nebo vytváření konkrétních veřejně prospěšných hodnot (materiálních či symbolických). Obecním cílem rozvoje dobrovolnictví je posílení sociální soudržnosti ve společnosti. Dobrovolná práce poskytuje prostor jak pro sociální začlenění nezaměstnané či jinak marginalizované části populace, tak pro smysluplnost využití volného času výdělečně činných a movitých občanů. To znamená, že otevírá možnosti pro rozmnožování sociálního kapitálu (Putnam, 1993), tj. navozování a posilování vztahů důvěry mezi občany, jež jsou nezbytné pro konsolidaci demokracie a tržního hospodářství v bývalých komunistických zemích střední Evropy.

Rozvoj dobrovolnictví podporuje společenskou prosperitu, posiluje její schopnost chovat se dlouhodobě racionálně. (Frič a kol., 2001) Na druhé straně efektivně organizované dobrovolnictví v rámci neziskových organizací pomáhá pochopit jejich roli ve společnosti, význam jejich aktivit pro konkrétní komunity a tím zlepšuje jejich reálné postavení ve společnosti. V konečném důsledku zvyšuje schopnost občanů ovlivňovat věci veřejné. (Johnson, 2000) V tomto směru sehrávají klíčovou roli právě neziskové organizace, které nejenže zabezpečují efektivní a profesionální organizování dobrovolných aktivit, ale poskytují dobrovolnictví patřičný institucionální rámec: pečují o hodnoty dobrovolnictví, udržují vzory dobrovolnického chování, podílejí se na tvorbě jeho neformálních i formálních pravidel. Zároveň se také účastní procesů kontroly jejich dodržování, sankcionování těch, kteří je porušují a odměňování jedinců konformních vůči dobrovolnickým vzorům chování.

Éra socialismu v ČR se vyznačovala zideologizovaným typem dobrovolné práce, který byl často nucován i těm, kteří s režimem jedné politické strany nesouhlasili. „Dobrovolná“ manuální práce měla zušlechťovat charakter ideově labilních vrstev inteligence, přispívala k převýchově zbylých potomků bývalé feudální třídy a těm, kteří měli ten správný třídní původ pomáhala vylepšovat kádrové posudky. Všichni alespoň občas museli povinně pracovat ve prospěch socialismu bez nároku na mzdu. Říkat nahlas, že nejde o dobrovolnou práci, ale o násilí, nebylo jaksi vhodné. A kdo to nepochopil, měl co do činění s represivními složkami státní moci anebo mohl na svou kariéru zapomenout. Tak se dobrovolná práce v očích běžného občana rovnala buď práci pod politickým nátlakem, anebo „podlézání režimu“ v zájmu budování vlastní kariéry. Sice se jí říkalo „dobrovolná“, ale všichni si i tak mysleli své.

Základním rysem toho, čemu se za socialismu říkalo dobrovolná práce byla neautentičnost. Když noviny nebo televize uváděly obrovské počty dobrovolně odpracovaných hodin pracovníků nějaké továrny, brigádníků na stavbách nebo členů brigád socialistické práce v úřadech, nikdo tomu ve skutečnosti nevěřil. A to nejen pro tutlané „podvody s ciframi“, ale i pro neautentičnost deklarované motivace dobrovolníků, kterou měla být láska k socialistickému společenskému zřízení. Různé brigády často ani neměly žádný ekonomický význam a jejich jediný smysl spočíval v demonstraci loajality vůči režimu. Snaživí funkcionáři si jednoduše potřebovali připsat „čárku“ do svých politických hodnocení. Dnes proto není divu, že se k těmto „dobrovolně odpracovaným hodinám“ jako ke své dobrovolné práci většina lidí nehlásí.

Výsledky výzkumu NROS/STEM z r. 2000, který se zaměřil na téma dobrovolnictví přinesly zjištění, že jen 22 % respondentů o sobě uvádí, že před rokem 1989 dobrovolně pracovali pro nějakou organizaci. Mimo jiné tento údaj podporuje tvrzení, že dobrovolná práce za socialismu byla vnímána spíše jako práce pro režim než pro dobrovolné organizace, které byly konec-konců od určité úrovně také zpolitizovány (v jejich vedení „seděli“ spolehlivé kádry komunistické strany). Rok 1989 znamená v rozsahu dobrovolnických aktivit výrazný propad. Po roce 1989 se totiž dobrovolnictví věnovalo nebo věnuje pouze 16 % obyvatel ČR. Z těch, kteří se hlásí k dobrovolné práci za socialismu, pokračovala v dobrovolnictví po r. 1989 jen necelá polovina. Novými dobrovolníky se po r. 1989 stalo jen 6 % populace. Celkově se v roce 1999 dobrovolné práci věnovalo jen 8 % obyvatel ČR.

Více povzbudivě vyznívají odpovědi dobrovolníků týkající se intenzity jejich práce. Více než dvě třetiny (68 %) z nich vykonává dobrovolnou práci pravidelně alespoň jednou za měsíc. Polovina dobrovolníků pracuje dokonce každý týden. Navíc v posledním období se podle jejich výpovědí počet hodin, které dobrovolně odpracovali spíše zvyšuje. Počet dobrovolně odpracovaných hodin v roce 1999 ve srovnání s rokem 1998 se zvýšil u jedné třetiny (32 %) dobrovolníků, polovina konstatovala, že pracuje ve stejném rozsahu jako před tím a jen 10 % uvádí, že počet jimi odpracovaných hodin se za poslední rok snížil.

Průměrně jeden dobrovolník v roce 1999 odpracoval 341 hodin pro nějakou organizaci. Nejvíce hodin odpracovali dobrovolníci pro organizace působící v oblasti sociálních služeb kde 37 % z nich pracovalo v průměru 189 hodin. Oblastí, ve které pracuje druhý nejvyšší podíl dobrovolníků je sport a rekreace. Zde v minulém roce pracovalo 17 % dobrovolníků v průměru 190 hodin. V oblasti zdraví pracovalo 15 % v průměru 199 hodin. Nejvyšší průměr dobrovolně odpracovaných hodin dosáhli dobrovolníci v oblasti ekologie (349 hodin).

Na variabilitu rozsahu dobrovolné práce mají nejsilnější vliv vzdělání a charakter místa bydliště. Dobrovolníci s vyšším vzděláním pracují pravidelněji a mají tendenci rozsah své dobrovolné práce zvyšovat. Pravidelně se věnuje dobrovolné práci až 79 % dobrovolníků s vysokoškolským vzděláním, kdežto mezi dobrovolníky se základním vzděláním pravidelně pracuje jen menšina (47 %). V městském prostředí je pravidelných dobrovolníků až 75 %. Na venkově je to jen 53 %.

Výzkum NROS/STEM z r. 2004 kladl respondentům stejné otázky a umožnil srovnávat data v čase. Ve srovnání s předchozím výzkumem podíl dobrovolníků během čtyř let vzrostl na dvojnásobek. Ve výzkumu z r. 2000 uvedlo jen 16 % obyvatel, že po roce 1989 pracovalo jako dobrovolník. Výzkum z r. 2004 ukazuje, že na dobrovolné činnosti pro nějakou neziskovou organizaci se podílelo již 32 % obyvatel, z toho 16 % obyvatel pracovalo jako dobrovolník ve dvou či více organizacích. Dobrovolníci nejčastěji pracovali pro sportovní organizace (27 %), následovně pro sbory dobrovolných hasičů (11 %) a náboženské a duchovní organizace (11 %) a organizace rybářů a zahrádkářů (po 6 %).

Podle průzkumu NROS/STEM z r. 2004 u poloviny respondentů v roce nepřesáhla dobrovolná práce za poslední měsíc 5 hodin. Necelá třetina lidí však pracovala 5–14 hodin a ostatní i více. Průměrně za rok odpracoval jeden dobrovolník 79 hodin, tedy za měsíc asi 6 a půl hodiny. Dobrovolnictví souvisí s podobnými faktory jako dárcovství. Rozsah dobrovolné práce byl největší pro člensky početné organizace, jako jsou sportovní organizace nebo svazy dobrovolných hasičů. (Vajdová 2005, s. 30)

Výsledky výzkumu NROS/STEM 2000 přinesly zjištění, že jen 22 % respondentů o sobě uvádí, že před rokem 1989 dobrovolně pracovali pro nějakou organizaci. Mimo jiné tento údaj podporuje tvrzení, že dobrovolná práce za socialismu byla vnímána spíše jako práce pro režim než pro dobrovolné organizace, které byly konec-konců od určité úrovně také zpolitizovány (v jejich vedení „seděli“ spolehlivé kádry komunistické strany). Rok 1989 znamená v rozsahu dobrovolnických aktivit výrazný propad. Po roce 1989 se totiž dobrovolnictví věnovalo nebo věnuje pouze 16 % obyvatel ČR. Z těch, kteří se hlásí k dobrovolné práci za socialismu, pokračovala v dobrovolnictví po r. 1989 jen necelá polovina. Novými dobrovolníky se po r. 1989 stalo jen 6 % populace. Celkově se v roce 1999 dobrovolné práci věnovalo jen 8 % obyvatel ČR. (Frič 2001)

Dobrovolnictvím se zabýval i výzkum CESES z r. 2005 (viz tabulka na následující straně), který ukazuje podrobnější strukturu dobrovolnických aktivit obyvatel ČR. V tomto detailnějším pohledu se rozdílly v míře participace mezi jednotlivými oblastmi působení NNO nejeví až tak propastně.

DOBROVOLNÁ PRÁCE PRO NEZISKOVÉ ORGANIZACE V UPLYNULÝCH 12 MĚSÍČÍCH

Druh neziskové organizace	Ano
sportovní klub nebo sdružení,	4
rekreační organizace	1
kulturní organizace (pěvecké, taneční nebo hudební soubory, ochrana památek...)	3
automotoklub, armádní organizace	1
odborová organizace	2
politická organizace (strana, hnutí, klub, sdružení...)	1
profesní nebo obchodní sdružení (komora, svaz)	1
sdružení spotřebitelů	0,4
organizace zabývající se humanitární pomocí, lidskými právy, menšinami nebo přistěhovalci	1
organizace pro ochranu životního prostředí, práv zvířat nebo usilující o mír	1
církevní nebo náboženská organizace	2
mládežnická organizace	1
ženské organizace	2
myslivecké sdružení (jednota)	1
tradiční spolky a sdružení (rybáři, zahrádkáři, včelaři, chovatelé...)	3
sbor dobrovolných hasičů	2
jiná zájmová sdružení (filatelisté, modeláři...)	1
klub důchodců, sdružení seniorů	2
sdružení rodičů a přátel školy nebo školní rady	3
organizace poskytující zdravotní služby (např. Červený kříž)	3
organizace poskytující sociální služby (např. starým či postiženým)	2
charitativní organizace, organizující dobročinnost	3
jiná organizace podobná výše zmíněným	2

Zdroj: CESES 2005, N=2300; údaje v %

Podle výzkumu CESES z r. 2002 dobrovolníci nejčastěji pracovali pro neziskové organizace a místní samosprávu. Dobrovolnou práci však vykonávali i pro soukromé firmy a organizace státní správy:

ŘEKNĚTE MI PROSÍM, ZDA JSTE V MINULEM ROCE ALESPŮŇ JEDNOU PRACOVAL(A) JAKO DOBROVOLNÍK(ICE), TEDY VYKONÁVAL(A) NEPLACENOU, DOBROVOLNOU PRÁCI PRO...

	ano	ne	neodpověděl
dobrovolnou organizaci	27	71	2
místní samosprávu (obec)	15	82	3
státní správu	2	94	3
soukromou firmu	9	88	3

Zdroj: CESES 2002

Pozornost a aktivity většiny dobrovolníků přitahují organizace jejichž rozsah působnosti nepřekračuje hranice dané lokality nebo regionu. Pracují v nich plně dvě třetiny dobrovolníků. Na druhé straně, čím blíže má organizace svým zaměřením k dané lokalitě, tím větší má šance na získání dobrovolníků. V organizacích s lokální působností pracuje více než jedna třetina (36 %) dobrovolníků. (Frič 2001)

Dobrovolníci se nejčastěji věnují poskytování služeb a individuální péči o své spoluobčany (19 %), organizování různých akcí a kampaní (14 %), vedení kroužků, oddílů a klubů (13 %), manuální práci (12 %) a navštěvování (osamělých) lidí, kteří to potřebují (8 %). (Frič 2001)

Postoje obyvatel ČR k dobrovolnictví se podobají jejich postojům k dárcovství. I zde jsou ještě stále zřetelně vidět stopy, které po sobě zanechal státní paternalismus a ideologizace dobročinnosti socialistického režimu. Většina obyvatel se domnívá, že dobrovolnictví je jen jakousi chatrnou náhražkou za selhávající státní intervencionismus anebo za neschopnou veřejnou správu. Podle 70 % dotázaných by dobrovolníků nebylo zapotřebí, kdyby si stát plnil své povinnosti. Tři čtvrtiny (76 %) dotázaných se shodly v názoru, že dobrovolníci mnoho nezmůžou a problémy měst a obcí by měly řešit úřady. Servisní role neziskových organizací a jejich dobrovolných pracovníků zde není vnímána jako nezastupitelný segment života společnosti. Podceňování role dobrovolnictví ve společnosti je charakteristické hlavně pro občany se základním vzděláním a přívržence KSČM. (Frič 2001)

**DOBROVOLNÁ PRÁCE PRO JINÉ NEŽ POLITICKÉ
ORGANIZACE A ASOCIACE ZA POSLEDNÍCH 12 MĚSÍCŮ**

Země	Ano
Finsko	31
Lucembursko	25
Norsko	25
Švédsko	24
Dánsko	24
Rakousko	21
Německo	20
Španělsko	18
Belgie	15
Švýcarsko	13
Spojené království	8
Česká republika*	8
Polsko	6
Řecko	5
Portugalsko	3
Estonsko	3
Slovinsko	2

Zdroj: European Social Survey 2002–2003

* Zdroj: CVVM 2003, PD.13ca

Údaje v %

Podle výsledků výzkumů STEM se podíl dobrovolníků během čtyř let zdvojnásobil. V 2000 uvedlo 16 % obyvatel, že po roce 1989 pracovalo jako dobrovolník. Podle výzkumu z r. 2004 se ukazuje, „že na dobrovolné činnosti pro nějakou neziskovou organizaci se podílelo již 32 % obyvatel, z toho 16 % obyvatel pracovalo jako dobrovolník ve dvou či více organizacích. Dobrovolníci nejčastěji pracovali pro sportovní organizace (27 %), následovně pro sbory dobrovolných hasičů (11 %) a náboženské a duchovní organizace (11 %) a organizace rybářů a zahrádkářů (po 6 %).“ (STEM/NROS 2004)

„O tom, že by se zapojila do dobrovolné činnosti, uvažovala pětina (22%) obyvatel, kteří v uplynulých dvanácti měsících nevykonávali žádnou dobrovolnou práci pro neziskovou organizaci. Pokud by je však nějaká nezisková organizace o dobrovolnou práci požádala, pak by ochota stát se dobrovolníkem stoupla až na 52 %.“ (STEM/NROS 2004)

„V postojích k dobrovolnictví se však během doby uplynulé od předchozího výzkumu z roku 2000 mnoho nezměnilo. U většiny obyvatel přetrvává spoléhání se na stát a jeho služby, jak bylo obvyklé v období minulého režimu. Dvě třetiny obyvatel (67 %) se opětovně domnívají, že pokud by stát plnil všechny své povinnosti, nebylo by dobrovolníků zapotřebí. Tři čtvrtiny občanů rovněž sdílí názor, že není v silách dobrovolníků řešit problémy obcí a měst, měly by se jimi zabývat úřady. V těchto názorech byl posun oproti roku 2000 jen minimální.“ (STEM/NROS 2004)

Mezinárodní srovnání

Navzdory značnému počátečnímu růstu počtu dobrovolníků a neziskových organizací využívajících jejich práce (po roce 1989) je dobrovolnický sektor v zemích střední Evropy relativně malý (viz tabulku na protější straně). Např. průměrný podíl dobrovolníků na celkové zaměstnanosti je v těchto zemích o polovinu menší než v zemích západní Evropy (1,7 % k 3,3 %).⁽³⁾ (Salamon at all, 1999) Na přelomu století podíl dospělé populace, která se alespoň občas dobrovolně podílí na práci v neziskových organizacích byl v Česku 8 % (2000), v Polsku 10 % (2001) a na Slovensku 13 % (2000).⁽⁴⁾ Ve srovnání např. se Švédskem 48 % (1999), Velkou Británií 48 % (1999) nebo s Německem 34 % (1999),⁽⁵⁾ jsou tedy

(3) *Přepočteno na Full Time Equivalent. Data za r. 1995.*

(4) *Zdroj: Česká republika viz Frič a kol. 2001, Polsko viz Dabrowska, Wygnanski 2001, Slovensko viz Demeš 2001.*

(5) *Zdroj: Closing materials... 2000.*

tyto země v rozvoji dobrovolnictví zatím hodně pozadu. Tam, kde jsou k dispozici i časové řady dat, lze konstatovat, že podíl dobrovolníků na přelomu století spíše klesal nebo stagnoval. V Maďarsku poklesl počet dobrovolníků z 506 142 v roce 1995 na 313 000 v roce 1999.⁽⁶⁾ Na Slovensku z 19 % dospělé populace v r. 1998 na 13 % v roce 2000.⁽⁷⁾

Specifickou črtou dobrovolnictví ve střední Evropě je také jeho vnitřní struktura. Podle Salomona a Sokolowského plní dobrovolnictví v těchto zemích především „expresivní roli“, tj. soustřeďuje se především do oblastí kultury, sportu, rekreace, ochrany životního prostředí, politiky, advokačních aktivit, odborů, a profesních organizací. (Salamon, Sokolowski, 2001)

Mezi outsidersy z hlediska dobrovolné práce pro neziskové organizace nás řadí i výsledky European Social Survey, kde se ČR nachází na spodní části vytvořeného řebříčku ve společnosti bývalých zemí socialistického tábora a některých starých členských zemí z oblasti jižní Evropy.

Firemní dárcovství

Dárcovství firem (corporate giving)⁽⁸⁾ je v transformující se společnosti téma mimořádně významné. Kromě jiného, sebou nese i příběh objevení a nacházení společenské odpovědnosti podnikatelských subjektů. Role filantropa, mecenáše veřejně prospěšných aktivit jistě není pro subjekty jež se pohybují v nemilosrdném světě ekonomických kalkulací a konkurenčního zápasu jednoduchá.

Typickým znakem firemních dárců je jejich paralelní orientace na sponzoring, která se nejvýrazněji projevuje u velkých firem. Čistému dárcovství se nejčastěji věnují živnostníci. Pro dárcovskou strategii českých firem je charakteristická orientace spíše na peněžité než věcné (nepeněžité) dárcovství. Peněžité dary v roce 1999 poskytly čtyři pětiny dotazovaných firem. Věcnému dárcovství se však také věnuje relativně vysoký podíl firem. Věcné dary v roce 1999 poskytly tři pětiny z dotazovaných firem. Věcnému (nepeněžitému) dárcovství se častěji než malé a střední firmy věnují velké a velmi velké firmy (s počtem zaměstnanců nad 1 tisíc), u kterých převládá orientace na sponzorství. Nejčastějším druhem nepeněžních, resp. věcných darů jsou předměty krátkodobé nebo dlouhodobé spotřeby. Věci jako jsou šatstvo, obuv, knihy, hračky, léky apod. I když průměrná darovaná

(6) Zdroj: KSH 1995-1999.

(7) Uvedeno podle Demeš 2001.

(8) V přesném slova smyslu jde o dárcovství podnikatelských subjektů, mezi které jsou zahrnuti i živnostníci, jež mají status právnické osoby.

částka na jednu firmu za rok 1999 činila až 11 297 427,- Kč, více než dvě třetiny firem jsou malí a střední dárci. Tedy jen necelá třetina firem jsou dárci velcí anebo velmi velcí, kteří poskytli dary od 100 do 900 000,- Kč, resp. od 1 mil. do 99 milionů Kč. Je přirozené, že větší peněžní i věcné dary si mohou dovolit spíše velké a velmi velké firmy, je však potřebné říct, že i malé firmy jsou významnými dárci. Např. téměř polovina (48 %) živnostníků v roce 1999 darovala více než 10 000,- Kč.

Z výzkumu Fóra dárců z r. 2004 vyplývá, že:

- 67 % firem v České republice se věnuje filantropii
- 86 % velkých firem v ČR se věnuje filantropii
- 58 % malých firem v ČR se věnuje filantropii
- 72 % středních firem se věnuje filantropie
- 40 % firem má v oblasti firemní filantropie strategii
- 87 % dotázaných zaměstnanců vyjádřilo, že cítí větší loajalitu k zaměstnavateli, který má propracovaný dárcovský program.

Podle výzkumu NROS/STEM 2000 většina firem strategický význam svých dárcovských aktivit pro budování své společenské pozice příliš nedoceňuje a ve své PR strategii je nevyužívá. Dokonce tak nečiní ani většina velkých firem (od 101 do 1000 zaměstnanců), které mají možnost na své PR strategii systematicky pracovat. Firemní dárci nejčastěji volí pasivní variantu výběru adresátů svých darů. Více než polovina dotazovaných firem si své partnery pro dárcovskou činnost vybírá z došlých žádostí o podporu. Aktivní vyhledávání příjemců darů jako dominantní strategii jejich výběru volí jen čtvrtina firem. Aktivní výběr příjemců darů častěji praktikují malé firmy a živnostníci, na které nesměruje tolik žádostí o podporu jako na velké firmy, resp. akciové společnosti a společnosti s ručením omezeným. Ve strategiích výběru uchazečů dominují dvě základní tendence: 1. podporovat stálé, resp. již ověřené žadatele, tj. exkluzivní strategie, anebo 2. otevřenost vůči všem žadatelům, tj. otevřená (inkluzivní) strategie.

Relativně malý význam, který firmy připisují vypracování dárcovské strategie se ani po pěti letech zřejmě nijak zřetelně nezměnil. Podle výzkumu FD z r. 2004 jen 9 % firem má vypracovanou strategii v oblasti firemní filantropie a zhruba třetina uvedla, že tuto strategii mají vypracovanou částečně. Zbytek firem ve svých filantropických aktivitách postupuje ad hoc.

Finanční a věcná podpora českých firemních dárců nejčastěji směřuje do oblasti sportu a rekreace a na druhém místě do oblasti kultury a umění. Do oblasti sportu a rekreace v roce 1999 finančním darem přispělo 44 % dotázaných firem a věcným darem 32 %. Oblast

kultury a umění finančně podpořilo 34 % a věcně 22 % firem. Poměrně frekventovanými oblastmi dárcovských aktivit českých firem jsou i oblasti zdraví (podpořilo ji 31 % finančně a 15 % věcně), vzdělávání a výzkumu (26 % a 21 %), sociálních služeb (22 % a 17 %) a charity obecně (31 % a 19 %). Relativně menší podporu má oblast rozvoje obcí a komunit (18 % a 10 %). Z hlediska podpory od firemních dárců jsou na tom nejhůře ekologie (10 % a 5 %), profesní organizace (8 % a 6 %), mezinárodní aktivity (5 % a 3 %), náboženství (4 % a 3 %), ochrana práv a zájmů (2 % a 1 %) a nakonec oblast politiky (1 % a 1 %). (Frič 2001)

Velké a velmi velké firmy provozují tzv. širokospektrální dárcovství. Podporují paralelně vícero (6–7) oblastí. Střední a malé firmy volí spíše selektivní strategii, tj. věnují se jedné nebo dvěma-třema pečlivě vybraným oblastem. Velmi velké a velké firmy nejčastěji podporují oblast zdraví (76 % velmi velkých, 59 % velkých) a až pak následuje oblast sportu a rekreace (54 %, resp. 70 %). Střední a malé firmy častěji než jiným oblastem adresují své peníze do oblasti sportu a rekreace (52 % středních a 51 % malých) a pak do oblasti kultury a umění (46 %, resp. 32 %). (Frič 2001)

Oblasti, které podporuje největší podíl firemních dárců jsou zároveň i nejméně frekventovanými podporovanými oblastmi. Vyplyvá to z výzkumu Fóra dárců z r. 2004, podle něhož nejčastěji podporovanou oblastí je sport a rekreace, za níž následují oblasti sociální, zdravotní a kulturní.

Většina oslovených firem ve výzkumu firemních dárců z r. 1999 považovala za důležité rozlišit typ obdarované organizace. Pro tři čtvrtiny (76 %) z nich bylo při rozhodování o poskytnutí darů důležité jestli daná organizace je neziskovou organizací a pro zbylou čtvrtinu tato informace nehrála žádnou roli. Téměř polovina (48 %) firemních dárců byla také otevřena státním organizacím a 43 % i soukromým ziskovým organizacím. Otevřenější postoj vůči těmto typům organizací zastávají spíše střední a malé firmy. Vůči státním organizacím se naopak nejvíce uzavírají firemní dárci s účastí zahraničního kapitálu.

V roce 2004 podle výzkumu FD opět v dárcovské strategii firem dominovaly neziskové organizace, přičemž dávaly přednost přímé podpoře vybraných subjektů před dlouhodobým partnerstvím.

Podpora subjektů finančním příspěvkem – darem – zůstává u firem nejvíce využívanou formou podpory. Peněžnímu dárcovství se věnuje 87 % firem. Silně je zastoupeno i dárcovství formou věcného daru (77 %). Svě služby v rámci firemní filantropie naopak poskytuje jen 31 % firem, dobrovolnou práci svých zaměstnanců věnuje 13 % firem.

V porovnání s výsledky z roku 2000 (Frič, 2001) se ukazuje, že počet peněžních i nepeněžních dárců za poslední čtyři roky vzrostl.

(Pro porovnání: v roce 2000 poskytlo finanční dar 82% firem a věcný dar 60 % firem.) Naopak však ubylo firem, které darují služby nebo dobrovolnou práci svých zaměstnanců (v roce 2000 poskytlo služby 46 % firem a dobrovolnou práci zaměstnanců 23 % firem).

MOTIVACE K FIREMNÍMU DÁRCOVSTVÍ

Z výsledků výzkumu FD vyplývá, že hlavní motivací k filantropickým aktivitám je pomoc potřebným a podpora dobré věci (91 % firem). Pomoc spřátelenému subjektu (osobní vazby) motivují 59 % firem, zlepšit povědomí o společnosti, zlepšit image firmy a podpořit loajalitu zákazníků je motivací pro 50 % firem, daňové zvýhodnění – odpisy darů ze základu daní motivuje 43 % firem, podpora veřejných záležitostí a vztahů v rámci regionu motivuje k filantropii 34 % firem. Dále následují: podpora vnitřní komunikace a loajality zaměstnanců – 23 % firem, podpora produktového marketingu, získání konkurenční výhody – 13 % firem a podpora řízení rizika a krizové komunikace – 5 % firem.

Nejčastější odpovědi respondentů na otázku, co by je více motivovalo k filantropickému chování bylo daňové zvýhodnění odpisů pro dary – 60 % firem. Dále by firmy motivovala vyšší důvěryhodnost a profesionalita žadatelů – 36 % firem, více informací – 30 % firem, zejména informací o možných oblastech podpory – 66 % firem, kvalitní informace o neziskovém sektoru – 62 % firem a kvalitní informace o firemní filantropii – 58 % firem. Uznání by přivítalo 27 % firem – uznání od klientů (zákazníků) – 84 % firem, od místní samosprávy – 66 % firem, od partnerů – 60 % firem, od médií – 52 % firem, od státních orgánů – 33 % firem. 16 % firem by motivovaly úspěšné modely jiných firem a 15 % firem by přivítalo změnu postoje médií k tématu firemní filantropie: a to 80 % firem by motivovalo více článků o firemních dárcích, 63 % firem by chtělo, aby média zveřejňovali názvy firemních dárců, pouhých 9 % firem by potěšilo méně článků o firemních dárcích.

Legislativní rámec neziskového sektoru v ČR

Hlavní změny v legislativním rámci neziskového sektoru v České republice od poloviny devadesátých let lze spatřovat především v kompletizaci právního backgroundu pro fungování neziskových organizací. Byly vypracovány a v některých případech i novelizovány statusové normy pro základní typy NNO (nadace, nadační fondy, sdružení, obecně prospěšných organizací

a účelová zařízení církví).⁽⁹⁾ Dá se říci, že registrace jednotlivých typů NNO nemá vážnější systémová omezení (např. sdružení může být zaregistrováno do deseti dnů). Nicméně existuje mnoho drobnějších technických a organizačních problémů spojených hlavně s interpretací konkrétních právních norem a časovou prodlevou, jejichž míra se mění v závislosti od konkrétního regionu a registrující instituce. Sdružení jsou registrována na Ministerstvu vnitra a ostatní typy NNO na soudech, kde také k prodlevám dochází nejčastěji. Dále byly legislativně upraveny daňové povinnosti NNO, získávání finančních zdrojů, dárcovské a dobrovolnické aktivity.⁽¹⁰⁾ Nicméně právní rámec pro neziskový sektor zatím nezná pojem „nezisková organizace“, což činí problémy „jak při interpretaci obecných zákonů, které regulují činnost neziskových organizací, tak při interpretaci zákonů specifických (např. zákon o DPH)“. (USAID 2005)

Obečně řečeno podle názoru představitelů NNO a právních expertů na problematiku třetího sektoru, mají zákony vztahující se k činnosti neziskových organizací mnoho nedostatků a připouštějí různé interpretace (VIA, 2002). Představitelé lídrujících NNO problémy právního rámce

- (9) – v r. 1995 vešel v platnost Zákon o Public Benefit Corporations, naposledy novelizován v r. 2003 – novela odstraňovala hlavně formální nedostatky zákona;
 – v r. 1997 vešel v platnost Zákon o nadacích a nadačních fondech, který byl novelizován v r. 2001 a 2004, novelizace směřovaly k zefektivnění činnosti nadací a k uvolnění režimu nakládání s nadačním jměním;
 – v r. vešel v platnost Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností – novelizován v r. 2006 protože byl v rozporu s vnitřní politikou církví, které se snaží udržet pod kontrolou svá účelová zařízení (zákon je vyjímal spod pravomocí církví a činil z nich běžná občanská sdružení);
 – v r. 2006 byl novelizován Zákon o sdružování občanů, který namísto pojmu „občanské sdružení“ zavádí pojem „sdružení“;
 – v r. 2005 byl novelizován Občanský zákoník, kde je definován status „Zájmových sdružení“, další novela se předpokládá v r. 2007;
- (10) – v r. 2001 vešel v platnost Zákon veřejných sbírkách, který definuje veřejnou sbírku a její pravidla, proces získání osvědčení, který přešel do kompetence krajských úřadů (vláda připravuje jeho novelu, která má zjednodušit organizaci veřejných sbírek);
 – v r. 2002 vešel v platnost Zákon o dobrovolnické službě, který vymezuje pojem „dobrovolníka“.
 – v r. 2003 vešel v platnost Zákon o spotřebních daních;
 – v r. 2004 vešel v platnost Zákon o dani z přidané hodnoty;
 – v r. 2006 vešel v platnost Zákon o sociálních službách, který otevírá širší možnosti pro poskytování služeb NPOs.

živě diskutují a průběžně se usilují ovlivnit legislativní proces v zájmu jejich řešení. Ve svém úsilí však nejsou příliš úspěšní. Sice se jim podařilo do politické agendy prosadit témata právní regulace NNO (jako např. novelizaci zákona o nadacích, návrh zákona o spolcích, zákona o daňových asigancích ve prospěch NNO, tzv. 1% zákon), ale tyto iniciativy nenašly vyústění v praktické implementaci přijatých právních změn, resp. již dlouhodobě se NNO nedaří přijetí žádoucích legislativních změn prosadit. Navíc Ministerstvo kultury vyvinulo vlastní iniciativu a nedávno prosadilo nový církevní zákon, který výrazně zkomplikoval fungování církevních neziskových organizací (Charita, Diakonie...). I z toho plyne, že představitelé veřejné správy a politici se tématem právní regulace NNO intenzivně zabývají a dokážou své návrhy dovést i do praktického vyústění. Všeobecně je u politiků a úředníků patrný trend prosazovat přísnější právní regulaci NNO, aby ji nemohly zneužívat k podvodům a jiným nekalým účelům. Tento trend se projevuje ve snaze o perfekcionismus právních norem, která je často až příliš úzkostlivá a vede k paradoxnímu efektu. Pod záminkou nedostatečné imunity navrhovaných právních norem vůči zneužívání, je jejich přijetí a implementace odsouváno a dlouhodobě ponechává NNO v prostředí právní nedostatečnosti. V současnosti jsme však svědky spíše opačného trendu, když pod tlakem NNO dochází formou novelizací zákonů ke zjednodušování regulace činnosti NNO. Nicméně právní rámec fungování NNO v ČR je experty považován za nejhorší v rámci zemí střední Evropy. (USAID 2005)

HODNOCENÍ PRÁVNÍHO PROSTŘEDÍ FUNGOVÁNÍ NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ

	2000	2001	2002	2003	2004
Česká republika	2,0	2,0	3,0	3,0	3,0
Maďarsko	1,0	1,7	1,4	1,3	1,3
Polsko	2,0	2,0	2,1	2,1	2,3
Slovensko	2,5	2,5	2,6	2,5	2,3

Hodnoceno expertními skupinami v jednotlivých zemích na 7 stupňové škále, kde 1 znamená nejlepší hodnocení a 7 nejhorší.

Zdroj: USAID, NGO Sustainability Index, 2000–4
http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2004/

Výsledky průzkumu Fóra dárců poukázaly na problémy s nimiž se NNO při svých legislativních aktivitách setkávají. Nejde jen o malý zájem zástupců států a politické reprezentace o otázky neziskového sektoru, ale především

---

JAKÝMI ZPŮSOBY INFORMUJETE VEŘEJNOST O SVÉ ČINNOSTI?

N=230, %	pravidelně	občas
prostřednictvím článků a informací v místním časopisu	40	47
prostřednictvím naší účasti na veřejných schůzích občanů	4	30
pořádáním vlastních veřejných akcí (schůzí, zábavních akcí)	40	36
prostřednictvím naší webové stránky	80	6
prostřednictvím letáků, bulletinů apod	77	9
prostřednictvím vývěsních skříněk či veřejných nástěnek	51	13

Zdroj: Cheval 2006

o neprůhlednost a komplikovanost samotného legislativního procesu. (Fórum dárců 2007) V těchto podmínkách se dobře daří klientelismu, který podkopává základy rodící se občanské společnosti v ČR. Z průzkumu Fóra dárců jasně vyplynulo, že jedním ze dvou nejvýznamnějších zdrojů (kromě internetu) informací o chystaných legislativních krocích vlády jsou osobní kontakty představitelů NNO s politiky a úředníky.

Neziskové organizace v síti sociálních vztahů

Tato kapitola čerpá poznatky z výzkumu Cheval 2006, který byl zaměřen především na neziskové organizace působící v oblasti sociálních služeb. Z počtu 230 organizací, které se do výzkumu zapojily jich plně dvě třetiny poskytovalo sociální služby.

Interakce s veřejností

Komunikace s veřejností patří mezi slabší stránky neziskových organizací v ČR. Především selhává osobní kontakt s širší veřejností (s výjimkou charitativních sbírek). Tento obecný fenomén potvrzují i výsledky šetření v obou výzvách (viz tabulka na protější straně). Vyplývá z nich, že aktivní účast představitelů NNO na veřejných schůzích občanů není pravidlem. Občas se jich zúčastňuje přibližně jedna třetina podpořených NNO. NNO spíše vybízejí veřejnost, aby ona přišla k nim. Dvě pětiny dotázaných organizací se

o to snaží pořádáním vlastních veřejných akcí (schůzí, zábavních či sportovních akcí apod.). Nejvyužívanějším médiem pro informování občanů o činnosti NNO je jednoznačně internet. Zdá se, že toto médium se stává samozřejmým informačním kanálem pro naprostou většinu NNO. Prostřednictvím webových stránek informují o své činnosti čtyři pětiny organizací. Je však třeba dodat, že internet zcela nevytlačil ani tradiční způsoby informování veřejnosti např. prostřednictvím letáků a bulletinů pravidelně informují tři čtvrtiny organizací. V pravidelném způsobu informování občanů o činnosti mají zaručené místo i informace ve vývěsních skřínkách. Nejméně NNO informují prostřednictvím sdělení na veřejných schůzích občanů.

Vztahy v neziskové komunitě

Pozitivní přínos realizace projektů se podle respondentů projevilo i ve vnitřním životě neziskové komunity. Horizontální vztahy s jinými NNO či už v rámci oborového zaměření nebo regionální působnosti mají významný vliv nejen na poskytování služeb ale i na advokační chování organizace. Na jedné straně členství v síti různých asociací a koalic neziskových organizací poskytuje potřebnou orientaci na trhu služeb, tj. v normách a standardech poskytovaných služeb. Na druhé straně také poskytuje příležitosti k uzavírání strategických spojení při obhajobě zájmů NNO na půdě politických institucí nebo v rámci komunikace s organizacemi veřejné správy. Dá se říci, že čím jsou sítě vztahů uvnitř neziskové komunity hustější a organizovanější, tím bude efekt vnitřní samoregulace neziskového sektoru větší a tím větší bude i jeho schopnost hájit své zájmy.

Odpovědi respondentů naznačily, že hustota vztahů uvnitř českého neziskového sektoru nemusí být jeho slabinou jak se to může na první pohled jevit. Dvě třetiny dotázaných organizací jsou členy nějaké (oborové, místní či regionální) asociace nebo koalice neziskových organizací. Dá se tedy předpokládat, že nezisková komunita (hlavně v oblasti poskytování sociálních služeb) intenzivně komunikuje a žije poměrně bohatým životem.

JSTE ČLENY NĚJAKÉ (OBOROVÉ, MÍSTNÍ ČI REGIONÁLNÍ) ASOCIACE NEBO KOALICE NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ?

	%
N=230	
ano	67
ne	33
CELKEM	100

Zdroj: Cheval 2006

JAK ČASTO SPOLUPRACUJETE S ORGÁNY MÍSTNÍ SPRÁVY (MÍSTNÍMI ČI OBECNÍMI ÚŘADY)?

N=230	pravidelně	občas	ne
Písemně připomínkujeme návrhy řešení problémů	7	42	51
Diskutujeme na zasedáních místní správy	7	31	62
Podáváme vlastní návrhy řešení problémů	10	53	37
Jako členové se zúčastňujeme prací ve stálé komisi či pracovní skupině	41	12	47
Jako členové se zúčastňujeme prací v jednorázové pracovní skupině	20	30	50
Jsme zváni na jednání jako konzultanti	12	36	52
Zúčastňujeme se správních řízení	6	40	54
Spolupracujeme neformálně, máme dobré osobní vztahy s členy místní správy	32	48	20
Spolupracujeme na základě přijatého formálního programu spolupráce	24	26	50
Když je problém, představitelé místní správy nás osloví, abychom pomohli	12	56	32
Účastníme se jako spoluřešitelé na projektech obce či města	17	33	50
Místní správa nám občas pomůže finanční zálohou ze svého rozpočtu	19	22	59

Zdroj: Cheval 2006

Spolupráce s orgány místní správy

Jaká forma umožňuje dobrou spolupráci mezi NNO a orgány místní správy? Respondenty nejčastěji uváděnou formou je neformální spolupráce na bázi dobrých osobních vztahů. Tuto formu spolupráce jako pravidelnou nebo občasnou zmínilo až 80 % dotázaných. Neformální iniciativa je nesporně jak na straně NNO, tak na straně místní správy. Více než dvě třetiny organizací konstatovalo, že když je problém, představitel místní správy je osloví, aby jim pomohl. Je známo, že neformální vztahy mezi organizacemi dvou sektorů přinášejí jak spontánní, pozitivní zefektivnění spolupráce, tak její posun do zóny klientelismu a korupce. Nebezpečí vzniku klientelistických sítí bývá podstupováno především tam kde nefungují formální vztahy, resp. formální instituce spolupráce. Z výpovědí respondentů lze usuzovat, že formální prostor pro spolupráci je relativně otevřený – zhruba každá druhá organizace uvedla, že má své zástupce ve stálé komisi nebo jednorázové pracovní skupině, je zvána na jednání jako konzultant, zúčastňuje se jako spoluřešitel na projektech obce či města, dostává finanční zálohou z rozpočtu místní správy a spolupracuje na základě přijatého formálního programu spolupráce. O relativně intenzivním využívání formálních příležitostí spolupráce s místní správou vypovídá i zjištění, že dvě třetiny organizací (67 %) jsou zapojeny do procesu komunitního plánování. Tento stav využívání formálních příležitostí ovlivňovat veřejnou politiku na lokální úrovni je sice relativně příznivé, ale stále není dostatečně uspokojivé. Vytváří značné deficitní formálních vztahů, které podporují klientelismus.

Jak se ukázalo při podrobnějším pohledu na jednotlivé formy spolupráce, nejsou formální příležitosti pro spolupráci vždy využívány dostatečně intenzivně. Např. pravidelná spolupráce na základě přijatého formálního programu je charakteristická jen pro 24 % organizací. Pravidelně se zúčastňuje jako spoluřešitel na projektech obce či města 17 % organizací. Nejčastěji pravidelně využívanou formou spolupráce je účast NNO ve stálých komisích. Více než polovina dotázaných organizací v nich však pracuje jen občas, nebo se do nich vůbec nedostala. Není to však jen problém na straně místní správy. Je to znát ze zjištění, že diskuzí na zasedáních místní správy se pravidelně zúčastňuje jenom 7 % organizací. Správních řízení se pravidelně zúčastňuje jenom 6 % organizací.

Profesionalizace je pro oblast sociálních služeb v neziskovém sektoru typickou strategií udržitelnosti. I když celkově je otázka lidských zdrojů představiteli NNO spíše podceňována,⁽¹¹⁾ řešení problémů profesionalizace

(11) Viz Tereza Vajdová, „Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje.“ Praha: NROS, str.36.

se jeví jako jeden z klíčových faktorů dalšího rozvoje neziskového neziskového sektoru. Kromě profesionalizace je pro NNO v sociální oblasti typická i komunitě kooperativní strategie udržitelnosti. NNO se snaží vkořenit svůj servis do aktivit a potřeb místní komunity. Aby se jim to podařilo, musí toto spojení zabezpečit jak svým „prokomunitním chováním“, tak institucionalizací svých aktivit. Jde o institucionální ukotvení služeb NNO formou tradice, místními (neformálními) pravidly a hodnotami regulujícími poskytování služeb a také vstupem NNO do rozhodovacích procesů místní veřejné politiky. To znamená, že NNO musí vstoupit do formálních kooperativních vztahů s místními orgány státní správy i se samosprávou. Z výzkumu z r. 1998 vyplývá, že naprostá většina NNO se domnívá, že se jim na jedné straně daří ve svém okolí vytvářet pocit komunity a sounáležitosti ale na straně druhé spolupráce s představiteli místní samosprávy se zhruba v polovině případů nedá označit za dobrou.⁽¹²⁾ Tím dostává komunitě kooperativní strategie NNO vážné trhliny. V celém neziskovém sektoru proto existuje permanentní tlak a zlepšování spolupráce s veřejnou správou. Avšak poměrně často se stává, že namísto vytváření a posilování formální, programové spolupráce jsou vztahy těchto dvou sektorů závislé na osobních, neformálních vztazích jejich představitelů. Nežádka tyto neformální vztahy na místní úrovni bývají zneužívány k favoritismu a protekcionismu.⁽¹³⁾ Pak se komunitě kooperativní strategie mění na klientelistickou strategii udržitelnosti NNO.

(12) Viz Frič *tamtéž*, str. 35 a 44.

(13) O zneužívání vlivu ve vztazích mezi NNO a veřejnou správou viz Vajdová, *tamtéž*, str. 51.

Literatura:

ALMON G. A., Verba S. (1989):

The Civil Culture: Political Attitudes and democracy in Five Nations. London, Sage Publications.

BECK U. (1994):

The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization. In: Beck, U., Giddens A., Lash S. Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Cambridge: Polity Press.

Closing materials... (2000):

Closing materials at the Volunteerism and the Role of the State. Conference Utrecht, Holland Organisaties Vrijwilligerswerk.

COLLEMAN J. S. (1990):

Foundations of Social Theory. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

CVVM (2003):

Tisková zpráva Centra pro výzkum veřejného mínění PD 30919.

DABROWSKA J., WYGNANSKI K. (2001):

Polish Volunteerism and Philanthropy in numbers. Survey report. KLON/JAWOR Association, Volunteer Center Association, SMG/KRC.

DEMEŠ P. (2001):

The Third Sector and Volunteerism. In: Slovakia 2001: Mesežnikov G., Kollár M. Nicholson T.: A Global Report on the State of Society. Institute for Public Affairs, Bratislava.

FRIČ P. a kol. (2001):

Dárcovství a dobrovolnictví v ČR. AGNES, Praha.

GIDDENS A. (1994):

Risk, Trust, Reflexivity. In: Beck, U., Giddens A., Lash S. Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Cambridge: Polity Press.

KSH (1995–1999):

Amount of Volunteers. In: Czike K.: Volunteering in Hungary from the aspect of social policy on social exclusion. Paper presented on VoloteEurope Conference, Lisbon 2002.

MOŽNÝ I. (2002):

Česká společnost. Praha: Portál.

PUTNAM R. (1993):

Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, NJ Princeton University Press.

SALAMON L. M. et al. (1999):

Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector. The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, MD.

SALAMON L. M., SOKOLOWSKI W. (2001):

Volunteering in Cross-National Perspective: Evidence from 24 Countries.

STEM a NROS (2004)

V jakém stavu se nachází naše občanská společnost. Informace z tiskové konference STEM a NROS. Praha: NROS. Dostupné na adrese: www.nros.cz.

TOŠNER J., SOZANSKÁ O. (2002):

Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích. Praha, Portál.

VESELÝ A. (2003):

Knowledge-Driven Development: Conceptual Framework and its Application to the Czech Republic. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze.

Stát a nestátní neziskové organizace ⁽¹⁾

Hana Frištenská

Kdo jsou z hlediska státu NNO?

Jen málo společenských oblastí prodělalo po roce 1989 tak bouřlivý rozvoj jako neziskový sektor, a to jak po stránce kvalitativní, tak po stránce kvantitativní. Z totalitního vakua, ve kterém existovalo několik desítek tzv. společenských organizací, tvořících Národní frontu (a v její podobě také předpolí komunistické strany), vzniklo do současnosti kolem 70 000 právnických osob. Možnosti, ambice, vliv i typy a rozsah činností těchto subjektů jsou tak různorodé, flexibilní a dynamické, že se tato oblast, do jisté míry právem, jeví jako nepřehledná, netransparentní a neutřiditelná. Všechny uvedené vlastnosti jsou silou a současně i slabostí neziskového sektoru. Na jedné straně mu umožňují formulovat nabídku individualizovaných a pestrých činností a služeb, které rychle reagují na vznikající společenské potřeby a tolik chyběly v šedi komunistického režimu, na druhé straně se právě pro tyto vlastnosti jeví jako nestabilní a neprůhledný.

Tyto vlastnosti jsou také důvodem, proč je pro stát a jeho politiky obtížné najít jasně formulovaný vztah k nestátním neziskovým organizacím (dále jen NNO) a ten naplnit účelným obsahem. Stát již osmnáct let výslovně či „při té příležitosti“ řeší svůj vztah k NNO a používá své možnosti a nástroje, aby někdy s větším štěstím a jindy méně úspěšně tuto oblast reguloval a učinil přehlednější. Bohužel, není to kontinuální postup. Tato oblast, ostatně tak jako ostatní, podléhá výkyvům ve vývoji a politickém zaměření státní moci – přinejmenším etapám, rámovaným čtyřletým volebním cyklem. Soudobé politické reprezentace ani státní

(1) *Ediční poznámka: Údaje uváděné v tomto příspěvku jsou aktuální k dubnu 2008.*

administrativa ještě neodpověděly na řadu otevřených otázek, na které musí nalézt odpověď právě ony, a nelze je čekat od neziskového sektoru. Kdo jsou NNO z hlediska státní politiky? Jak rozlišit veřejně a vzájemně potřebné v jejich činnostech a reagovat na to účelnými opatřeními v dotační a hlavně fiskální oblasti? Je třeba ještě podporovat NNO jako křehký, ale jednoznačně nutný prvek v ještě mladé demokracii, nebo je situace již zralá na přímočarý nákup služeb pro občany, o kterých bude rozhodovat jen kvalita a cena? Jak zrovnoprávnit neziskový sektor se státními a polostátními organizacemi, působícími ve stejných oblastech, především v sociálních službách? Jak to udělat, aby neutrpěly zájmy klientů? Nadešel správný čas pohlížet na NNO jako na součást soukromoprávních dodavatelů určitých služeb (vedle podnikatelských subjektů) a jako k takovým k nim přistupovat? Je nepochybné, že stát má stále problémy s vymezením, kdo jsou NNO, a to komplikuje hledání odpovědí.

Neziskový sektor se v mezinárodním měřítku vymezuje podle několika znaků. Prof. L. Salomon uvádí, že neziskový sektor tvoří instituce, které jsou:

- organizované – vyznačující se jistou institucionalizací své struktury. Fungují např. na základě jasně formulované zakládací smlouvy či zřizovací listiny, mají stanovenou organizační strukturu, náplň činnosti, apod.
- soukromé – institucionálně oddělené od vlády. Tento rys by neměl být mylně interpretován jako oddělení těchto organizací od státních financí, které pro ně jsou všude ve světě významné.
- nerozdělující zisk – veškeré zisky musí být zpětně vloženy do činnosti organizace. Tento požadavek český právní řád zohledňuje v definici organizací založených za jiným účelem, než je podnikání.
- samosprávné – disponující vnitřní strukturou se stanovením řídicích a kontrolních kompetencí.
- dobrovolné, což znamená „s účastí dobrovolníků“ – přítomnost nějakého dobrovolného prvku.

Jak vymezuje NNO český stát? Nejenom státní, ale i celá veřejná správa v současné době používá zužující vymezení NNO, jehož autorem byla v roce 1996 Rada vlády pro NNO (dále jen RVNNO). Podle její definice je neziskový sektor tvořen několika právními typy organizací. Jde o:

- občanská sdružení a jejich organizační jednotky – zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů,
- nadace a nadační fondy – zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech,

- církevní právnické osoby zřizované církvemi a náboženskými společnostmi – zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností,
- obecně prospěšné společnosti – zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech.

Proč byly vybrány právě tyto subjekty? Jde především o politické vymezení. RVNNO měla na mysli podporu rozvoje těch NNO, které vznikly nově po roce 1989 podle nových právních předpisů. Základní vlastností těchto organizací je to, že vznikly spontánně, ze zdola, iniciativou občanů jako výraz jejich obnovené vůle organizovat se a ovlivňovat věci veřejné. Nejsou obvykle nástupnickými organizacemi po organizačních formách, existujících před rokem 1989. Většinou tedy nevlastnily žádný majetek, který by přenesly přes práh „sametové revoluce“.

Je otázkou, zda se toto politické vymezení, mající na mysli neziskový sektor jako politickou kategorii, již nepřežilo a není čas hledat vhodnější pohled na NNO, a to především jako na poskytovatele služeb pro veřejnost. Je jisté, že se neziskový sektor nevyvíjel po roce 1989 rovnoměrně. Příliš se nezdařilo, aby se jednotlivé právní typy NNO profilyovaly tak, jak si to zákonodárce představoval. Pokusme se zamyslet nad tím, proč se to stalo.

Nejpočetnější organizační formou v neziskovém sektoru, a to v řádech tisíců subjektů, jsou občanská sdružení. Ona také byla typem NNO, který vznikal nejdříve. Umožnil to už v roce 1990 zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování, jehož základním úkolem bylo instalovat možnost zakládat snadno a bez administrativních překážek členskou korporaci, které by umožňovaly občanům naplňovat jejich znovu nabyté politické právo na sdružování. V realitě se však stalo, že právě tato organizační forma ve svých početných variantách plní mnoho dalších rolí a je svými charakteristikami pro neziskový sektor určující a do značné míry osudná. Občanská sdružení jsou nejen výrazem práva na sdružování, ale vykonávají mnoho veřejně i vzájemně prospěšných aktivit, poskytují služby veřejnosti, neziskově podnikají, jsou masivními příjemci prostředků z veřejných rozpočtů, požívají úlevy na daních apod. Jednoduchost jejich založení, snadné zrušení pouhým rozhodnutím statutárního orgánu, téměř nulové povinnosti, kladené zákonem na jejich řízení a finanční hospodaření byly a stále jsou přitažlivými vlastnostmi pro jejich masové využívání. Dnes však je jejich netransparentnost hlavní brzdou dalšího rozvoje neziskového sektoru i vztahu státu k němu.

Vinu za tuto situaci ovšem nenese neziskový sektor ani jednotlivá občanská sdružení. Nese ji jen a jen stát, a to jak řekneme z historického pohledu tak i svým současným nekonáním. Pohled na krátkou historii vývoje neziskového sektoru u nás přesvědčuje, že další právní úpravy,

přinášející jiné vhodnější formy NNO zejména pro poskytování služeb, přišly příliš opožděně. Právě toto dlouhé časové rozpětí mezi jednotlivými právními úpravami, ale také opožděné reakce státní administrativy na jejich vznik, neblaze ovlivnily strukturu neziskového sektoru, chápání rolí jednotlivých organizačních typů NNO a způsob jejich využívání.

Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování, měl být dávno novelizován, nebo zcela přepracován tak, jak se o to v roce 2000 pokusilo Ministerstvo vnitra svým zákonem o spolcích. Vládní návrh tohoto zákona však na jaře roku 2000 odmítla Poslanecká sněmovna s tím, že by došlo ke ztížení realizace práva na sdružování. Kdyby byl tento zákon Parlament ČR přijal, byl by prostor občanských sdružení pročištěn podobně, jako tomu bylo v roce 1998 v případě nadací, které nový a přísný zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, změnil. Bylo jen dobře, že většinu z více než 5 000 nadací zlikvidoval a ty, které se dokázaly změnit (bylo jich v roce 1998 pouhých 144) nebo nově přibýly, jsou nyní vesměs transparentními, funkčními a důvěryhodnými subjekty neziskového sektoru. V případě občanských sdružení se tak nestalo a my jsme svědky toho, jak občanská sdružení na jedné straně „bankrotují“ paradoxně zničeny nedostatkem povinností, které by jim předepsal zákon (i když jeho nedostatky bývají částečně „opravovány“ nepřímo, jinými právními úpravami např. z oblasti účetnictví, či kontroly), a na druhé straně druhé jsou z téhož důvodu státní administrativou vylučovány z role konečných příjemců prostředků z evropských fondů.

Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech (dále jen o.p.s.) přinesl možnost zakládat nový organizační typ NNO (který měl být jakýmsi „neziskovým podnikatelským“ subjektem) až v roce 1995. To se již vžilo, že občanská sdružení jsou použitelným a také výhodným organizačním typem pro řadu účelů a činností. Co bylo však ještě horší – veřejná správa si navykla právě tomuto právnímu typu masivně poskytovat dotace z veřejných rozpočtů. Na existenci o.p.s. zareagovala státní administrativa teprve počínaje rokem 2002, tedy po sedmi letech od nabytí účinnosti příslušného zákona! Teprve od tohoto roku začaly být o.p.s. poskytovány státní dotace na projekty, ovšem pouze vždy z jednoho státního zdroje – jak nepochopitelně a nesmyslně určuje uvedený zákon. Všechny tyto důvody neucínily tento typ NNO nijak přitažlivým a navíc – zřízení a vedení o.p.s. je náročnější než občanského sdružení. Proto o.p.s., které jsou jak v očích státu, veřejnosti ale i ve skutečnosti transparentnějšími a důvěryhodnějšími, nejsou nijak zvlášť využívány, zatímco občanská sdružení se těší neutuchající oblibě a jsou stále zakládána nepoměrně častěji.

Zvláštní a mnohdy nešťastné peripetie ovšem měly i některé další legislativní úpravy a spolu s nimi i NNO, které podle nich vznikaly a pracují. Vzpomeňme na proces vzniku zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě víry a postavení církví a náboženských společností, který se bezprostředně

týká církevních právnických osob, resp. účelových zařízení církví, které patří mezi organizace neziskového sektoru. Zákon zatím nepřinesl jistotu do způsobu zakládání tohoto typu NNO, zejména s ohledem na rozhodný okamžik založení těchto právnických osob.

To všechno v současné době poznamenává stále ještě nejistý vztah státu vůči NNO. Nicméně je nutné zdůraznit, že jde o nedostatky, které nejsou z obecného hlediska zásadními a jsou odstranitelné, pokud bude odpovídající politická vůle. Legislativní rámec je v podstatě dobudován (i když nový Občanský zákoník znovu přinese mnoho změn) a veřejná správa s neziskovým sektorem zásadně počítá přinejmenším jako s důležitým a obtížně nahraditelným dodavatelem mnoha služeb a činností, které společnost potřebuje.

Vidíme, že státní politiky vůči neziskovému sektoru je víceméně určují. Jaké tedy konkrétní role plní stát vůči NNO? Dají se definovat třemi oblastmi jeho činnosti:

- vytváří legislativní prostředí pro zakládání a fungování NNO,
- poskytuje jim finanční podporu, respektive nakupuje jejich služby,
- formuluje a naplňuje politiku pro jejich podporu.

Legislativní prostředí pro fungování NNO ⁽²⁾

Nejdůležitější zákony (statusové normy NNO), upravující vznik, pravidla činnosti a zánik hlavních organizačních typů NNO, jsem již uvedla. V následujícím textu se je pokusím stručně charakterizovat a současně uvést záměry jejich úprav či již připravované konkrétní změny, pokud existují. (Zákony jsou uváděny vždy v platných zněních.)

ZÁKON 83/1990 SB., O SDRUŽOVÁNÍ OBČANŮ

Charakteristika:

Zákon přináší jednoduchou proceduru vzniku, provozování i zániku občanských sdružení, které chápe jako korporace, tedy sdružení osob za určitým účelem⁽³⁾. Podmínkou vzniku občanských sdružení je jejich členská základna. Zákon obsahuje maximálně jednoduchou proceduru vzniku,

(2) *Nekladu si za cíl pro účel tohoto příspěvku uvádět právní úpravy, kterými se NNO řídí v poskytování svých aktivit a služeb – tedy zákony upravující oblasti, ve kterých NNO působí. V této kapitole jde pouze o právní úpravy, mající vliv na NNO jako takové, na jejich existenci a jejich řízení, včetně řízení finančního.*

(3) *DEVEROVÁ, L., RONOVSKÁ, K.: Právní úprava NNO, Fórum dárců, Praha 2005.*

minimum povinností pro provozování a nekomplikovaný zánik tohoto typu NNO. Rejstřík občanských sdružení vede Ministerstvo vnitra.

Plánované nebo připravované změny:

V roce 2000 se Ministerstvo vnitra pokoušelo prosadit nový zákon o spolcích, ale ten byl odmítnut Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR. Výbor pro legislativu a financování RVNNO usiluje v současné době o znovu oživení této myšlenky. Pokud se mu to nepodaří, právní forma občanských sdružení nejpozději dozná změnu po tom, co vstoupí v účinnost nový Občanský zákoník, který přináší nové principy nejen pro tuto právní formu NNO a který je připravován od roku 2003.

ZÁKON Č. 227/1997 SB., O NADACÍCH A NADAČNÍCH FONDĚCH

Charakteristika:

Zákon, účinný od 1.1.1998, instaloval nadace a nadační fondy jako grantující subjekty, jejichž úkolem je především být zdroji pro financování veřejně prospěšných aktivit. Zákon zakotvil povinnost nadačního jmění (pro nadace) a hospodaření s jeho výnosy. Přísně omezuje vlastní činnost (projekty) nadací, a to tzv. pravidlem hospodárnosti, kterým nadace musí stanovit procentní podíl svých režijních, resp. správních nákladů, do kterých jsou vlastní projekty (nejsou-li poskytováním nadačních příspěvků) zahrnovány. Nadace mají zákaz podnikání (až na několik málo zákonem uvedených výjimek).

Plánované nebo připravované změny:

Výbor pro legislativu a financování RVNNO připravil na jaře roku 2008 novelu tohoto zákona, která by měla umožnit nadacím a nadačním fondům větší možnost realizace vlastních projektů.

**ZÁKON Č. 3/2002 SB., O SVOBODĚ NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ
A POSTAVENÍ CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ**

Charakteristika:

Uvedený zákon zakládá právo církví zřizovat a provozovat církevní právnické osoby, resp. Účelová zařízení církví, které mohou a také často jsou určeny k poskytování především sociálních a vzdělávacích služeb široké veřejnosti. Nabídka těchto subjektů není podmíněna náboženským vyznáním klientů a obrací se tedy k veřejnosti jako takové nebo k sociálně vymezeným cílovým skupinám. Jejich rejstřík vede Ministerstvo kultury ⁽⁴⁾.

(4) SVOBODA, F., ROSENMAJER, T.: Úvod do ekonomiky církevních organizací, Centrum pro výzkum neziskového sektoru, Brno 2004.

**ZÁKON Č. 248/1995 SB., O OBECNĚ PROSPĚŠNÝCH SPOLEČNOSTECH
(DÁLE JEN O.P.S.)**

Charakteristika:

Záměrem zákonodárce bylo (zpracovatelem návrhu bylo Ministerstvo financí) vytvořit NNO, která bude vhodná pro poskytování veřejně prospěšných služeb, aniž blíže vymezuje, co je tímto typem služeb myšleno. Zákon přináší řadu povinností, srovnatelných s obchodními společnostmi tak, aby hlavním finančním zdrojem pro činnost o.p.s. mohly být příjmy z vlastní činnosti. Zisk o.p.s. musí být ovšem vrácen do činnosti organizace. O.p.s. jsou zákonem regulovány tak, že jsou transparentním, ovšem málo využívaným typem NNO.

Plánované nebo připravované změny:

Nově připravovaný Občanský zákoník již s novými o.p.s. nepočítá. Současně pracovní znění Občanského zákoníku také předpokládá, že v současné době existující o.p.s. budou fungovat i po nabytí jeho účinnosti. Protože účinnost tohoto zákona se očekává až za několik let, je možné, že současný zákon projde malou novelizací iniciativou RVNNO tak, aby byla odstraněna některá ustanovení, která brání prospěšnému využívání tohoto typu NNO.

Druhou skupinu tvoří právní úpravy, kterými se musí NNO řídit, nebo které mají těsný vztah k neziskovému sektoru, jeho fungování a jeho řízení. Jde například o:

ZÁKON Č. 198/2002 SB., O DOBROVOLNICKÉ SLUŽBĚ

Charakteristika:

Zákon byl připraven pro Mezinárodní rok dobrovolníků v roce 2002 (vyhlášený OSN), je účinný od 1.1.2003. Jeho garančním ministerstvem je Ministerstvo vnitra. Cílem je vymezit dobrovolnickou službu taxativním výčtem činností. Jeho ambicí není tedy upravit veškerou práci dobrovolníků. Zákon stojí na třech pilířích, a to dobrovolníkově, vysílající organizaci a přijímající organizaci. V roce 2007 bylo podle tohoto zákona akreditováno 76 vysílajících NNO (připravujících dobrovolníky) a v ČR působilo v akreditovaném režimu (tedy podle tohoto zákona) 10 000 dobrovolníků⁽⁵⁾.

(5) Údaje MV pro RVNNO, Praha 2008.

Plánované nebo připravované změny:

Ministerstvo vnitra zpracovává novelu zákona, která má být vládě předložena do konce roku 2008. Novela má vypustit taxativní vymezení dobrovolnické služby podle činností a odstranit některé nejasnosti u pojistných smluv. Má také vypustit zákaz členství dobrovolníka v přijímající organizaci, pokud hodlá v této organizaci vykonávat dobrovolnickou službu. V březnu 2008 vznikl bohužel návrh nesystémové novely zákona, a to iniciativou Ministerstva práce a sociálních věcí prostřednictvím zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. Dobrovolná služba bude podle tohoto návrhu používána obcemi a Úřady práce jako jistě nevhodné řešení „dobrovolných“ prací nezaměstnanými. Vládní návrh nyní (duben 2008) odchází do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

ZÁKON Č. 117/2001 SB., O VEŘEJNÝCH SBÍRKÁCH

Charakteristika:

Zákon upravuje možnost právnických osob pořádat veřejné sbírky, způsob jejich povolování, pravidla jejich využívání a způsob kontroly využití. Určuje mimo jiné podíl, který může pořádající subjekt použít pro své správní náklady s administrací sbírek.

Plánované nebo připravované změny:

Zákon v mnoha ohledech zastaral. Proto v roce 2007 byla z iniciativy NROS a ve spolupráci s Ministerstvem vnitra, které je k tomuto zákonu příslušné, a mnoha NNO připravena rozsáhlá novela. Ministerstvo vnitra však návrh stáhlo z projednávání po neúspěšném jednání v Legislativní radě vlády ČR. Hlavní problém při tomto projednávání způsobil rozpor, zda povolit pořádání veřejných sbírek i fyzickým osobám. Předkladatel návrhu byl z rozumných důvodů (obtížný způsob ochrany sbírek před zneužitím, obtížná možnost kontroly apod.) proti tomuto záměru. Ministerstvo vnitra zatím o znovu předložení této novely neuvažuje.

ZÁKON Č. 202/1990 SB., O LOTERIÍCH A PODOBNÝCH HRÁCH

Charakteristika:

Zákon upravuje provozování loterií a dalších her (výherní automaty, kasina apod.), povinnosti státního dozoru (garančním státním orgánem je Ministerstvo financí) a povinné použití části výtěžku na veřejně prospěšné účely (aniž blíže uvádí, co se tímto termínem rozumí).

Plánované nebo připravované změny:

Ministerstvo financí, v jehož gesci zákon je, připravuje již několik let novou podobu tohoto kontroverzního zákona. Její finální návrh má být předložen vládě do konce roku 2008. NNO (zejména Fórum dárců se

snaží uplatnit v této novele svoje hlediska na veřejnou prospěšnost tak, aby odvedené výtěžky byly používány transparentnějším způsobem než je tomu dosud.

ZÁKON Č. 137/2006 SB., O VEŘEJNÝCH ZAKÁZKÁCH

Charakteristika:

Zákon platí ve své nové podobě pro všechny dotované zadavatele, kterým je každý subjekt (také NNO), pokud nakupuje službu nebo zboží z více než 50% úhrady z veřejných finančních zdrojů. V tomto případě se také na NNO zákon vztahuje, a to nejméně v rozsahu § 6: „Zadavatel je povinen dodržovat zásady transparentnosti, rovného zacházení a zákazu diskriminace“. Dotovaný zadavatel, pokud se něj nevztahují další ustanovení zákona, proto musí minimálně dokladovat písemně kritéria, podle kterých dodavatele vybíral (cena, případně další kritéria) a odůvodnění výběru.

ZÁKON Č. 320/2001 SB., O FINANČNÍ KONTROLE

Charakteristika:

Zákon řeší způsob a rozsah finanční kontroly mezi orgány veřejné správy a u žadatelů a příjemců veřejné podpory. Veřejná podpora zahrnuje dotace, návratné příspěvky či jiné finanční prostředky, poskytnuté z veřejných rozpočtů. NNO, pokud žádají či získají veřejnou podporu, jsou povinny podrobit se finanční kontrole podle tohoto zákona. Finanční kontrola sleduje správnost finančních a majetkových operací (zejména jejich soulad s právními předpisy), hospodárnost (tj. zajištění účelu s co nejnižším vynaložením veřejné podpory při zachování kvality), efektivnost (tj. dosažení nejvyššího možného rozsahu a kvality ve srovnání s vynaloženou veřejnou podporou) a účelnost (tj. optimální dosažení cílů). Orgány finanční kontroly (Ministerstvo financí, finanční úřady a finanční ředitelství) kontrolují dodržování věcných a formálních podmínek, stanovených poskytovatelem veřejné podpory, dodržování právních předpisů, zajištění veřejných finančních prostředků proti rizikům a informování příslušných státních orgánů o používání veřejné podpory.

V platném právním řádu ČR existuje celá řada **obecných zákonů**, které platí i pro NNO, z nichž nejdůležitější jsou právní úpravy:

- daňová legislativa,
- zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví,
- zákony, upravující oblasti, kde NNO působí (zákon č. 561/2004, Sb., školský zákon, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivu na životní prostředí, apod.).

Financování NNO z veřejných rozpočtů

Vícezdrojové financování NNO

Získávání finančních zdrojů na projekty je pro NNO obtížná a dnes již kvalifikovaná činnost, které vyžaduje mnoho sil nepočtené skupiny profesionálů, pracujících pro NNO. Problematika cash flow v neziskovém subjektu je speciální problém, který vyžaduje zvláštní dovednosti, např. kvalitní finanční řízení, které stále ještě řadě NNO chybí. V současné době je však většině NNO již jasné, že rozvoj jejich činností je podmíněn nezávislostí na jednom finančním zdroji a zajištěním vícezdrojového financování každého většího projektu, který realizují.

Z hlediska vícezdrojového financování jsou využívány na činnosti NNO následující zdroje (včetně jejich hlavních legislativních východisek):

- a) státní rozpočet republiky (zákon č. 218/2000 Sb., rozpočtová pravidla republiky),
- b) ostatní veřejné rozpočty (zákon č. 250/2000 Sb., o územních rozpočtech, zákon č. 129/2000 Sb., o krajích, zákon č. 128/2000 Sb., o obcích),
- c) zdroje EU (legislativa EU, zákon č. 218/2000 Sb.),
- d) zahraniční zdroje (mezistátní bilaterální smlouvy, zákon č. 218/2000 Sb.),
- e) nadační zdroje (zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech),
- f) firemní dárcovství (Obchodní zákoník, kolekce daňových zákonů),
- g) veřejné sbírky (zákon č. 117/2001 Sb., o veřejných sbírkách)
- h) výnosy z loterií a hazardních her (zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a podobných hrách),
- i) vlastní příjmy NNO (zejména kolekce daňových zákonů),
- j) daňová zvýhodnění (kolekce daňových zákonů),
- k) dobrovolnická služba (zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě),
- l) dobrovolná práce (mimo zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě, legislativně neupraveno).

Poznámky k vybraným zdrojům:

OSTATNÍ VEŘEJNÉ ROZPOČTY (ROZPOČTY KRAJŮ A ROZPOČTY OBCÍ)

Rozpočty samosprávných orgánů veřejné správy, kterými jsou kraje a obce (především města) jsou již řadu let významným zdrojem pro aktivity NNO – přinejmenším proto, že jimi NNO mohou kofinancovat aktivity, podpořené ze státního rozpočtu. Například rozpočty statutárních měst (zejména Prahy, Brna a Ostravy) často masivně a v řádech stovek milionů korun nakupují služby NNO pro své občany. I když nejsou k dispozici úplně aktuální údaje o dotační politice obcí, z dostupných údajů lze předpokládat, že stále ještě zůstává problémem podpora NNO z těchto veřejných rozpočtů její struktura a proporčnost v podpoře typů aktivit. Stále ještě je většinou na první místě sport a aktivity pro volný čas (fotbalové kluby a další sportovní organizace). Teprve za nimi jsou v pořadí sociální služby a kultura – ta ovšem především v podobě obnovy a udržování kulturních nemovitých památek, méně pak v podobě podpory živého umění a kultury⁽⁶⁾.

ZDROJE EVROPSKÉ UNIE

Nové programovací období pro využívání strukturálních fondů EU v letech 2007–2013 se opozdilo, a to mělo pro mnoho NNO velmi nepříjemné následky v podobě finanční nejistoty, pokud jde o aktivity, které byly v minulém programovacím z fondů EU období financovány. V letošním roce jsou však konečně vyhlášovány první výzvy. Toto programovací období skýtá mnoho příležitostí pro NNO, a to zejména v Evropském sociálním fondu prostřednictvím několika operačních programů. Jde především o:

OP Lidské zdroje a zaměstnanost (řídící orgán MPSV)

Např. Priorita 3: Sociální integrace a rovné příležitosti

- 3.1. Podpora sociální integrace a sociálních služeb
- 3.2 Sociální integrace vyloučených romských komunit
- 3.3. Integrace sociálně vyloučených skupin na trh práce
- 3.4 Rovné příležitosti žen a mužů na trhu práce a sladění pracovního a rodinného života

OP Vzdělávání ke konkurenceschopnosti (řídící orgán MŠMT)

Zejm. Prioritní osa 1 – Počáteční vzdělávání

Prioritní osa 2 – Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj

Prioritní osa 3 – Další vzdělávání

(6) *Rozbory financování NNO z vybraných veřejných rozpočtů 2002–2006, RVNNO pro vládu ČR.*

Regionální operační programy (řídící orgány NUTS II)

ZAHRA NIČNÍ ZDROJE (MIMO EU)

- a) Finanční nástroj Norska a Evropského hospodářského prostoru a zejména Blokovaný grant pro NNO v tomto finančním mechanismu v administraci NROS
- b) Finanční nástroj Švýcarska – očekává se v roce 2008/2009.

NADACE A NADAČNÍ FONDY

- a) V roce 2006 bylo v České republice registrováno rejstříkovými soudy celkem 399 nadací a 1 033 nadačních fondů.
- b) V roce 2005 rozdělilo 73 největších nadací v České republice – příjemců podpory z NIF více než 391 milionů korun formou nadačních příspěvků (plus několik desítek milionu korun, rozdělených nadací Adra na pomoc obětem Tsunami)⁽⁷⁾. V roce 2006 to bylo více než 403 milionů korun, rozdělených v oblastech kulturní, sociální a humanitární, zdravotní, ochrany lidských práv, ochrany životního prostředí, vzdělávání, pro děti, mládež a rodinu a na rozvoj neziskového sektoru.

FIREMNÍ DÁRCOVSTVÍ (SOCIÁLNÍ ODPOVĚDNOST FIREM)

Fórum dárců v roce 2004 uvedlo, že 67 % firem v ČR provozuje sponzorování a dárcovství. Sociální odpovědnost firem je termínem, který čím dál tím více firem zahrnuje mezi důležité znaky svého image. Současný trend směřuje ke vzniku firemních nadací a nadačních fondů. Přímí firemní dárci přistupují stále častěji k dlouhodobé spolupráci s určitou NNO, jejíž program či aktivity pak podporují několik let. Mezi nejčastěji podpořené oblasti patří oblast zdraví, vzdělávání a školství, sociální oblast a kultura.

VEŘEJNÉ SBÍRKY

Během pěti let účinnosti příslušného zákona (2001–2006) bylo povoleno 2 650 sbírek, 350 jich organizovala občanská sdružení, 160 nadace a nadační fondy, 1 250 obce a města (většinou časově kratší a na menším území). V roce 2006 proběhlo 540 sbírek, z toho 370 s celorepublikovou působností. Řada sbírek je kontinuálních, například Pomozte dětem, kterou organizuje NROS ve spolupráci s ČT.

(7) *Analýza výročních zpráv nadací – příjemců příspěvku z NIF, Formu dárců, Praha 2007.*

VÝNOSY Z LOTERIÍ A HAZARDNÍCH HER

Loterie a hry mohou být významným zdrojem financí pro neziskový sektor. Zákon (tak jako v ostatních zemích EU) stanoví pravidlo, že jako kompenzaci malého společenského přínosu loterií, kasin, sázkových a ostatních hazardních her musí jejich provozovatelé převést část zisku na účely, které jsou společnosti prospěšné. Plnění této podmínky sleduje Ministerstvo financí. Pokud jde o výherní automaty, jsou příjemci těchto odvodů obce. Pokud jde o loterie, v České republice funguje jediná loterie s celostátní působností – Sazka, která odvádí cca 1 miliardu korun každý rok na veřejně prospěšné účely. Jde však fakticky o rozdělování zisku mezi akcionáře Sazky, tj. občanská sdružení se sportovním zaměřením. Majoritní podíl akcií vlastní Český svaz tělesné výchovy a sportu a druhým největším akcionářem je Česká obec sokolská. Sazka v malé míře a nesystematicky přispívá někdy i do zdravotní oblasti a na kulturu.

VLASTNÍ PŘÍJMY NNO – PŘÍPADNĚ SOCIÁLNÍ EKONOMIKA

Mezi vlastní příjmy patří například členské poplatky u členských korporací ale také velmi často tržby za výrobky, služby nebo výnosy z prodeje majetku⁽⁸⁾. V této souvislosti se často hovoří o tzv. sociální ekonomice nebo sociálním podnikání. Svým charakterem jde o drobné podnikání, do kterého jsou zapojeny znevýhodněné skupiny obyvatel, a případný zisk se vrací zpět do rozvoje takového podnikání nebo do neziskových služeb, které provozovatel poskytuje. NNO neziskově podnikají zejména v sociální a zdravotní péči, v činnostech pro volný čas, ve sportu a v oblasti kultury.

Státní financování aktivit NNO

Nejmasivnějším finančním zdrojem pro činnosti NNO stále zůstává státní rozpočet.

Způsoby, kterými jsou v současné době financovány aktivity NNO⁽⁹⁾:

- a) státní dotační politika vůči NNO, vázaná na Hlavní oblasti podpory NNO ze státního Rozpočtu,
- b) dotace přidělené mimo státní dotační politiku (některé vybrané činnosti či NNO),
- c) dotace ze zdrojů EU,
- d) veřejné zakázky (nejde o dotační politiku, ale jde o systémový způsob nákupu služeb).

(8) ROSENMYAER, T.: *Ekonomické výsledky občanských sdružení*, CVNNS, Brno 2006.

(9) *Rozbor financování NNO v roce 2006*, Rada vlády pro NNO pro vládu ČR.

STÁTNÍ DOTAČNÍ POLITIKA

Státní dotační politiku tvoří soubor různých opatření, přijímaných na úrovni exekutivních orgánů státu. Její konkrétní obsah se poměrně často mění v závislosti nejen na změnách příslušných právních předpisů, ale i na politických rozhodnutích vlády nebo jednotlivých ministrů, (kteří jsou za ni ve své působnosti odpovědní) a zejména na možnostech státního rozpočtu. Proto spolehlivě je možné hovořit o státní dotační politice vůči NNO jen v rekapitulaci účetně uzavřených období (tj. jeden rozpočtový rok). V budoucím čase je pak možné zachytit a případně analyzovat státní dotační politiku pouze v horizontu zhruba dvou let, tj. rozpočtového roku, který právě probíhá, a rozpočtového roku následujícího, který se připravuje.

Státní dotační politikou vůči NNO se rozumí poskytování státních dotací ústředními orgány státní správy na předem stanovený účel. Pro dotace, určené na aktivity NNO, je charakteristické, že jsou poskytovány konkrétní organizaci na předložený projekt na jeden rozpočtový rok a není na ně právní nárok. V obecných konturách se řídí některými základními principy, které jsou relativně stálé a řadu let se nijak podstatně nemění. Vyplývají především ze „Zásad vlády pro poskytování dotací ze státního rozpočtu ČR NNO ústředními orgány státní správy“, které byly od roku 1992 několikrát novelizovány, a poslední platná verze byla přijata usnesením vlády č. 114 v roce 2001⁽¹⁰⁾. Jde zejména o tato pravidla:

- Státní dotace poskytuje příslušné ministerstvo na období jednoho rozpočtového roku. Projekty, které NNO předloží, nesmějí přesáhnout rok a musejí souviset s plněním hlavních úkolů příslušného ministerstva.
- Většina státních dotací je rozdělována na základě výsledků dotačních výběrových řízení, která vyhláší a vyhodnocují příslušné ústřední orgány státní správy do 31. prosince kalendářního roku, který předchází příslušnému rozpočtovému období.
- Dotace ze státního rozpočtu obvykle nepřesahuje 70% rozpočtových výdajů na schválený projekt.
- Státní dotace musí být příjemcem vyúčtována do konce ledna (resp. do poloviny února) kalendářního roku, který následuje po příslušném rozpočtovém roce.

(10) *Zásady pro poskytování dotací ze státního rozpočtu ČR NNO ústředními orgány státní správy, usnesení vlády č. 114/2001.*

Hlavní nedostatky současného stavu státní dotační politiky:⁽¹¹⁾

- Nedodržování vládních Zásad dotujícími ministerstvy
Např. nejsou vyhodnocována výběrová řízení do konce ledna následujícího roku po vyhlášení.
- Resortismus a slabá mezirezortní spolupráce
Např. metodiky ministerstev (i jejich jednotlivých odborů) se od sebe nejen odlišují, ale ministerstva o svých dotačních politikách a předpisech navzájem mnoho nevědí, přestože klienty mají totožné.
- Nejasnosti kolem pojmu veřejná či obecná prospěšnost aktivit
Tento pojem je používán mnoha zákony z oblasti působnosti NNO, vždy v jiném vyjádření a vždy bez vymezení jeho významu. Tato nejasnost brání rozvoji a přesnějšímu zacílení státní dotační politiky ale například také fiskálních výhod.
- Nevhodný harmonogram poskytování dotací
Dotace bývají uvolňovány až v průběhu roku (často až květen či červen, eventuelně později), kdy má být realizován podpořený projekt. Především první čtvrtletí roku je zpravidla nekryté dotacemi ze žádného veřejného rozpočtu, a to je pro NNO velký problém, protože nemají na předfinancování projektu prostředky. Dlouholetým problémem je také financování opakujících se činností pouze v horizontu jednoho roku bez jistoty finančního zajištění roku následujícího.
- Disproporce mezi podporou oblastí, které jsou považovány zaveřejně prospěšné
Malá proporčnost v přidělování dotací – mnoho finančních prostředků na sportovní aktivity, neproporčně méně např. na oblast kultury či ochranu životního prostředí. Žádné dotační tituly nejsou vypisovány např. na oblast ochrany lidských práv či bezplatné právní poradenství handicapovaným cílovým skupinám.
- Problematika „nákupu služeb“ či „podpory NNO“
Není vyjasněno, zda veřejné rozpočty nakupují služby pro občany, nebo spíše podporují činnost NNO. Z toho plyne řada nejasností ve způsobu i struktuře jejich financování.
- Nevyjasněný způsob úhrady tzv. režijních či správních nákladů NNO, vznikajících při realizaci projektů podpořených dotací
Některá ministerstva nepřispívají na mzdy, spojené s projektem,

(11) FRIŠTENSKÁ, H.: *Podklad pro RVNNO – Koncepce rozvoje neziskového sektoru*, Praha 2007

a téměř vůbec nejsou hrazeny správní náklady organizací. NNO nemají zdroje na mzdu účetního či finančního manažera, případně žádného stálého zaměstnance organizace. Některé tak zůstávají dobrovolnickými neprofesionálními subjekty, přestože pracují s veřejnými finančními zdroji.

- Rozpor mezi chápáním NNO jako dobrovolnými a nadšeneckými subjekty “a pravidly správného nakládání s veřejnými penězi (viz zákon o finanční kontrole, zákon o veřejných zakázkách, zákon o účetnictví apod.)

Na jedné straně se stále více zpřesňují a zpřísňují pravidla při zacházení s veřejnými penězi a metody její kontroly. Na druhé straně NNO nemají prostředky na zajištění profesionálů, kteří by zajistili dobré řízení organizace v souladu s právním řádem.

- Nadace a nadační fondy nejsou považovány za možné příjemce dotací z veřejných rozpočtů

Navzdory tomu, že Rozpočtová pravidla republiky poskytování dotací tomuto typu subjektů umožňují, ministerstva nadace a nadační fondy mezi podporované NNO nezahrnují, přestože je tento typ nevládních organizací zcela transparentní, většinou profesionální a dobře kontrolovatelný.

- Obecně prospěšné společnosti mohou být financovány jen z jednoho státního zdroje

Platí totéž co u nadací – jde o transparentní a dobře kontrolovatelné NNO. Touto praxí je posilována stálá tendence zakládání toho nejméně transparentního právního typu NNO, totiž občanských sdružení, která jsou preferována při poskytování veřejné podpory.

Jednotlivá ministerstva a jejich dotační politika

Za konkrétní dotační politiku v určité věcné oblasti jsou zcela odpovědná jednotlivá ministerstva ve smyslu zákona č. 122/1997 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR (tzv. kompetenční zákon). V současné době poskytuje státní dotace 13 ministerstev a Úřad vlády ČR. Na základě svých povinností a v závislosti na možnostech státního rozpočtu formulují pro každý rozpočtový rok programy, v jejichž rámci jsou dotace přidělovány. Jejich rozdělování podléhá různým resortním procedurám a způsobům přidělování.

Z hlediska objemu poskytnutých dotací⁽¹²⁾ je největším poskytovatelem Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které v roce 2006 poskytlo 2 599 833 tis. Kč. Druhým je Ministerstvo práce a sociálních věcí s rozdělenými 1 980 295 tis. Kč a třetí v pořadí je Ministerstvo zemědělství s 280 321 tis. Kč. Následují pak Ministerstvo kultury (257 240 tis. Kč), Ministerstvo pro místní rozvoj (239 205 tis. Kč), Ministerstvo zdravotnictví (228 103 tis. Kč) a Ministerstvo životního prostředí (207 149 tis. Kč). Další ministerstva rozdělila v řádech méně finančních prostředků.

Následující stručný přehled uvádí jednotlivé odbory dotujících ministerstev a některé poradní orgány vlády, které poskytují dotace v rozpočtovém roce 2008⁽¹³⁾.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY ČR

Odbor sportu a tělovýchovy má specifické podmínky poskytování dotace (Kolegium sportovních organizací jako poradní orgán). V některých programech se provádí výběrové dotační řízení. Požádat mohou občanská sdružení působící v tělovýchově a sportu.

Odbor pro mládež provádí se výběrové dotační řízení pro občanská sdružení působící v oblasti aktivit pro děti a mládež, o.p.s. a církevní právnické osoby.

Skupina regionálního školství vyhlašuje výběrové dotační řízení pro profesně orientovaná občanská sdružení a školy a školská zařízení.

Speciální vzdělávání a institucionální výchova provádí se výběrové dotační řízení pro školy, školská zařízení, NNO, příspěvkové organizace apod.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR

Odbor sociálních služeb provádí výběrové dotační řízení a příjemci mohou být všichni poskytovatelé sociálních služeb (včetně NNO) zapsaných v registru poskytovatelů sociálních služeb.

Odbor rodinné politiky a rovnosti žen a mužů provádí výběrové dotační řízení a příjemcem mohou být občanská sdružení, církevní právnické osoby a o.p.s.

Odbor integrace cizinců provádí výběrové dotační řízení a příjemcem mohou být občanská sdružení, církevní právnické osoby a o.p.s.

(12) *Rozbor financování NNO z vybraných veřejných rozpočtů v roce 2006, pracovní znění Rady vlády pro NNO pro vládu ČR, Praha 2007.*

(13) *Informace o poskytování dotací z vybraných veřejných rozpočtů, Rada vlády pro NNO, Praha 2008.*

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ ČR

Odbor rybářství, myslivosti a včelařství nevypisují se výběrová dotační řízení, dotace jsou přidělovány vybraným občanským sdružením (např. Českému svazu včelařů, Českému zahrádkářskému svazu, Českému svazu chovatelů, Českému rybářskému svazu, JUVENA, aj.).

MINISTERSTVO KULTURY ČR

Odbor umění a knihoven rozdělují dotace pro NNO formou výběrových dotačních řízení, jichž se mohou zúčastnit občanská sdružení, církevní právnické osoby, o.p.s, nadace a nadační fondy a další subjekty zaměřené na umělecké a kulturní činnosti.

Odbor regionální a národnostní kultury rozdělují státní dotace pouze formou dotačních výběrových řízení určených pouze občanským sdružením a fyzickým osobám.

Odbor ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií rozdělují dotace pouze na základě dotačních výběrových řízení, jichž se mohou zúčastnit občanská sdružení a organizace s mezinárodním prvkem.

Odbor církví rozdělují dotace pouze formou dotačních výběrového řízení určených pro občanská sdružení a církve, náboženské společnosti a církevní právnické osoby.

Odbor památkové péče rozdělují státní dotace pouze formou dotačních výběrových řízení určených pro občanská sdružení.

Odbor médií a audiovizí poskytuje státní dotace pouze formou dotačních výběrových řízení, určených pro fyzické a právnické osoby působící v této oblasti.

Odbor zahraniční poskytuje státní dotace pouze na základě dotačních výběrových řízení určených pro právnické a fyzické osoby se živnostenským oprávněním podnikání v oblasti kultury.

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR

Odbor cestovního ruchu nevyhlašuje výběrová dotační řízení, ale poskytuje státní dotace vybraným občanským sdružením (např. Horská služba ČR, o.p.s. aj.).

Odbor bytové politiky nevyhlašuje výběrová dotační řízení, ale poskytuje státní dotace vybraným občanským sdružením a o.p.s.

Odbor regionálního rozvoje nevyhlašuje výběrová dotační řízení, ale poskytuje státní dotace vybraným občanským sdružením působícím v rozvoji vzdělávacích programů pro představitele místní a regionální správy, zejména s ohledem na integraci do EU.

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČR

Odbor zdravotně sociálních služeb provádí se výběrové dotační řízení a žadateli mohou být občanská sdružení, účelová zařízení církví a o.p.s.

Odbor vzdělávání a vědy provádí se výběrové dotační řízení, žadateli mohou být občanská sdružení, účelová zařízení církví a o.p.s., dále příspěvkové organizace a další právnické osoby, které jsou založeny k poskytování zdravotních, kulturních, vzdělávacích a sociálních služeb v oblasti zdravotnictví.

Sekce ochrany a podpory veřejného zdraví provádí se výběrové dotační řízení ve prospěch občanských sdružení, účelových zařízení církví a o.p.s.

Odbor zdravotní péče provádí se výběrové dotační řízení ve prospěch občanských sdružení, účelových zařízení církví, o.p.s. a ostatních právnických osob, které byly zřízeny k poskytování zdravotních služeb.

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR

Odbor environmentálního vzdělávání provádí výběrové dotační řízení, žadateli mohou být občanská sdružení a o.p.s.

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR

Odbor lidských práv a transformační politiky provádí výběrové dotační řízení, žadateli mohou být občanská sdružení, o.p.s., nadace a nadační fondy, církevní právnické osoby a další právnické osoby.

Odbor krajských a kulturních vztahů a zahraniční prezentace provádí výběrové dotační řízení, žadateli mohou být občanská sdružení, o.p.s. a účelová zařízení církví.

Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci provádí výběrové dotační řízení, žadateli mohou být občanská sdružení, o.p.s., nadace a nadační fondy, církevní právnické osoby a další právnické osoby.

Odbor analýz a plánování provádí výběrové dotační řízení, žadateli mohou být občanská sdružení, o.p.s., nadace a nadační fondy, církevní právnické osoby a další právnické osoby.

MINISTERSTVO VNITRA ČR

Odbor azylové a integrační politiky provádí výběrové dotační řízení a mohou žádat občanská sdružení, o.p.s. a církevní právnické osoby.

Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR vyhláší výběrové dotační řízení pro občanská sdružení, působící na úseku požární ochrany a Integrovaného záchranného systému.

Odbor sportu provádí výběrové dotační řízení a mohou žádat občanská sdružení, která zajišťují tělovýchovně sportovní programy pro policisty a zaměstnance MV (jedná se o UNITOP ČR).

Odbor prevence kriminality

- a) Dobrovolnická služba – vyhlašuje se výběrové dotační řízení pro občanská sdružení, o.p.s. a účelová zařízení církví, která jsou akreditována podle příslušného zákona.
- b) Program prevence kriminality – podpora NNO prostřednictvím programů krajů a obcí.
- c) Prevence obchodování s lidmi a pomoc obětem a prevence korupčního jednání – jsou prováděna výběrová dotační řízení, žadatelé mohou být občanská sdružení, o.p.s. a účelová zařízení církví.

Odbor personální vyhlašuje výběrové dotační řízení pro NNO zaměřené na problematiku domácího násilí a pomoci jeho obětem.

MINISTERSTVO OBRANY ČR

Ředitel sekce personální jsou vyhlašována výběrová dotační řízení pro občanská sdružení, o.p.s., účelová zařízení církví a další právnické osoby, založené k poskytování služeb v oblasti brannosti a armády.

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR

Odbor podnikatelského prostředí provádí výběrové dotační řízení pro NNO, která se věnují problematice ochrany spotřebitelů.

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR

Odbor justiční provádí výběrové dotační řízení pro občanská sdružení, o.p.s., církevní právnické osoby a fyzické osoby, které poskytují probační programy.

Probační a mediační služba ČR provádí výběrové dotační řízení pro NNO z oblasti poskytovatelů sociálních služeb.

Vězeňská služba ČR provádí výběrové dotační řízení pro občanská sdružení, o.p.s., církevní právnické osoby a další právnické osoby, poskytující služby zejména v oblasti prevence drog vězněným osobám.

MINISTERSTVO DOPRAVY ČR

Odbor civilního letectví výběrové dotační řízení neprovádí, dotace jsou poskytovány občanským sdružením podřízeným zákonu č. 49/1997 Sb., o civilním letectví.

ÚŘAD VLÁDY ČR – PORADNÍ ORGÁNY VLÁDY

Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky

Vyhlašují se výběrová dotační řízení a žadatelé mohou být občanská sdružení, církevní právnické osoby, o.p.s. a ostatní nestátní organizace, které provozují zařízení specifické prevence, léčby a resocializace závislostí na drogách, nebo poskytují služby v dané oblasti.

Rada vlády pro otázky romských komunit

Provádí se výběrové dotační řízení pro občanská sdružení, o.p.s. a účelová zařízení církví (a obce) v oblasti terénní sociální služby apod.

Rada vlády pro národnosti

Vyhlašují se výběrová dotační řízení pro občanská sdružení a o.p.s. – vydavatele národnostního tisku.

NIF jako zvláštní opatření vlády ČR

HISTORIE NADAČNÍHO INVESTIČNÍHO FONDU (NIF)

Vznik tohoto finančního zdroje je nestandardním, originálním opatřením české vlády, které směřovalo k podpoře rekonstrukce nadačního sektoru a vzniku nezávislých finančních zdrojů v neziskových oblastech a tak bylo také provedeno.

Připomeňme si historii vzniku tohoto mimořádného a i v mezinárodním měřítku ojedinělého opatření české vlády. Usnesením č. 510/1992 o projednávání a schvalování privatizačních projektů vláda ČR uložila Fondu národního majetku ČR (dále jen FNM) zabezpečit při privatizaci majetkových účastí státu vyčlenění 1% akcií ve prospěch NIF. V únoru roku 1993, v souladu se zákonem č. 171/1991 Sb., založil FNM akciovou společnost NIF. Oproti původnímu záměru, podle kterého měl NIF mít podobu portfoliového investičního fondu, nebyly akcie ani později získané finanční prostředky na NIF a. s. nikdy převedeny. FNM si ponechal tento majetek ve své správě.

V říjnu 1996 byly pro účely NIF vyčleněny akcie 485 společností z druhé vlny kupónové privatizace v celkové nominální hodnotě 2.823 mil. Kč. Během let 1995 a 1996 s ohledem na rychlou změnu vlastníků uvedených společností hrozilo nebezpečí znehodnocování akcií v portfoliu pro NIF, a proto vydal ministr pro privatizaci dne 27.10.1995 rozhodnutí o jejich prodeji a o zřízení zvláštního peněžního účtu pro takto získané finanční prostředky. FNM zřídil zvláštní účet a postupně na něj ukládal finanční prostředky získané prodejem akcií z portfolia kategorie NIF.

PRVNÍ ETAPA ROZDĚLOVÁNÍ NIF

První etapa rozdělování započala usnesením vlády č. 422 ze dne 5. 5. 1999. Vláda jím schválila výsledky výběrového řízení na rozdělení finančních prostředků, získaných prodejem akcií určených pro NIF, v první etapě v celkové výši 404 761 893,- Kč. Z 99 nadačních subjektů, přihlášených do výběrového řízení v oblastech č. 1 (sociální a humanitární),

č. 2 (zdravotnictví), č. 3 (kulturní), č. 4 (ochrana lidských práv), č. 5 (ochrana životního prostředí), č. 6 (vzdělávání) a č. 7 (jiné), vláda doporučila Poslanecké sněmovně 10 nadací k přidělení příspěvků z NIF a současně uvedla, že dalších 29 nadací prošlo výběrovým řízením.

Poslanecká sněmovna vládní návrh projednala a svým usnesením č. 413 ze dne 8.7.1999 schválila. Současně přijala několik změn: zvýšila příspěvek Nadaci rozvoje občanské společnosti jako jediné úspěšné v oblasti lidských práv a Nadaci Partnerství jako jediné úspěšné v oblasti ochrany životního prostředí. Neakceptovala návrh vlády, aby se příjmemi prostředků z NIF stalo pouze 10 prvních nadací, ale rozhodla, že to bude všech 39 nadací, které ve výběrovém řízení uspěly.

V souladu s rozhodnutím Poslanecké sněmovny se tak příjemcem příspěvku z NIF v první etapě stalo 38 nadací (jedna odmítla), které uspěly ve výběrovém řízení, realizovaném RVNNO. Z tohoto počtu má 15 nadací celorepublikovou působnost a 23 nadací má charakter lokálních nadací, které se do přijetí příspěvku z NIF většinou jako finanční zdroj prioritně neprojevovaly.

Poslanecká sněmovna dále požádala vládu, aby jí do konce září roku 1999 předložila návrh pravidel dalšího rozdělování prostředků, určených pro NIF.

DRUHÁ ETAPA ROZDĚLOVÁNÍ NIF

Vláda svým usnesením č. 1002 ze dne 29.9.1999 schválila „Základní pravidla na rozdělení finančních prostředků získaných prodejem akcií určených pro NIF ve druhé etapě“. Tato základní pravidla na návrh vlády schválila v prosinci 1999 Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR.

Základní pravidla na rozdělení finančních prostředků z NIF ve druhé etapě byla poněkud odlišná, než byla pravidla první etapy. Zatímco v první etapě byl celý příspěvek z NIF určen do nadačního jmění, v druhé etapě se rozdělování řídilo těmito pravidly:

- nadace smí použít až 15 % příspěvku z NIF na své aktuální nadační záměry, pokud tak uvede v přihlášce do výběrového řízení, zbývajících 85 % je určeno do nadačního jmění;
- nejnižší příspěvek z NIF nesmí činit méně než 10 milionů Kč;
- oproti první etapě byly rozšířeny oblasti ze sedmi na jedenáct, přibyla oblast „děti, mládež a rodina“, „rozvoj regionálního a komunitního života“, „ochrana nemovitých kulturních památek“ a „rozvoj neziskového sektoru“;
- výběrové řízení nebylo vyhlášeno po jednotlivých oblastech ale jako celek;

- základní podmínkou účasti ve výběrovém řízení bylo, že přihlášená nadace byla činná jako nadace nejméně od 1. 1. 1998 a během roku 1999 poskytla třetím subjektům nadační příspěvky ve výši nejméně 100 tisíc Kč.

Podrobné podmínky výběrového řízení navrhla vládě RVNNO ve spolupráci s členy Rozpočtového výboru Poslanecké sněmovny koncem roku 2000. Výběrové řízení bylo Úřadem vlády vyhlášeno na jaře roku 2001. Vládní návrh rozdělení NIF ve druhé etapě schválila Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR koncem roku 2001. Mezi 64 nadací bylo rozděleno 849,3 mil. korun a podíl na budoucích výnosech z prodeje zbytku akcií v portfoliu NIF⁽¹⁴⁾.

Celkem 73 nadací, které získaly příspěvek z NIF v první a ve druhé etapě, byly smlouvami s FNM zavázány vložit jej do nedotknutelného nadačního jmění a používat pouze jeho výnosy. Současně byly zavázány pracovat s těmito penězi s péčí dobrého hospodáře, a to jak v oblasti využívání výnosů, tak v oblasti správy nadačního jmění. Jedna nadace příspěvek z NIF nepřijala, jedna nadace je v likvidaci a dvě nadace příspěvek z NIF vrátily.

Nadacím, které uspěly ve druhé etapě, bylo rozděleno ještě v dalších letech 108 592 tis. korun. Druhá a poslední etapa rozdělování prostředků z NIF pokračovala tedy fakticky ještě v roce 2005. Celkový objem rozdělených finančních prostředků z NIF zatím činil 2 422 796 tis. korun. Očekává se, že po prodeji zbytku akcií v portfoliu NIF a rozdělení všech finančních prostředků mezi vybrané nadace, bude činit celková částka cca 3 miliardy korun.

NIF a jeho rozdělení je jedním z pozitivních příkladů státní politiky, a to v širším slova smyslu než pouze vůči neziskovému sektoru. Je jedním z nemnoha příkladů, kdy v intervalu dlouhých patnácti let byl původní záměr vlády ČR realizován tak, jak to vláda zamýšlela, a to navzdory tomu, že došlo k zásadním změnám ve státoprávním uspořádání země i střídání politických reprezentací.

ZMĚNA SMLUV MEZI FNM A PŘÍJEMCI PŘÍSPĚVKU Z NIF Z ROKU 2005

Počínaje rokem 2006 byli příjemci NIF zavázáni novými podmínkami pro rozdělování výnosu z nadačního jmění, tvořeného příspěvkem z NIF. V návaznosti na novelu zákona č. 227/1998 Sb., o nadacích a nadačních fondech, byly změněny v roce 2005 smlouvy s FNM a nadace jsou nadále

(14) *Analýza výročních zpráv nadací – příjemců příspěvků z NIF (údaje za rok 2006), Fórum dárců pro RVNNO, Praha 2007.*

povinný rozdělovat 0,5 průměrného PRIBID⁽¹⁵⁾ v daném kalendářním roce, a to z jakéhokoliv majetku nadace. Dokazují tak především, že si zachovaly grantující schopnost, že zůstávají nezávislými finančními zdroji pro činnost a rozvoj neziskového sektoru.

Politika státu vůči NNO – Rada vlády pro NNO

RVNNO je poradním orgánem vlády pro obecné otázky neziskového sektoru. Byla zřízena vládou ČR v roce 1992 jako Rada pro nadace a v roce 1998 byla transformována na výše uvedený poradní orgán. RVNNO je umístěna jako většina poradních orgánů vlády v systému Úřadu vlády ČR. Výhodou tohoto umístění je dobrá možnost budovat „horizontální“ platformu k vytváření meziresortní spolupráce, která ve státní administrativě obecně chybí. Také to znamená do značné míry přímý a bezprostřední tah na vládu, který zajišťuje její předseda, kterým je vždy člen vlády. Jejím nevýhodou však je nedostatek výkonných pravomocí, což je způsobeno nejen tím, že je poradním orgánem vlády, který byl založen pouze usnesením vlády (nikoliv zákonem), ale také jejím umístěním na Úřadu vlády, který podle kompetenčního zákona v podstatě nemá výkonné pravomoci.

Co RVNNO VYKONÁVÁ

- Největším úspěchem RVNNO je rozdělení NIF ve prospěch 73 českých nadací, které prošly složitým výběrovým řízením.
- Je metodickým místem pro státní administrativu k teoretickým otázkám neziskového sektoru a otázkám vládní politiky v této oblasti.
- Zavedla praxi zpracovávání Hlavních oblastí státní dotační politiky vůči NNO (od roku 2001) a jejich schvalování vládou.
- Zabývá se meziresortní analytickou činností v oblasti poskytování státních dotací NNO a zajistila jejich zveřejňování. Rozbory financování NNO ze státního rozpočtu Rada předkládá vládě od roku 1999.
- Je platformou pro kontinuální dialog a výměnu informací mezi státem a jeho orgány a NNO (zákonů i všech materiálů nelegislativní povahy – zejména EU a využívání peněz EU, které byly předkládány vládě).
- Přispěla k tomu, že vytvořeny přiměřené vnitrostátní podmínky k tomu, aby NNO mohly uspět při získávání zdrojů z evropských

(15) Hodnoty PRIBID stanoví ČNB – jde o stanovení ratingu, úroku, za který si půjčují peníze banky mezi sebou. Průměr pro účely NIF se vypočítává z PRIBID na začátku a na konci kalendářního roku.

- strukturálních fondů, zejména z Evropského sociálního fondu a stále tuto oblast sleduje.
- Počínaje rokem 2008 se zabývá podrobněji legislativou pro NNO v ČR a je iniciativní v tomto směru.
  - Vytvořila platformu pro komunikaci mezi státní administrativou, kraji a obcemi k otázkám financování a rozvoje neziskového sektoru v ČR.

STRUKTURA RVNNO

- V čele RVNNO stojí vždy člen vlády, ministr nebo místopředseda vlády.
- Má 36 členů ze tří zájmových skupin, tj. NNO, státních orgánů, zástupců krajů
- Pracuje systémem tří výborů, tj.: Výboru pro spolupráci s regiony, Výboru pro EU a Výboru pro legislativu a financování NNO, který nahradil úspěšně pracující Výbor pro NIF.

Informace o RVNNO najdete na www.vlada.cz (poradní orgány vlády).

Závěr

Je velmi obtížné zachytit a z úhlu pohledu určitého okamžiku se pokusit interpretovat tak dynamický děj, jako je vývoj státní politiky vůči neziskovému sektoru, i vývoj jeho samotného. Dovolte mi uvést příklad těchto obtíží. Tento příspěvek jsem zpracovávala mezi únorem a dubnem 2008. Během této doby Výbor pro legislativu a financování RVNNO vyšel vstříc přání ministryně vlády a její předsedkyně poskytnout pomoc a podporu při zpracování nového zákona o NNO. Dohoda mezi aktéry z posledních týdnů zní, že půjde o střešní zákon, který propojí stávající legislativu k organizačním typům NNO obecnými vymezeními, která dosud v právním řádu ČR chybí – totiž definice, jaké vlastnosti musejí mít NNO (kdo vlastně jsou) a vymezení veřejně prospěšné činnosti. Zákon by také mohl předznamenat fiskální výhody pro takto zakotvené NNO a rozhodně se hodlá vyrovnat s veřejným rejstříkem veřejně prospěšných NNO. Ještě před několika měsíci takový legislativní záměr vůbec nebyl na stole a hovořilo se pouze o Občanském zákoníku a jeho budoucí roli ve vývoji neziskového sektoru. Když uvádím tato fakta o vývoji posledních týdnů, riskuji nemalé nebezpečí, že nic z toho se nezrealizuje, a události nejbližších týdnů a měsíců posunou vývoj jiným směrem.

Přesto nebo právě pro tuto dynamičnost je tak mimořádně zajímavé sledovat vývoj neziskového sektoru a jeho vztahu se státem a státní administrativou, zúčastnit se jej a snažit se o možnost jej ovlivňovat.

Použitá literatura:

FRIŠTENSKÁ H.: Vývoj organizované filantropie pro roce 1990, in Panorama biologické a kulturní antropologie, Nadace Universitas Masarykiana, Brno 2003.

FRIŠTENSKÁ, H.: Zdroje financování NNO, Obecné otázky neziskového sektoru, Agnes, Praha 1999.

FRIŠTENSKÁ, H.: Státní dotační politika vůči nestátním neziskovým organizacím, Agnes, 2002.

FRIČ, P.: Strategie rozvoje neziskového sektoru, Forum dárců, Praha 2000.

FRIČ, P.: Dárčovství a dobrovolnictví v ČR, Nadace rozvoje občanské společnosti, Praha 2001.

DEVEROVÁ, L., RONOVSÁ, K.: Právní úprava NNO, Fórum dárců, Praha 2005.

HLADKÁ, M.: Přehled legislativy pro NNO, RVNNO 2007.

MÜLLER J.: Historie a současnost NIE, in Panorama biologické a kulturní antropologie, Nadace Universitas Masarykiana, Brno 2003.

MÜLLER, J.: Nadace a majetek, pro Konferenci nadací v roce 2000.

ROSENMACHER, T.: Ekonomické výsledky občanských sdružení, CVNS, Brno 2006.

Sbírka zákonů ČR – právní předpisy, související s tématem.

Výroční zprávy RVNNO v letech 2005, 2006.

Hlavní oblasti podpory NNO ze státního rozpočtu, vláda ČR v letech 2004–2007.

Rozbory financování NNO z vybraných veřejných rozpočtů v letech 2004–2006, RVNNO pro vládu ČR.

Informace o poskytování dotací pro NNO z vybraných veřejných rozpočtů a grantové programy nadací – příjemců příspěvku z NIE, Rada vlády pro NNO, Praha 2004–2008.

Zpráva o neziskovém sektoru v ČR, Rada vlády pro NNO pro vládu ČR, Praha 2004.

Nadační investiční fond – soubor materiálů RVNNO, připravených pro vládu ČR v letech 1997–2005.

Analýza nadací – příjemců příspěvku z NIE, Fórum dárců, Praha 2007.

Pracovní materiály Výboru pro legislativu a financování NNO RVNNO, Praha 2008.

Smluvní vztahy v neziskové organizaci

Lenka Deverová

Základní právní terminologie

PRÁVO

Právo je souhrn norem upravujících chování osob, jejichž zachovávání je vynutitelné.

Právo regulací chování omezuje svobodu chování subjektů práva – svobody jednotlivce nemohou být garantovány bez omezení, neboť to by znamenalo anulování nebo omezení svobody druhých a tedy anulování rovnosti svobody.

Spravedlnost je ideál – vztah mezi jedincem a státní mocí spočívající v souladu mezi zákonem a zachováváním přirozených práv jedince.

PRÁVNÍ NORMA A PRÁVNÍ PŘEDPIS

Právní norma je objektivně existující závazné pravidlo chování, jehož dodržování je zabezpečeno státem. Právní norma musí být dodržena. Není-li následuje sankce.

Právní předpis je hmotný nositel právních norem. Do právního předpisu se systematicky seskupují právní normy.

PRÁVNICKÁ OSOBA

Právnícká osoba je forma právní fikce, které se přiznává samostatná způsobilost být nositelem práv a povinností.

Právnícké osoby – § 18 občanského zákoníku (OZ):

- a) sdružení fyzických nebo právníckých osob,
- b) účelová sdružení majetku,
- c) jednotky územní samosprávy,
- d) jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon.

Pojmové znaky právnické osoby:

- a) název – nutnost odlišnosti od jiných právních subjektů, umožňující jejich odlišení; nepostačuje odlišení pouhým označením typu právnické osoby,
- b) sídlo – adresa, odkud se organizuje a spravuje činnost právnické osoby,
- c) statutární orgán – osoby, které jsou zakládacím dokumentem oprávněny jednat jménem právnické osoby ve všech věcech – § 20 OZ. Za právnickou osobu mohou jednat i jiní její pracovníci nebo členové, pokud je to stanoveno ve vnitřních předpisech práv. osoby nebo je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé. Překročí-li taková osoba rozsah oprávnění k jednání, je právnická osoba takovým jednáním vázána, pokud se překročení týká její činnosti a pokud o překročení druhý účastník nemohl vědět.

FYZICKÁ OSOBA=ČLOVĚK

Fyzickou osobou je i živnostník.

PROMLČENÍ

Promlčení znamená zánik vymahatelnosti určitého práva uplynutím zákonem stanovené lhůty. V případě promlčení lze promlčené právo uplatnit, namítne-li však druhá strana, že právo je promlčeno, nelze ho vymáhat.

Promlčují se všechna práva s výjimkou práva vlastnického.

Obecná promlčecí lhůta:

- OZ – 3 roky,
- obchodní zákoník (OBZ) – 4 roky.

Právo na náhradu škody – promlčení 2 roky ode dne, kdy se poškozený doví o škodě a o tom, kdo ji způsobil; nejpozději se promlčí za tři roky, u škody způsobené úmyslně za deset let ode dne, kdy došlo k události, z níž škoda vznikla. To neplatí, jde-li o škodu na zdraví.

PREKLUZE

Prekluze znamená zánik práva uplynutím stanovené doby.

Smluvní vztahy

Obecně je problematika smluvních vztahů upravena v OZ. Smlouvy z obchodních vztahů upravuje OBZ. Smlouvy o nájmu nebytových prostor upravuje zákon č. 116/1990 Sb., o nájmu a podnájmu nebytových prostor (NNP). Právní úprava smluvních vztahů je vedena zásadou smluvní volnosti. U tzv. nepojmenovaných (inominátních) smluv (§ 51 OZ) sami účastníci určují obsah smlouvy a je proto třeba, aby dostatečně přesně upravili vzájemná práva a povinnosti, jež mají tvořit obsah smlouvy.

Smlouvy o smlouvách budoucích (§ 50a) OZ): účastníci právního vztahu se mohou zavázat, že v dohodnuté době uzavřou smlouvu; musejí se dohodnout na podstatných náležitostech smlouvy. Nedojde-li v dohodnuté lhůtě k uzavření smlouvy, lze se do jednoho roku domáhat u soudu, aby souhlas druhé strany byl nahrazen rozhodnutím soudu.

Uzavírání smluv

Návrh smlouvy je projev vůle směřující k uzavření smlouvy. Návrh smlouvy musí být určitý.

Smlouva je uzavřena okamžikem, kdy se smluvní strany zcela dohodnou na jejím obsahu. Dohoda bývá stvrzena podpisem smlouvy. Ode dne podpisu je smlouva platná tj. její obsah je pro obě smluvní vztahy závazný.

Vedle okamžiku, kdy nabývá smlouva platnosti je důležitý okamžik, kdy smlouva nabývá účinnosti tj. kdy smlouva způsobí právní účinky jí zamýšlené.

Zde můžeme rozlišit dvě základní možnosti:

- smlouva nabývá platnosti a účinnosti v témže okamžiku např. dnem podpisu,
- smlouva nabývá platnosti dnem podpisu a účinnosti později např. ke konkrétnímu datu, po splnění smlouvou stanovené podmínky.

Zákon obecně stanoví, že písemnou formu musí mít smlouvy o převodech nemovitostí a dále smlouvy, u nichž to zákon v jednotlivých případech vyžaduje. Písemně musí být např. uzavřena smlouva darovací, pokud nedochází k předání daru v okamžiku uzavření smlouvy nebo smlouva o nájmu nebytových prostor. Je-li smlouva uzavřena písemně, musejí mít písemnou formu i jednotlivé dodatky.

Neplatnost uzavření smlouvy

Uzavření smlouvy je neplatné v těchto případech:

- rozpor se zákonem,
- obcházení zákona,
- rozpor s dobrými mravy.

ROZPOR SE ZÁKONEM

Neplatná je smlouva, která svým obsahem či účelem odporuje zákonu („contra legem“). Přitom nemusí jít vždy o rozpor s občanským zákoníkem, nýbrž i s jinými zákony, jimž obsah právního úkonu odporuje (např. s devizovým zákonem atd.)

Je-li smlouva v rozporu nikoliv se zákonem, nýbrž s jinými obecně závaznými právními předpisy nebo interními instrukcemi, nejde o rozpor právního úkonu s obsahem zákona. V této souvislosti je však zároveň třeba vždy konkrétně uvážit, zda smlouva není v rozporu s účelem zákona, popř. zda jej neobchází. I v takovém případě je smlouva neplatná.

OBCHÁZENÍ ZÁKONA

Smlouva obchází zákon („in fraudem legis“), pokud sice není v přímém rozporu se zákonem, ale svými účinky a zejména svým účelem zákon, jeho cíle a smysl obchází.

ROZPOR S DOBRÝMI MRAVY

Smlouva se přičí dobrým mravům („contra bonos mores“), jestliže se její obsah ocitne v rozporu se společensky uznávaným míněním, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký má být obsah jejich jednání, aby bylo v souladu s obecnými morálními zásadami společnosti. Výčet dobrých mravů nelze se zřetelem k jejich pestrosti a mnohotvárnosti určit. Morální zásady společnosti a v důsledku toho i dobré mravy se ve vzájemném občanském soužití vyvíjejí, a to jak ve smyslu časovém, tak místním.

Přičí-li se proto určitý právní úkon dobrým mravům, musí být soudem v daném čase a na daném místě vždy zjištěno podle objektivního kritéria, s přihlédnutím ke všem okolnostem, konkrétního případu. O případ neplatnosti právního úkonu z důvodu, že se přičí dobrým mravům by šlo v praxi např. tam, kde smluvní stany při půjčce sjednaly zřejmě nepřiměřené úroky anebo nepřiměřenou smluvní pokutu.

Zánik smluvních vztahů

Základními způsoby zániku smluvní vztahů jsou:

- dohoda,
- výpověď,
- započtení,
- odstoupení.

DOHODA – §570 OZ

Smluvní strany mohou sjednat, že jejich dohodou smluvní vztah buď zcela zaniká nebo se dohodou zřizuje nový vztah při současném zrušení původního. Dohoda o zrušení smlouvy musí být písemná, pokud i původní smlouva byla uzavřena písemně.

VÝPOVĚĎ – §582 OZ

Smlouva končí výpovědí především v těch případech, kdy je tak sjednáno smluvními stranami. Ve smlouvě obvykle bývá sjednána výpovědní lhůta a počátek jejího běhu. Váže-li se počátek běhu výpovědní lhůty na termín doručení druhé smluvní straně, musí být výpověď učiněna v písemné formě. Na vůli smluvních stran je rovněž ponecháno, zda si sjednají důvody výpovědi nebo zda stanoví možnost smlouvu vypovědět i bez uvedení důvodu.

V případě, že není možnost výpovědi ve smlouvě explicitně sjednána, stanoví možnost výpovědi OZ. Podle § 582 lze vypovědět smlouvy sjednané na dobu neurčitou, je-li předmětem smlouvy závazek k nepřetržité nebo opakované činnosti nebo povinnost zdržet se určité činnosti nebo strpět určitou činnost. Výpovědní lhůta činí tři měsíce a smlouvu je možné vypovědět ke konci kalendářního čtvrtletí.

Zákonem je v některých případech upraveno právo výpovědi stanovením výpovědních důvodů – viz např. smlouva o nájmu bytu, smlouva o nájmu nebytových prostor na dobu určitou.

ZAPOČTENÍ – § 580

Mají-li vůči sobě smluvní strany vzájemné pohledávky ze smlouvy, zaniknou započtením (kompenzací).

Pro započtení musejí být splněny zákonné předpoklady:

- a) pohledávky musejí být vzájemné tj. věřitel jedné pohledávky je zároveň dlužníkem u druhé a naopak,
- b) musí se jednat o stejný druh plnění – nejčastěji se započítávají pohledávky peněžité,

- c) pohledávky musejí být způsobilé k započtení. Nelze započítat pohledávky, pokud je započtení vyloučeno ujednáním smluvních stran ve smlouvě, nelze započíst pohledávku na náhradu škody na zdraví, pohledávky promlčené, pohledávky ze hry a ze sázky,
- d) musí být učiněn právní úkon směřující k započtení. Jedna ze smluvních stran musí učinit projev vůle, kterým projeví svou vůli k započtení. Pro takový úkon není stanovena forma.

Z praxe však lze doporučit, aby byl učiněn písemně. Jsou-li splněny všechny předchozí předpoklady, není nutný k započtení souhlas druhé smluvní strany, k započtení dochází i proti jeho vůli.

K započtení může za shora uvedených předpokladů dojít i dohodou smluvních stran.

Započtením zanikají vzájemné pohledávky ve stejném okamžiku.

ODSTOUPENÍ – § 497

Možnost jednostranného rozvázání smluvního vztahu musí být sjednána ve smlouvě. Tímto způsobem lze zrušit smlouvu, která se stala nevýhodnou. Od tohoto odstoupení od smlouvy je nutné odlišit případy, kdy odstoupení připouští zákon (v souvislosti s tísní – §49 OZ, při prodlení dlužníka – §517 OZ apod.)

Za výhodu, spočívající v právu odstoupit, se sjednává odstupné, které má odškodnit druhou stranu. Ve smlouvě musí být určeno, v čem bude odstupné spočívat a jaká bude jeho výše. Odstupné může být ujednáno i v jiném plnění než v penězích.

Vybrané smluvní typy

Základními typy smluv v neziskové organizaci jsou:

- smlouva o dílo,
- smlouva darovací,
- smlouva nájemní,
- smlouva o výpůjčce,
- smlouva o půjčce,
- smlouva příkazní,
- smlouva kupní,
- smlouva o sponzorském příspěvku,
- smlouva o sdružení.

Smlouva o dílo – § 631 OZ

Podstatnou náležitostí smlouvy o dílo je vymezení předmětu smlouvy (díla) a stanovení ceny za dílo. Vedle těchto náležitostí, bez nichž smlouva o dílo není platně uzavřena, se mohou účastníci dohodnout na dalších ustanoveních (tzv. vedlejších náležitostech, zejména na jakosti díla, na době jeho zhotovení a na součinnosti objednatele při provedení díla.

Dílem se rozumí výsledek pracovní činnosti (práce fyzické nebo duševní) zhotovitele, který má povahu materiální (např. zhotovení věci, oprava věci, úprava nebo údržba věci, oholení, provedení účesu, pedikúry, vymalování bytu).

Pro dílo je charakteristické, že v době uzavření smlouvy ještě předmět díla neexistuje a že má vzniknout podle stanoveného zadání teprve v budoucnu. není rozhodující, zda materiál, potřebný ke zhotovení díla, poskytně objednatel nebo zhotovitel.

Smlouva o dílo nemůže být sjednána bezúplatně, jinak by šlo o jiný smluvní typ, popř. o přátelskou úsluhu.

Cena díla představuje úplatu za dílo v penězích a vyjadřuje ekvivalentnost směny díla za peníze. Stanoví se především na základě dohody účastníků smlouvy nebo na základě zvláštního předpisu a to uvedením peněžní částky, popřípadě jiným způsobem, kterým ji lze nepochybně určit.

Výše ceny díla může být sjednána již při uzavření smlouvy. Není však vyloučeno, aby k dohodě o výši ceny došlo až po provedení díla (např. při jeho odevzdání objednateli). Nebyla-li výše ceny takto určena, popř. nebylo-li určení provedeno platně, je objednatel povinen poskytnout cenu přiměřenou (§364). Podstatnou náležitostí smlouvy je tedy provedení díla za úplatu, stanovení výše ceny díla. Stanovení splatnosti ceny však předpokladem uzavření smlouvy není.

Ujednání o provedení díla na nebezpečí zhotovitele znamená, že zhotovitel své povinnosti ze smlouvy nemůže splnit tím, že bude na díle pracovat, ale pouze tím, že objednateli poskytne výsledek své práce (hotové dílo). Smlouva o dílo je totiž charakterizována tím, že má za předmět nikoliv práci, nýbrž výsledek práce. Vyplývá z toho mimo jiné, že riziko zmaření provedení díla, popř. nahodilé zkázy nebo nahodilého zhoršení dokončeného a neodevzdaného díla nese zásadně zhotovitel.

Pro uzavření smlouvy o dílo není předepsána zvláštní forma, a to ani v případě, spočívá-li dílo ve zhotovení nemovitosti. Jestliže se však objednatel se zhotovitelem dohodnou na písemném uzavření smlouvy, je smlouva pro nedodržení formy neplatná.

Smlouva darovací – § 628 OZ

Pojmovými znaky darovací smlouvy jsou určení předmětu daru, bezúplatnost jeho poskytnutí a dobrovolnost jak na straně dárce, tak na straně obdarovaného.

Bezplatnost je charakterizována tím, že za dar, příp. za darovací slib nemá dárce dostat nic, co by mělo majetkovou hodnotu. Nelze ovšem vyloučit darování, s nímž je spojen závazek obdarovaného k protislužbě, která nemá majetkovou hodnotu.

Darování může být vázáno na splnění podmínky odkládací nebo rozvazovací (§36). Rozvazovací podmínka bývá stanovena např. u smluv o poskytnutí nadačního příspěvku pro případ, že darované majetkové hodnoty nebudou použity k účelu, k němuž mají podle projevu vůle nadace nebo nadačního fondu jako dárce sloužit.

Za dobrovolné a bezplatné plnění lze považovat tzv. dary odměnou, tj. případy, kdy dárce poskytuje dar jako odměnu za něco, co není povinen odměnit (např. dar za záchranu života). Totéž platí o darech vzájemných, kdy se při určité příležitosti tytéž osoby vzájemně obdarují.

Dárce může být jen vlastník předmětu darování. Při darování věci, která je ve spoluvlastnictví, je zapotřebí, aby tento úkon byl proveden všemi spoluvlastníky.

Na straně dárce i obdarovaného může být pluralita subjektů. Mohou jimi být osoby fyzické, právnické i stát. Protože jde o právní úkon, musí být obě strany k takovému úkonu způsobilé.

Darování je možné pouze mezi živými. Darování pro případ smrti je neplatné.

Darovací smlouvy lze uzavřít jako smlouvu konsensuální, podle níž dárce pouze slibuje poskytnout nějaký majetkový prospěch obdarovanému, který slib přijímá a k odevzdání a převzetí daru dochází později. V takovém případě zákon vyžaduje, aby darovací smlouva byla uzavřena písemně bez ohledu na předmět darování. Protože jde o smlouvu, nestačí k platnému darování pouze závazek dárce, ale obdarovaný musí prohlásit-dát slib, že dar přijímá.

Bez ohledu na termín převzetí daru stanoví OZ obligatorně písemnou formu pro darování nemovitosti.

Ze smlouvy (tzv. darovací slib) vzniká závazek dárce odevzdat ve stanovenou dobu věc obdarovanému a převést na něj vlastnictví. Obdarovaný se může domáhat tohoto plnění i žalobou u soudu.

Darovací smlouvou je i smlouva o poskytnutí nadačního příspěvku, kterou uzavírají nadace a nadační fondy podle zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech.

Smlouva nájemní – §663 OZ

Předmětem nájmu může být věc nemovitá i věc movitá, může jím být i příslušenství věci. Pronajímatelem může být vlastník věci, a na rozdíl od smlouvy darovací i osoba, která je oprávněna věcí nakládat např. osoba, která má věc svěřenou do správy.

Pojmovým znakem nájemní smlouvy je její dočasnost a úplatnost. Nájem může být uzavřen na konkrétně sjednanou dobu nebo na dobu neurčitou – i to je dočasnost. Dohoda o výši nájemného a jeho splatnost je součástí nájemních smluv. Pokud chybí, není smlouva neplatná, ale nájemce je povinen hradit nájemné v obvyklé výši. Splatnost nájemného bývá sjednána především dohodou. Není-li stanoveno dohodou, platí se nájem zásadně měsíčně pozadu.

Nájemce je oprávněn dát najatou věc do podnájmu nestanoví-li smlouva jinak. U nebytových prostor je může dát do podnájmu pouze s předchozím souhlasem pronajímatele.

Nájemce na vlastní náklady zajišťuje běžnou údržbu najaté věci. Potřebu oprav, které má podle smlouvy nebo podle právních předpisů zajistit pronajímatel, je mu nájemce povinen oznámit bez zbytečného odkladu. Nájemce není oprávněn bez souhlasu pronajímatele provádět změny na předmětu nájmu.

Nájem končí uplynutím sjednané doby nájmu, výpovědí nebo odstoupením od smlouvy. Základním důvodem k odstoupení od nájemní smlouvy je nehrazení nájmu, užívání pronajaté věci v rozporu s účelem k němuž byla věc pronajata.

Užívá-li nájemce pronajatou věc i po skončení nájmu a pronajímatel nepodá do 30 dnů ode dne skončení nájmu žalobu k soudu na vydání věci nebo na vyklizení nemovitosti, obnovuje se nájemní smlouva za týchž podmínek, za kterých byla sjednána. Nájem sjednaný na dobu delší než jeden rok se obnovuje na dobu jednoho roku. V praxi to znamená v případě, kdy nájemce prodlužuje po skončení nájemní smlouvy své vystěhování, neodkládat podání žaloby. Zmeškání 30denní lhůty lze promítnout pouze ve výjimečných případech kdy např. pronajímatel byl v pracovní neschopnosti, mimo ČR apod.

Smlouva o nájmu nebytových prostor musí být vždy uzavřena písemně.

Smlouva o půjčce – § 657 OZ

Pro smlouvu o půjčce je charakteristické, že věřitel přenechává dlužníkovi určité množství věcí druhově určených (tj. zastupitelných) k volnému

nakládání, příp. spotřebování, a dlužník se zavazuje vrátit mu po určité době věci stejného druhu.

Jde o věci, které nejsou individuálně určené, takže při vrácení půjde o jiné věci téhož druhu, které nejsou totožné s půjčenými. Zákon proto neupravuje povinnosti dlužníka při užívání půjčených věcí ani dlužníka neomezuje při nakládání s nimi, jako je tomu u výpůjčky (§661).

Smlouva o půjčce může být sjednána bezúplatně i úplatně.

Byla-li dojednána půjčka bezplatná, může být dohodou stran přeměněna na úplatnou. To platí i naopak.

Při úplatné půjčce odpovídá věřitel za vady půjčených věcí podle obecných ustanovení OZ.

Pojmovým znakem půjčky je její dočasnost, avšak nezbytnou náležitostí smlouvy není stanovení doby vrácení. Není-li vůbec dohodnuta, je dlužník povinen půjčku vrátit na požádání věřitele.

Doba vrácení může být ponechána na vůli dlužníka, smluvena ve splátkách, příp. pod ztrátou lhůt, pokud jde o plnění po částech.

Druhé určení věcí, které jsou předmětem smlouvy o půjčce, ji také odlišují od smlouvy nájemní. Obě smlouvy se v praxi často zaměňují. Na rozdíl od půjčky je předmětem nájemní smlouvy věc individuálně určená. Smlouvou o půjčce není např. „půjčování“ knih, videokazet, sportovních potřeb apod. pokud je tento vztah úplatný. Smlouvu o půjčce nelze uzavřít ohledně nemovitostí, které jsou vždy určeny individuálně.

Smlouva, podle níž má dlužník namísto „vypůjčených“ peněz vrátit věci (nebo naopak), není smlouvou o půjčce, ale smlouvou kupní.

Smlouva o výpůjčce – §659 OZ

Smlouva o výpůjčce nevyžaduje zvláštní formu. Pojmovou náležitostí je bezúplatnost a dočasnost.

Předmětem výpůjčky může být jen věc individuálně určená.

Základní rozdíl mezi půjčkou a výpůjčkou spočívá v předmětu smlouvy. Výpůjčku lze sjednat pouze pro věci individuálně určené. Předmětem smlouvy o půjčce jsou věci zastupitelné, které přecházejí do vlastnictví dlužníka.

Smlouva o výpůjčce je vždy bezplatná. Bezplatností se smlouvy o výpůjčce liší od smlouvy nájemní. Není však vyloučeno dohodnout určitou náhradu za opotřebení půjčené věci.

Od smlouvy o výpůjčce je třeba lišit smlouvu o úschově, která může být rovněž bezplatná. Jejím základním znakem je však povinnost schovatele zdržet se užívání převzaté věci a důsledkem porušení této povinnosti

může být vznik odpovědnosti schovatele. Jestliže bylo při úschově domluveno oprávnění schovatele převzatou věc užívat, bylo by ve sporných případech třeba podle vůle smluvních stran a podle jednotlivých práv a povinností pro ně ze smlouvy vyplývajících usoudit, zda se skutečně jedná o úschovu či o výpůjčku.

Smlouva příkazní – §724 OZ

Příkazní smlouva je smlouvou, kterou se jedna smluvní strana – příkazník – zavazuje, že pro druhou smluvní stranu – příkazce obstará nějakou věc nebo vykoná nějakou činnost, a to v zájmu příkazce.

Činnost na základě příkazní smlouvy může být vykonávána buď za úplatu nebo bezúplatně. Je-li smlouva sjednána jako bezúplatná, náleží příkazníkovi úhrada účelně vynaložených nákladů při plnění příkazu.

Předmětem příkazní smlouvy je pouze provedení určité činnosti smlouvou vymezené, nikoliv dosažení výsledku. Jestliže příkazník vykoná řádně vše k čemu se ve smlouvě zavázal, neodpovídá za to, že se výsledek nedostavil. Pokud je příkazní smlouva sjednána jako smlouva úplatná náleží odměna za řádné provedení činnosti bez ohledu na výsledek.

Příkazník je povinen sjednanou činnost provádět osobně. Pokud ji svěří jiné osobě, odpovídá za její činnost jako by ji realizoval sám. Příkazník je povinen se při plnění příkazu řídit pokyny příkazce. Ve smlouvě je vhodné si sjednat tzv. informační povinnost o plnění příkazu.

Příkazní smlouva zaniká na straně příkazce odvoláním příkazu a na straně příkazníka výpovědí.

Smlouva příkazní je vhodným typem smlouvy pro úpravu smluvních vztahů s dobrovolníky. Umožňuje vymezit práva a povinnosti dobrovolníka i organizace, u níž působí.

Smlouva kupní – §588 OZ

Smlouva kupní je nejrozšířenějším smluvním typem, uvážíme-li, že v ústní formě je uzavírána při každé koupě v obchodě.

Kupní smlouva je smluvní vztah, kdy dochází k úplatnému převodu vlastnictví z prodávajícího na kupujícího. Prodávající se zavazuje odevzdat kupujícímu předmět koupě do vlastnictví a kupující se zavazuje předmět koupě převzít a zaplatit prodávajícímu kupní cenu.

Podstatnými náležitostmi smlouvy jsou stanovení předmětu koupě a stanovení kupní ceny. Bez jejich uvedení je kupní smlouva neplatná.

Předmětem smlouvy může být jakákoliv věc movitá i nemovitá, pokud není zvláštními předpisy jejich koupě vyloučena.

Předmětem koupě mohou být i věci, které teprve vzniknou. Jde o tzv. koupi věci budoucí.

Kupní cena se stanoví dohodou v souladu s obecně závaznými právními předpisy. Cena musí být vyjádřena v penězích nebo jiným způsobem, kterým ji lze nepochybně určit. Cena může být uhrazena v plné výši nebo ve splátkách.

Prodávající je povinen upozornit kupujícího na konkrétní vady, které prodávaná věc má. Splní-li prodávající tuto povinnost, neodpovídá za vady, na které upozornil.

Kupní smlouva, jejímž předmětem je nemovitost, musí mít písemnou formu pod sankcí neplatnosti. V ostatních případech je písemná forma podmínkou platnosti jen tehdy dohodnou-li se na tom smluvní strany.

Smlouva o sponzorském příspěvku – §51 OZ

Smlouva o sponzorském příspěvku je smlouvou nepojmenovanou. Smluvními stranami jsou nezisková organizace a sponzor – obvykle podnikatelský subjekt.

Předmět smlouvy je poskytnutí peněžních prostředků nebo jiných movitých věcí sponzorem a poskytnutí nějaké protislužby neziskovou organizací.

Smlouvou může sponzor určit k jakému účelu, má být jeho sponzorský příspěvek použit např. na organizaci konkrétní kulturní akce, na vydání publikace, na sociální projekt. Nezisková organizace se v této smlouvě obvykle zaváže k tomu, že všech písemných materiálů bude uvádět sponzora, bude ho medializovat apod.

Ve smlouvě je možné dohodnout sankce pro případ, že smlouva nebude řádně plněna.

Smlouva o sdružení – §829 OZ

Smlouva o sdružení poskytuje možnost neformálního sdružení k dosažení sjednaného cíle. Účel může být vymezen v různé míře konkrétnosti. Účastníky mohou být právnické i fyzické osoby.

Smlouva o sdružení je smlouvou vícestrannou. Je pravdou, že k přistoupení dalšího účastníka popř. k úpravě dalších vztahů smlouvou o sdružení upravených je nutný souhlas všech účastníků.

Uzavřením smlouvy nevzniká nový právní subjekt, toto sdružení nemůže být účastníkem právních vztahů, nabývat práva a mít závazky. Subjektem právních vztahů mohou být pouze účastníci sdružení, kteří jednají sami nebo prostřednictvím určených zástupců. Obvykle si účastníci tohoto sdružení zvolí jednoho nebo více zástupců, kteří jednají jejich jménem na základě plné moci.

Toto sdružení si může zvolit vlastní název.

Práva a povinnosti účastníků se vymezují smlouvou. Majetek získaný při výkonu společné činnosti se stává spoluvlastnictvím všech členů sdružení.

Ve smlouvě je možné stanovit rozhodovací census. Pokud se tak nestanoví, rozhodují všichni účastníci sdružení jednomyslně. Má-li podle smlouvy rozhodovat většina, má každý z účastníků jeden hlas.

Každý účastník má ze zákona zaručeno právo přesvědčit se o hospodářském stavu sdružení.

Každý účastník může ze sdružení vystoupit, ne však v nevhodné době a k újmě ostatních účastníků sdružení. Z vážných důvodů však může vystoupit vždy. Co je považováno za vážné důvody by měla smlouva vymezit.

Ze závazků vůči třetím osobám jsou všichni účastníci smlouvy o sdružení vázáni společně a nerozdílně. Tzn. že třetí osoba je oprávněna vyžvat ke splnění závazku kteréhokoliv účastníka sdružení. Za závazky sdružení odpovídají jeho účastníci solidárně veškerým svým majetkem.

Výhodou tohoto typu sdružení je jeho neformálnost.

Nevýhodou je těžkopádnost při přistupování dalších účastníků, ve vztahu k třetím osobám neexistence jediného smluvního partnera a solidární odpovědnost účastníků sdružení.

Daně v nestátních neziskových organizacích

(se zaměřením na příjemce dotací a grantů)

Petr Beránek

Cílem této kapitoly je informovat o daňové problematice nestátních neziskových organizací, které přijímají pro financování své činnosti státní či obecní dotace. Do materiálu je zapracován legislativní stav k 1. červnu roku 2008.

Nestátní neziskové organizace a jejich činnost

Pojem nestátní nezisková organizace dále jen (NNO) není definován žádným zákonem a zahrnuje ne zcela přesně vymezenou skupinu právnických osob. Mezi nejčastější případy NNO patří občanská sdružení, církevní společnosti, obecně prospěšné společnosti a nadace. První charakteristickou vlastností NNO je, že nebyly založeny s cílem podnikat a dosahovat prostřednictvím podnikání zisku. Druhou vlastností je, že se nejedná o státní instituce, ale právnické osoby založené občany, výjimečně jinou právnickou osobou, ne však státem, krajem nebo obcí. Skutečnost, že pro NNO není dosahování zisku prioritní, však neznamená, že by nemohly či nesměly podnikat nebo že by se výdělečnou činností nesměly zabývat záměrně a soustavně. Od podnikatelských subjektů – obchodních společností – se však výrazně liší tím, jak s případným dosaženým ziskem nakládají. Neziskové organizace nemohou zisk rozdělovat mezi své členy; své členy může nezisková organizace odměňovat pouze za vykonanou práci nebo za činnost ve funkci statutárního či dalšího orgánu. veškerý dosažený zisk investují do svého poslání.

Přesto, že NNO nejsou zákonem jednoznačně vymezeny, zákon o dani z příjmu je charakterizuje (§ 18 odst. (3)) jako *poplatníky, kteří nejsou založeni nebo zřízeni za účelem podnikání s tím, že pojem „podnikání“ je definován obchodním zákoníkem § 2 odst. (1) jako soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.*

Protože se budeme pojmem **podnikání** zabývat na více místech, pojďme si tuto definici trochu objasnit. Podnikání je činnost, která je určena následujícími charakteristickými znaky:

- je provozována za účelem dosažení zisku;
- je provozována soustavně;
- jedná se o aktivní činnost;
- je provozována vlastním jménem.

Z definice vyplývá, že podnikáním nikdy není tzv. hlavní činnost neziskové organizace, která je dána jejím stanovami, případně obdobným základním dokumentem. Tuto činnost budeme dále nazývat posláním. Tuto činnost totiž nezisková organizace nevyvíjí za účelem dosažení zisku, ale z jiných důvodů. Není přitom podstatné, jestli při provádění svého poslání zisku dosáhne nebo ne, podstatný je prvotní důvod, proč tuto činnost vykonává. (Proto na tuto činnost nemusí mít NNO často živnostenský list.)

Velká řada neziskových organizací jsou občanská sdružení založená podle zákona o sdružování občanů. Tento zákon při svém zavedení předpokládal, i když to v něm není výslovně uvedeno, sdružování občanů pouze za účelem uspokojování potřeb vlastních členů (takovými příklady jsou sportovní oddíly, spolky filatelistů, svaz žen), a nikoliv pro účely poskytování služeb dalším osobám. Výslovně je v zákoně uvedeno pouze, že se netýká sdružování za účelem výdělečné činnosti nebo zajištění výkonu určitých povolání. Otázkou je, jestli poskytování služeb třetím osobám, (např. sociálních služeb, prodej injekčních stříkaček v rámci protidrogové prevence, vzdělávání v oblasti neziskového sektoru atd.) lze nebo nelze konat v rámci občanského sdružení. Do zavedení obecně prospěšných společností nebyla v ČR (kromě církevních organizací) žádná jiná vhodná právní forma pro poskytovatele obdobných služeb, a proto vznikala občanská sdružení jako téměř jediná možná alternativa. V poslední době Ministerstvo vnitra zcela oprávněně odmítá registrovat organizace, jejichž poslání je poskytování služeb nečlenům (např. organizování dětských letních táborů, zprostředkování brigád studentům apod.)

Dalo by se tedy dovodit, že na poskytování služeb svým členům není potřeba živnostenského listu, pokud se však služby začnou poskytovat nečlenům, není situace jasná.

Z druhé charakteristiky vyplývá, že příležitostná činnost za účelem dosažení zisku rovněž není podnikáním. Proto organizace nepotřebuje např. živnostenské oprávnění na prodej nepotřebného majetku (a to třeba i se ziskem) nebo k tomu, aby příležitostně uspořádala jednu jedinou přednášku (byť za účelem dosažení zisku).

Dále je pro podnikání nutný aktivní prvek – vyvíjení činnosti. Pasivní strpění, jako například pronájem prostor, úplatné zapůjčení auta,

poskytnutí peněžité půjčky na úrok nebo přenechání databáze potenciálních klientů za úplatu, tedy případy, kdy druhá strana platí za něco jiného než naši aktivní činnost, není podnikáním.

Důležité je nezaměňovat pojem *podnikání* s pojmem *ekonomická činnost*, který používá zákon o DPH. Ekonomická činnost v sobě zahrnuje nejen podnikání, ale i řadu činností, které nesplňují všechny znaky podnikání. Ekonomickou činností je například pronájem, příležitostná činnost a v neposlední řadě i činnost, která není provozována za účelem dosažení zisku. O problematice DPH budeme hovořit ve 4. kapitole.

Obdobně existuje rozdíl mezi *podnikáním* a *zdaňovanou činností* (činností podléhající dani z příjmu právnických osob). Zdaňováno není pouze podnikání, ale opět i příjmy příležitostné, pasivně dosažené příjmy a příjmy z činností, které nebyly prováděny za účelem dosažení zisku (tedy z činností z poslání), pokud u nich zisku nakonec dosaženo bylo. O zdaňování daní z příjmu budeme hovořit v 5. kapitole.

Bohužel ani neplatí, že by byl nějaký vztah mezi příjmy, které podléhají zdanění DPH, a příjmy, které podléhají zdanění daní z příjmu. Většina neziskových organizací, které jsou plátcí DPH, se setká s plněním, které bude podléhat DPH a nebude podléhat dani z příjmu (např. poslání prováděné za úplatu a se ztrátou), a některé i s plněními, které nebudou podléhat DPH a budou podléhat dani z příjmu (např. nájem prostor neplátcí DPH).

V terminologii zákonů a předpisů se můžeme ještě setkat s pojmem *hlavní činnost*, který se shoduje s pojmem poslání používaném v tomto textu, a dále s pojmy *doplňková činnost*, *vedlejší činnost*, *další činnost*, *jiná činnost*, *ostatní činnost* nebo *hospodářská činnost*. Všechny tyto pojmy se používají pro označení činnosti, která není posláním neziskové organizace.

NNO a systém daní

Český daňový systém obsahuje následující daně:

- a) Takzvané *nepřímé daně*. Ty jsou vybírány nepřímo – osoba zatížená povinností zaplatit daň (takzvaný poplatník) ji neplatí přímo, ale vždy prostřednictvím dalších osob, které stát „využívá jako výběrčích daní“ (takzvaných plátců). Pokud si například občan-poplatník jako konečný spotřebitel koupí u benzínové stanice benzín, platí vedle ceny benzínu i spotřební daň a daň z přidané hodnoty. Tyto daně však neplatí svému správci daně, ale majiteli benzínové stanice – plátcí, který je rovnou nebo zprostředkovaně odvádí do státního rozpočtu. V České republice existují tyto nepřímé daně:
  - daň z přidané hodnoty (dále jen DPH),

- spotřební daň,
- ekologické daně.

Spotřební daň a ekologické daně nejsou u neziskových organizací našeho typu běžné, a proto je můžeme zcela vynechat. Problematika DPH je však důležitá i pro neziskové organizace, proto bude toto téma vyloženo v následující kapitole obsažněji.

b) Takzvané *přímé daně*, u kterých je daň většinou vybírána od poplatníka přímo (např. daň z příjmů organizace), a někdy také prostřednictvím plátce (např. sražená daň ze mzdy zaměstnanců). V ČR existují tyto přímé daně:

- daň z příjmů,
- silniční daň,
- daň dědická, darovací a z převodu nemovitostí,
- daň z nemovitosti.

Všechny tyto daně připadají u neziskových organizací v úvahu, a proto se o všech zmíníme. S daněmi z příjmu se dokonce organizace může setkat ve třech různých variantách:

- jako poplatník daně z příjmu právnických osob, a to při zdanění vlastních příjmů;
- jako plátce daně z příjmu ze závislé činnosti v okamžiku vyplácení, a to při zúčtování mezd svých zaměstnanců;
- jako plátce srážkové daně (případně i zajištění daně), a to při platbách třetím osobám, při nichž je organizace povinna srazit nebo zajistit daň (jedná se hlavně o platby do zahraničí).

DPH

Jak jsme již předeslali v minulé kapitole, otázka DPH se dotýká i řady NNO.

Ve vztahu k DPH může být v současné době nezisková organizace:

- *osobou povinnou k dani* (plátcem DPH). Potom její plnění (vše co vykonává) podléhá DPH, pokud není výslovně zákonem od DPH osvobozeno.

- *osobou identifikovanou k dani*. Potom sice plátcem DPH není, ale přesto musí odvádět DPH při dovozu zboží ze zahraničí.

Osobou identifikovanou k dani se mohou stát pouze ty neziskové organizace, které nejsou plátcem DPH a mají větší objem dovozu z jiných zemí EU. V praxi se autor s takovou osobou ještě nesetkal.

Podmínky pro vznik plátcovství DPH

Organizace se stane plátcem DPH, pokud splní jednu z následujících podmínek:

- a) Pokud dosáhne obratu 1 milion korun za dvanáct po sobě jdoucích měsíců (§ 6 zákona o DPH). Podstatné je, že obrat je potřeba testovat po ukončení každého kalendářního měsíce, a to za uplynulých 12 měsíců (např. od dubna minulého roku do března stávajícího roku); nestačí tuto podmínku sledovat pouze v jednotlivých kalendářních letech. Plátcem se organizace stává po uplynutí dvou měsíců od skončení měsíce, kdy překročila obrat 1 milion (za předpokladu, že se řádně zaregistrovala). Do obratu se nezapočítávají osvobozená plnění bez nároku na odpočet, což jsou například sociální služby (dle zákona o sociálních službách), zdravotní služby a akreditované vzdělávání. Přesný výčet těchto plnění je v zákoně o DPH §§ 52–62 a výjimku z nich tvoří nájem nemovitostí, který se do obratu započítává. Dále se do obratu nezapočítávají jednorázové výnosy z prodeje dlouhodobého majetku.
- b) Pokud organizace uskutečňuje jiná než osvobozená plnění bez nároku na odpočet a je jí z EU dodána některá z těchto položek (§ 94 odst. 6–9 zákona o DPH):
  - je jí dodáno zboží podléhající spotřební dani (toto zboží jí musí být dodáno zahraničním subjektem do ČR. V případě, že jej organizace nakoupí v zahraničí a sama si doveze, se plátcem nestává)
  - jsou jí poskytnuty na území ČR zahraniční společností vybrané služby (uvedené v zákoně o DPH § 10 odst. 1, 2, 4, 5, 6, 9, 12 a 13)
  - je jí dodáno zboží s instalací
  - je jí dodáno zboží za více než 326 000 Kč za kalendářní rok.Přitom podle bodu 1) až 3) se stává organizace plátce DPH v okamžiku, kdy plnění přijme, v bodě 4) v okamžiku, kdy limit překročí.
- c) Pokud vytvoří sdružení (bez právní subjektivity) s jiným plátcem DPH (§ 94 odst. 2). Plátcem se organizace stává v okamžiku vzniku sdružení což obvykle bývá podpisem smlouvy o sdružení, a to i v případě, že neprovede registraci. Vzhledem k tomu, že tato sdružení mezi NNO jsou občas uzavírána, je potřeba si dát pozor, není-li jeden z partnerů plátce DPH a druhý nikoliv.
- d) Pokud uskutečňuje jiná než osvobozená plnění a dobrovolně se zaregistruje (§ 95 odst. 7 a 8).

Přijaté dotace a granty a DPH na výstupu

Z přijatých dotací, grantů, ale i darů a výnosů ze sbírek se DPH neodvádí. To vyplývá z toho, že dotace, grant, dar není úplata za jakékoliv poskytnuté plnění. Poskytovatel těchto peněžních prostředků neobdrží nic jako protihodnotu. Jedinou výjimkou jsou tzv. dotace k ceně, kdy (povětšinou stát nebo obec) přispívají organizaci proto, aby poskytovala své služby levněji (což může být uvedeno přímo nebo nepřímo ve smlouvě – nepřímo nejčastěji tím, že se výše dotace odvíjí od objemu poskytnutého plnění). Potom se jedná o dotaci k ceně, a organizace je povinna odvést DPH z „plné ceny“ (tj. z přijaté úplaty od „odběratele“ i z přijaté dotace, díky níž je cena nižší než náklady). V tomto případě může organizace plně uplatnit nárok na odpočet DPH ze všech souvisejících (nakoupených) vstupů, aniž by jej musela krátit.

NNO ale častěji přijímají dotaci jiného druhu (např. aby poskytovala sociální služby, provozovala denní stacionář nebo aby provedla nějaké školení bezplatně). To znamená, že výše dotace potom nezávisí na tom, kolik zdanitelných plnění provede (přesněji kolika „odběratelům“ a v jaké hodnotě je zdanitelné plnění poskytnuto). V takovém případě se nejedná o dotaci k ceně a DPH se z přijaté dotace neodvádí. V tomto případě ale také není možné uplatnit DPH z přímo souvisejících vstupů. To konkrétně třeba znamená, že u všech nákladů pořízených z dotace nelze uplatnit odpočet DPH. Pokud má organizace společné náklady, které souvisí s dotací a zároveň s plněním, ze kterého DPH odvádí (například vedení účetnictví), musí odpočet z těchto nákladů krátit. Krácení přitom může nastat buď koeficientem (podle § 76 zákona o DPH), při uskutečňování osvobozených plnění bez nároku na odpočet (např. sociální pomoc, zdravotnické zařízení atd.), nebo poměrně (podle § 72 odst. (5) zákona o DPH) při uskutečňování činnosti, která není ekonomickou činností.

Někdy nastávají případy, kdy „dotace“ spočívá v tom, že se organizace dohodne s poskytovatelem (např. obcí), že pro něj vytvoří (splní) nějaký úkol a poskytovatel za to zaplatí sjednanou cenu (která bývá dost často stanovena ve výši prokázaných nákladů). Je to tedy případ dotací, kdy výsledek činnosti organizace neobdrží třetí osoba, ale obdrží ho přímo poskytovatel dotace. I formálně bývají často tyto vztahy sjednány smlouvou podle obchodního zákoníku nebo fakturovány. Tady se jedná o prodej zdanitelného plnění, ze kterého je nutné odvést DPH. Potom ale na vstupu je také možné uplatnit odpočet DPH.

Krácení DPH na vstupu

Pokud je organizace povinna krátit odpočet DPH z přijatých plnění, provádí to následovně:

- a) Vyčlenění vstupy (nákupy), které přímo souvisejí s nedotovanými činnostmi, popřípadě s činnostmi, kde není třeba krátit daň na vstupu. Zde uplatní DPH v plné výši.
- b) Vyčlenění vstupy, které souvisí s plně s činnostmi, které nejsou ekonomickou činností anebo slouží pro osvobozená plnění. U těch DPH uplatnit nelze.
- c) Pokud zbylé vstupy souvisí jak s ekonomickou činností, tak s jinou než ekonomickou činností, rozhodne, jakou měrou souvisí s ekonomickou činností, a v poměru odpovídající ostatní činnosti neuplatní DPH.
- d) Pokud zbylé vstupy souvisí jak s osvobozenými plněními (bez nároku na odpočet), tak s plněními podléhajícími odvodu DPH, pak vypočte koeficient a tímto koeficientem bude nárok na DPH krátit. Pro krácení se během roku používá koeficient z minulého roku (jako zálohový výpočet) a na konci roku je dopočten podle skutečného poměru plnění.
- e) Pokud by přicházelo v úvahu použití bodu c) i d) současně na jedno plnění, pak se aplikuje nejprve bod c) a potom bod d).

U kráceného DPH je zbylá část (nevrácené DPH) nákladem, který souvisí s pořízením vstupu. V ideálním případě by měla být zaúčtována na stejný nákladový účet a stejnou zakázku jako vstup (nákup), se kterým souvisí. V praxi se však pro jednoduchost běžně účtuje na účet 538, což v případě pořízení dlouhodobého majetku nebo zboží na sklad je dle názoru autora chybou.

Ještě komplikovanější situace nastává, pokud organizace pořídí dlouhodobý majetek (tedy majetek, u kterého se předpokládá životnost delší než rok a jeho pořizovací cena je vyšší než 40 000,- Kč), který používá částečně pro svou činnost, ze které odvádí DPH, a částečně pro činnost osvobozenou od DPH nebo pro činnost, která není vůbec předmětem DPH. Pak nejenže při pořízení nemá nárok na vrácení celého odpočtu, ale jen poměrné části, ale ještě následující čtyři roky musí sledovat, jestli poměr využití tohoto majetku se nezměnil v neprospěch zdaňované činnosti. A pokud se poměr změní více než o 10 %, musí část dříve nárokovaného odpočtu vrátit.

Shrnutí

Výše uvedené skutečnosti ukazují, že plátcovství DPH u NNO je větším problémem než u podnikatelů, protože správné stanovení nároku na odpočet může být někdy velmi pracné a v některých případech náklady na stanovení výše odpočtu mohou i převýšit samotný odpočet. Z tohoto důvod se některé neziskové organizace uchylují i k řešení, že v okamžiku, kdy se stanou plátcí DPH odvádějí daň ze svých plnění a nárokují si odpočet pouze ze vstupů, které přímo souvisejí s těmito plněními a nemají další využití v NNO.

Daň z příjmu

Výnosy z hlediska daně z příjmu

Pro účely daně z příjmu je nutné rozdělit veškeré výnosy a příjmy do několika skupin:

První skupinu tvoří příjmy, které jsou předmětem daně vždy a nejsou od daně osvobozeny. Mezi tyto příjmy patří:

- a) *Hospodářská činnost* (tedy činnost, která není posláním organizace a slouží pouze k získání prostředků k plnění poslání).

Organizace má za poslání poskytovat sociální služby a chráněné dílny. Uskuteční prostřednictvím svých pracovníků přednášku na téma zdravé výživy a stresu pro podnikatele. Zisk z této přednášky pak použije pro svou činnost. Tento zisk podléhá zdanění. V případě, že by přednáška byla ztrátová (náklady na nájem sálu, mzdu lékaře a pozvánky převýšily výnos), byla by tato ztráta daňově uznatelná.

- b) *Úroky z termínovaných vkladů, úroky od ostatních osob (všechny úroky z výjimkou úroků na běžném účtu).*

Organizace poskytne úročenou půjčku jinému sdružení. Úroky zdaňuje.

- c) *Příjmy z nájmu*, a to i v případě, že by souvisel s posláním, s hlavní činností.

Organizace pronajme nepotřebné prostory jinému sdružení na provozování sociálních služeb. Nájem bude zdaněn. V případě, že by náklady související s nájmem (daňové odpisy, popř. další) převýšily výnos, je ztráta daňově uznatelná.

- d) *Příjmy z reklam*, a to i v případě, že souvisí z posláním.

Organizace provede na své akci reklamu formou plakátu, za kterou obdrží úplatu. Nezávisle na tom, zda se jedná o reklamu na komerční výrobky či na produkty chráněných dílen jiné neziskové organizace, jedná se o zdaňovatelný příjem, který se bude snižovat o vynaložené náklady. V případě, že náklady převýší příjem, bude ztráta daňově uznatelná.

Druhou skupinu tvoří příjmy, které jsou zdaňovány, pouze pokud jsou ziskové, a pokud jsou ztrátové, nelze tuto ztrátu použít na snížení zisků z jiných příjmů:

- e) *Příjmy z posláním*, pokud je dosaženo zisku na této akci.

Organizace provede přednášky na škole a obdrží od školy úplatu. Provádění přednášek je součástí jejího posláním. Pokud náklady na přednášku převýší úplatu od školy, nebudou ani příjem ani náklady daňově uznatelné, ztráta tedy nesníží základ daně. Pokud však příjmy převýší náklady, bude zisk z akce zdaňován.

- f) *Příjmy z plnění*, které je posláním, pokud bylo provedeno pro některé osoby se ziskem a pro jiné se ztrátou.

V případě, že na školní přednášky z předešlého příkladu pozve i skupinku podnikatelů a pro podnikatele stanoví vyšší vstupné než pro žáky školy, je

nutné provést kalkulaci. Pokud by ceny pro podnikatele byly vyšší než vy-kalkulovaný náklad na jednoho posluchače (tj. podnikatelé by platili víc než „režijní“ cenu), zisk z těchto „podnikatelských“ vstupenek by se zdaňoval a nebylo by možné jej kompenzovat se ztrátou ze „žákovských“ vstupenek.

Třetí skupinu tvoří příjmy, které jsou osvobozené od daně vždy nebo vůbec předmětem daně nejsou:

- g) členské příspěvky;
- h) dotace a granty;
- i) přijaté dary (které nejsou předmětem daně z příjmu, ale darovací daně, a od té jsou osvobozeny, pokud jsou přijaty za obecně prospěšným účelem);
- j) úroky na běžném účtu;
- k) přijaté půjčky a úvěry;
- l) náklady z hlediska daně z příjmu.

Náklady je vždy třeba přiřazovat k jednotlivým příjmům. Pokud náklady v první skupině výnosů převýší tyto výnosy, vznikne daňová ztráta. Tu je možné započíst proti zisku z jiných činností nebo převést do dalších let. Ve druhé a třetí skupině daňová ztráta vzniknout nemůže. Pokud v první nebo druhé skupině výnosy převýší náklady, bude dosaženo základu daně, a ten může být zdaněn. Zisk ve třetí skupině (pokud by účetně vznikl) nebude nikdy předmětem daně.

Při sledování nákladů v první a druhé skupině (body a) až f) je však třeba ještě zohlednit nedaňové náklady (§24 a 25 zákona o dani z příjmu). Mezi nejčastější nedaňové náklady patří:

- a) náklady na reprezentaci (tu velice často nelze hradit ani z dotací);
- b) penále a pokuty, které nevznikly ze smluvních vztahů (pokuty ze zákona: finančnímu úřadu, správě sociálního zabezpečení, zdravotním pojišťovnám, úřadu práce apod.);
- c) odměny statutárních orgánům;
- d) příspěvky dobrovolným sdružením a nepovinným komorám;
- e) poskytnuté dary;
- f) odpisy pohledávek (v některých případech).

Dále je třeba zohlednit některé rozdíly mezi výši účetních a daňových nákladů. U neziskových organizací je toto jednodušší než u podnikatelů:

- a) Z rezerv tvoří neziskové organizace pouze ty, které jsou daňově uznatelné.
- b) Opravné položky na pohledávky tvoří neziskové organizace pouze v daňově uznatelné výši.
- c) Odpisy je vhodné u neziskových organizací tvořit ve výši daňových odpisů.
- d) Penále, úroky fyzickým osobám, daně silniční, z nemovitosti a z převodu nemovitostí, sociální a zdravotní pojištění jsou daňově uznatelným nákladem až po zaplacení.

Vyloučením těchto nákladů se zvýší zisk (nebo sníží ztráta) vzniklá v první skupině příjmů a zvýší zisky u jednotlivých činností ve skupině druhé. Může se dokonce stát, že vzhledem k daňově neuznatelným výdajům se činnost, která je účetně ztrátová stane daňově „ziskovou“ a zdaní se. To však může nastat pouze u aktivit v druhé skupině (příjmy z poslání).

Základ daně

Základem daně je pak součet všech zisků a ztrát ze zdaňovaných činností (tedy z hospodářské činnosti, ať už je ztrátová či nikoliv, z vyjmenovaných příjmů jako jsou příjmy z reklam a nájmu a zisků z poslání). Jelikož ztráty z poslání se do základu daně nezapočítávají, jsou v tomto ohledu NNO oproti podnikatelům znevýhodněni. Podnikatelé mohou zisky z jedné aktivity kompenzovat se ztrátami z aktivit ostatních. U NNO je však základ daně oproti hospodářskému výsledku vyšší nejen o daňově neuznatelné náklady, ale i o ztráty z poslání. Z tohoto hlediska je pro NNO taktické, aby jednotlivé činnosti byly pokud možno vyrovnané, tj. končily pokud možno s menšími ztrátami a menšími zisky. Dále je taktické hradit nedaňové náklady (např. náklady na reprezentaci, penále úřadům), pokud to je možné z nedaňových příjmů (dotací, darů, členských příspěvků), a ne ze zdaňovaných příjmů (např. hospodářské činnosti). Problémem však je, že toto velice často není možné vzhledem k podmínkám těchto příjmů (dotací, darů atd.).

Odčitatelné položky a slevy na dani

Poslední částí stanovení základu daně je využití odčitatelných položek a slev na dani. Zde jsou naopak NNO oproti podnikatelům zvýhodněny.

Základní odčitatelná položka spočívá pro neziskové organizace v možnosti snížit základ daně o určitou částku (§ 20 odst. 7 zákona o dani z příjmu), a to:

- Při základu daně do 300 000,- Kč snížit základ daně až na 0,- Kč.
- Při základu daně od 300 000,- Kč do 900 000,- Kč lze snížit základ daně o 300 000,- Kč.
- Při základu daně od 900 000,- Kč do 3 333 333,- Kč lze snížit základ daně o 30 %.
- Při základu daně nad 3 333 333,- Kč lze snížit základ daně o 1 000 000,- Kč.

Takto ušetřená částka však musí být využita nejpozději do tří let na provádění poslání organizace. S tím nebývá ani tak praktický problém – problémem bývá v prokázání této skutečnosti správci daně. Informace, jak byly ušetřené prostředky využity pro poslání, je od roku 2005 součástí přílohy účetní závěrky. V praxi je nutno si uvědomit, že např. při využití odčitatelné položky ve výši 300 000,- Kč není ušetřenou částkou celých 300 000,- Kč, ale pouze daň z této částky, což je v roce 2008 přesně 62 000,- Kč. O těchto 62 000,- Kč je pak vhodné účtovat při převodu zisku na zvláštní fond, čímž se jeho následné využití nebo nevyužití zobrazí v účetní evidenci a je snadno prokazatelné. Využít tento fond na pokrytí ztrát z poslání lze již v roce vytvoření nebo v následujících třech letech, pokud se nevyužije, je potřeba nevyužitou část vrátit při sestavování daňového přiznání třetí rok po snížení základu daně.

Daň po uplatnění odčitatelných položek je v roce 2008 21 % (v roce 2009 20 % a v roce 2010 a dalších 19 %) ze základu daně.

Na takto vypočítanou daň lze ještě uplatnit slevu na dani při zaměstnávání osob se změněnou pracovní schopností (dle § 35 zákona o dani z příjmu).

Ta činí 18 000,- Kč za každého zaměstnance se zdravotním postižením nebo 60 000,- Kč za každého zaměstnance s těžším zdravotním postižením (pokud pracují na plný pracovní úvazek po celý rok) nebo částku poměrně krácenou, pokud nepracují na plný úvazek nebo nepracují po celý rok (§ 35 odst. (1) zákona o dani z příjmu).

Pokud však organizace má více než 25 zaměstnanců a osoby se zdravotním postižením tvoří více než polovinu průměrného ročního přepočteného počtu zaměstnanců, vydělí se vypočtená daň nejprve dvěma, a po té ještě uplatní částky uvedené v minulém odstavci.

Tyto úlevy (odčitatelná položka a slevy na dani) mohou u řady menších NNO nebo NNO zabývajících se zaměstnáváním postižených občanů způsobit, že nemusí nikdy odvádět daň z příjmu. To však je potřeba odlišovat od situace, kdy NNO nepodléhá dani z příjmu. NNO nepodléhá dani z příjmu, pokud veškeré příjmy jsou osvobozeny od daně z příjmu, tedy pokud nemá žádnou hospodářskou činnost, nemá příjmy z pronájmu a reklam a nemá zisky z žádných svých aktivit určených jako poslání.

Registrace k daním

Nezisková organizace je povinna se registrovat k jednotlivým daním v okamžiku, kdy vznikne důvod pro jejich placení:

- **k DPH** v okamžiku, kdy se stane plátcem dle zákona o DPH (viz kapitola 4.1). Pokud se stane plátcem překročením obratu, musí se do 15 dní od překročení obratu registrovat u svého místně příslušného správce daně, i když se plátcem se stane až počínaje třetím měsícem po překročení. Pokud se stane plátce uzavřením sdružení s jiným plátcem, musí to bez zbytečného prodlení oznámit správci daně a plátcem se stane zpětně k okamžiku uzavření smlouvy. Pokud NNO nedosáhne obratu 2 miliónu korun ročně, stává se kvartálním plátcem DPH, což znamená povinnost vždy nejpozději do 25 dní po skončení čtvrtletí odevzdat přiznání k DPH a případně odvést daň. Při obratu nad 2 milióny korun může být čtvrtletním nebo měsíčním plátcem DPH dle svého rozhodnutí, při obratu nad 10 miliónu už musí být měsíčním plátcem. Pokud obrat klesne pod 1 milión korun za dvanáct měsíců, může se odhlásit od DPH, nejdříve však 12 měsíců po té, co se organizace stala plátcem DPH;
Organizace, které by měli být registrovány jako plátcí, a nečiní tak, mohou dostat pokutu ve výši 10 % svého obratu za období, kdy měly být registrované, a nebyly;
- **k silniční dani** v okamžiku, kdy používá motorové vozidlo pro dosažení příjmů podléhajících dani (tedy k hospodářské činnosti, v souvislosti s nájmy a reklamou a k ziskovému poslání). Pokud organizace přestane používat vozidlo k uvedenému účelu, může se odhlásit;
- **k dani z nemovitosti** v okamžiku nabytí nemovitosti a odhlašuje se k okamžiku pozbytí;
- **k dani darovací a dani z převodu nemovitostí** se neregistruje; pouze podává přiznání pokud obdrží dar nebo prodá nemovitost;

- **ke srážení záloh na dani a srážkové dani z mezd zaměstnanců** v okamžiku, kdy začne vyplácet mzdy;
- **k dani z příjmu**, když začne pravidelně inkasovat příjmy podléhající dani z příjmu. A to i v případě, kdy sice podléhá dani z příjmu, ale vzhledem k možným úlevám žádnou daň neodvádí. V tomto bodě se často neziskové organizace registrují často ukvapeně a zbytečně. Pod tlakem nesprávného přesvědčení některých méně zkušených účetních anebo dokonce pracovníků finančních úřadů, že každý subjekt se musí do 15 dní registrovat na finančním úřadě, podají přihlášku, což pak vede k povinnosti podávat každý rok příznání, byť nemají příjmy podléhající dani. Pokud nezisková organizace nemá žádné příjmy z první či druhé skupiny uváděné v kapitole 5.2.1 nebo má takový příjem pouze nahodile a nedá se předpokládat, že se bude opakovat, nemusí se přihlašovat k dani z příjmu. Odhlášení od daně z příjmu právnických osob je teoreticky možné, v praxi s ním však zákon asi moc nepočítal. Z praktického hlediska je nejvhodnější žádat o ukončení registrace ke dni 31.12 a žádost podat s dostatečným předstihem.

Silniční daň

Silniční daň je nutné platit:

- za vozidla organizace;
- za vozidla zaměstnanců použítá na pracovní cesty,
- pokud byla použita v souvislosti se zdaňovanými příjmy.

Pokud je tedy vozidlo používáno výhradně pro posílání a posílání je vždy ztrátové (např. protože je financováno z dotace a případný kladný rozdíl musí být vrácen jako nespotebovaná dotace), potom nepodléhá vozidlo silniční dani. Pokud jel zaměstnanec na služební cestu v souvislosti s tímto posláním vlastním vozidlem, opět není třeba odvádět silniční daň. Pokud však vozidlo organizace bude používáno pro hospodářskou činnost nebo pokud bude posílání ziskové, je třeba zaplatit silniční daň, a to za ty měsíce, kdy bylo takto používáno. Obdobně je třeba zaplatit silniční daň za vozidlo zaměstnance za cesty, které souvisely s hospodářskou činností nebo se ziskovým posláním.

Silniční daň se platí zálohově v termínech 15. 4., 15. 7. a 15.10 ve výši povinnosti za příslušný předcházející kvartál; dále pak 15.12. ve výši povinnosti za říjen a listopad a 31.1. následujícího roku se podává daňové příznání a doplácí se zbylá povinnost.

Sazba za osobní automobil ve vlastnictví organizace je závislá na objemu motoru a činí:

do 800 cm ³	1 200,- Kč
nad 800 cm ³ do 1250 cm ³	1 800,- Kč
nad 1250 cm ³ do 1500 cm ³	2 400,- Kč
nad 1500 cm ³ do 2000 cm ³	3 000,- Kč
nad 2000 cm ³ do 3000 cm ³	3 600,- Kč
nad 3000 cm ³	4 200,- Kč

V případě použití osobního auta zaměstnance lze volit mezi touto sazbou (za měsíce, kdy bylo používáno) a sazbou 25,- Kč za každý den, kdy bylo používáno.

Občanské sdružení vlastní osobní automobil Škoda Fabia (obsah motoru do 1500 ccm), který v průběhu prvních sedmi měsíců (leden–červenec) používalo pro akce, které byly předmětem daně z příjmu. Dále pak v listopadu proplatilo v rámci cestovních náhrad použití osobního automobilu zaměstnanci, který jel služebně, v rámci akce, která byla předmětem daně z příjmu. Všechny ostatní cesty vlastního vozidla i vozidel zaměstnanců v rámci služebních jízd souvisely s akcemi, které nejsou zdaňovány daní z příjmu.

V tom případě vznikla daňová povinnost ve výši 1/12 roční daňové povinnosti (2 400,- Kč), tj. 200,- Kč v prvních sedmi měsících. 600,- Kč bylo sdružení povinno zaplatit do 15. 4., 600,- Kč do 15. 7. a zbylých 200,- Kč do 15. 10. Dále bylo povinno zaplatit 50,- Kč (2×25,- Kč) 15. 12. za 2 dny použití auta zaměstnance. K 31. 1. organizace podá přiznání a nedoplácí žádnou daň.

Občanské sdružení používá automobil pro činnost, která je jeho posláním. Za činnost však inkasuje příjmy. Původní kalkulace je taková, že činnost bude ztrátová a že na pokrytí ztráty si sdružení vydělá hospodářskou činností. Na závěr roku zjistí, že i posláním bylo ziskovou činností, a tudíž podléhá dani z příjmu.

V průběhu roku občanské sdružení silniční daň neplatilo. K 31. 1. však podá přiznání a doplatí daň za vozidlo. v případě pochybností nebo kontroly ze strany správce daně prokáže kalkulací, že v průběhu

roku nemohlo vědět, že činnost bude zisková, a tudíž nepochybilo, když neodvádělo zálohy. Penále z nezaplacených záloh pak nebude vyměřeno.

Darovací daň

Předmětem darovací daně je bezúplatná změna vlastnictví movitého i nemovitého majetku (dary). Pro neziskové organizace je pozitivní, že dary, které budou využity pro obecně prospěšnou činnost, jsou od darovací daně osvobozeny. Zákon přitom stanovuje, že dary musí být určeny na financování těchto zařízení (viz § 20 odst. (4) zákona o dani dědické, darovací a převodu nemovitostí), aniž by blíže specifikoval, co je a co není financování zařízení. Obecně ustálený výklad jednotlivých finančních úřadů se shoduje na tom, že osvobozeny jsou všechny nepeněžní dary, které jsou užity přímo na poslání organizace, a peněžní dary, u kterých se přijímající organizace zaváže, že peněžní prostředky použije pro své poslání. Při kontrole potom organizace musí toto použití prokázat ve svém účetnictví.

Problémy mohou nastat v těchto případech:

- U organizací, které vedou hospodářskou činnost a přijmou nepeněžní dar, který budou používat pro svou hospodářskou činnost, aby touto činností zajistily prostředky pro své poslání. Dar je tak nepřímo využit na financování zařízení, podmínky zákona pro osvobození daru od darovací daně byly dle názoru autora splněny, ale názory některých správců daně jsou odlišné.
- Pokud organizace, která vede hospodářskou činnost, použije dar pro hospodářskou činnost, ale je v této činnosti ztrátová, podmínku pro osvobození nesplní.
- Pokud organizace použije peněžní dar na pokrytí ztráty z hospodářské činnosti, na výplatu odměn statutárních orgánů apod., mohou opět nastat oprávněné pochybnosti o tom, zda byly podmínky pro osvobození splněny.

Z těchto důvodů je důležité správně účtovat o přijatých darech, a pokud se jedná o peněžní dary, i o jejich použití, aby bylo možné v případě kontroly správci daně zcela jednoznačně prokázat použití daru.

Přiznání k dani darovací se v případě osvobozených darů podává souhrnně za kalendářní pololetí vždy do 30 dní po ukončení pololetí.

V případě, že by dar nebyl osvobozen, podává se přiznání do 30 dní od převzetí daru. Přiznání podává obdarovaný a uvádí pouze údaje potřebné pro vyměření daně. Daň vypočítává správce daně a obdarovaný je povinen ji zaplatit do 30 dní od doručení výměru.

Výše darovací daně (pokud dar není osvobozen) je progresivní a činí:

přes Kč	do Kč		ze základu přesahujícího
0	1 000 000	7,0 %	
1 000 000	2 000 000	70 000,- Kč a 9,0 %	1 000 000,- Kč
2 000 000	5 000 000	160 000,- Kč a 12,0 %	2 000 000,- Kč
5 000 000	7 000 000	520 000,- Kč a 15,0 %	5 000 000,- Kč
7 000 000	10 000 000	820 000,- Kč a 18,0 %	7 000 000,- Kč
10 000 000	20 000 000	1 360 000,- Kč a 21,0 %	10 000 000,- Kč

... atd. (§ 14 zákona o dani dědické, darovací a převodu nemovitostí).

Osvobozenými dary jsou mimo jiné například (§§ 19 a 20):

- částka 20 000,- Kč v peněžních prostředcích (jednou za dva roky u téže dvojice dárce-obdarovaný);
- příležitostné movité dary do 3 000,- Kč;
- dary určené na financování zařízení a humanitárních akcí v oblasti kultury, školství, vědy, výzkumu, vývoje a vzdělání, zdravotnictví, sociální péče, ekologie, tělovýchovy, sportu, výchovy a ochrany dětí a mládeže a požární ochrany, pokud je majetek nabyt právníckými osobami, které byly zřízeny k zabezpečování těchto činností a které mají sídlo na území České republiky;
- dary poskytnuté státem registrovaným církvím a náboženským společnostem;
- dary obecně prospěšným společnostem a politickým stranám a politickým hnutím určené na jejich činnost;
- dary nadacím nebo nadačním fondům, jakož i majetku poskytnutého nadacemi nebo nadačními fondy v souladu s účelem a podmínkami stanovenými v nadační listině nebo ve statutu;
- dary zdravotním pojišťovnám pro fondy veřejného zdravotního pojištění;
- dary fyzickým osobám s bydlištěm na území České republiky provozujícími školská a zdravotnická zařízení a zařízení na ochranu opuštěných zvířat nebo ohrožených druhů zvířat určená na financování těchto zařízení;
- dary majetku právníckým osobám provozujícím zařízení na ochranu opuštěných zvířat nebo ohrožených druhů zvířat;

- dary peněžních prostředků poskytnutých fyzické osobě, která je prokazatelně použije na zvýšení nebo změnu kvalifikace, studium, léčení, úhradu sociálních služeb nebo na zakoupení pomůcky pro zdravotně postižené, jakož i přímé poskytnutí takové pomůcky;
- dary na humanitární nebo charitativní účely v souvislosti s výkonem dobrovolnické služby poskytované podle zvláštního právního předpisu;
- bezúplatné nabytí majetku z veřejných sbírek.

Daň z nemovitosti

Předmětem daně z nemovitosti je vlastnictví nemovitostí (pozemků a staveb). Záleží přitom na tom, k čemu jsou užívány a kdo stavby vlastní (§§ 4 a 9 zákona o dani z nemovitosti):

Od daně ze staveb jsou osvobozeny pozemky a stavby ve vlastnictví státu, stavby ve vlastnictví krajů a obcí (pokud leží v jejich katastru), stavby ve vlastnictví církví (sloužící církevním účelům) a stavby ve vlastnictví sdružení občanů a obecně prospěšných společností, a to vždy v případě, kdy nejsou používány pro podnikání nebo pronájem. Při pronájmu je pak rozhodující účel, pro který používá nemovitost nájemce.

Daň z nemovitosti se platí každý rok, její výše je dána tabulkami, podle velikosti a typu nemovitosti a lokality umístění. Přiznání k dani z nemovitostí se podává pouze po prvním roce vlastnictví, potom pouze při změnách ovlivňující výši daně. Přiznání se podává k 31. lednu a platba musí být provedena k 31. květnu. V případě, že daň z nemovitosti přesahuje 1 000,- Kč, je možné ji rozložit do čtyřech shodných splátek – do 31. května, do 30. června, do 30. září a do 30. listopadu.

Podrobným výkladem toho, jak se určuje výše daně v závislosti na jednotlivých druzích nemovitostí, se zabývat nebudeme, neboť přesahuje rámec tohoto článku.

Pokud nemovitost v průběhu roku změní vlastníka (prodejem, darem), ovlivní to placení daní až v následujícím roce.

Občanské sdružení koupí 15. ledna 2008 budovu jako zařízení pro svou hospodářskou činnost a pronájem. Tentýž den podá návrh na zápis do katastru nemovitostí a zápis je proveden se zpětnou platností k tomuto dni. V roce 2008 platí daň z nemovitosti ještě původní vlastník. Občanské sdružení podá přiznání k dani z nemovitosti 30. ledna 2009 a po té bude platit daň za rok 2009. Pokud v roce 2009, 2010 a dalších letech nedojde k žádným

změním, nebude v dalších letech přiznání znovu podávat a bude platit daň pouze ve stejné výši, jakou uvedla v roce 2009. Výše daně se však může i přesto změnit, pokud se změní tabulky pro výpočet daně.

Daň z převodu nemovitostí

Předmětem daně z převodu nemovitostí je úplatný převod nemovitosti – pozemku nebo stavby. Podstatné je, že tato daň se vztahuje pouze na úplatný převod majetku, tedy pouze na prodej. Pokud se nemovitost převádí bezúplatně (např. pokud je darována), přichází v úvahu již výše zmíněná darovací daň, ale daň z převodu nemovitostí se nepoužije. Pokud je nemovitost vložena do dceřinné společnosti, neodvádí se žádná daň.

Daň z převodu nemovitostí nerozlišuje v ničem postavení neziskových organizací a nejsou zde téměř žádné výjimky či osvobození při používání nemovitostí pro veřejně prospěšné účely. Jedinou výjimkou je převod nemovitosti ve vlastnictví státu na příspěvkovou organizaci, ten je od daně osvobozen.

Daň z převodu nemovitostí platí vždy prodávající. Kupující je však ručitelem a v případě, že by prodávající svůj závazek vůči správci daně nesplnil, může jej správce daně vymáhat po kupujícím. Z tohoto důvodu se často poslední část platby váže na splnění daňové povinnosti a kupující se tak jistí proti případným problémům, kdyby prodávající daň nezaplatil.

Výše daně odpovídá 3 % z ceny nemovitosti. Za cenu nemovitosti se považuje prodejní cena, za kterou byla nemovitost skutečně prodána. V případě, že by však byla prodána za cenu nižší, než je odhadní, považuje se za cenu nemovitosti pro účely daně z převodu nemovitostí odhadní cena. Dá se tedy říci, že daň se počítá z prodejní nebo odhadní ceny, a to té, která je vyšší.

Podat přiznání a zaplatit daň má prodávající do konce třetího měsíce následujícího po měsíci, v němž byl vklad zapsán do katastru nemovitostí.

Občanské sdružení prodá 20. ledna 2005 pozemek, který vlastnilo, za 100 000,- Kč. Jeho odhadní cena je 70 000,- Kč. Daň z převodu bude 3 % ze 100 000,- Kč, tj. 3 000,- Kč. (Kdyby prodej uskutečnilo za 50 000,- Kč, byla by daň 3 % ze 70 000,- Kč, tj. 2 100,- Kč.) 5. února podá návrh na zápis do katastru nemovitostí a 2. června obdrží vyrozumění, že dne 28. května

byl převod zapsán do katastru nemovitostí s účinností od 5. února. Tři měsíce pro podání přiznání a zaplacení daně se počítají ode dne 28. května. Lhůta tedy končí koncem třetího měsíce následujícího po květnu, což je 31. srpna.

Dále společnost přijme darem nemovitost, ve které bude uskutečňovat své poslání. Odhadní cena nemovitosti je 2 milióny Kč. Vzhledem k tomu, že se jedná od dar, nebude převod podléhat dani z převodu nemovitostí, ale dani darovací, nicméně vzhledem k tomu, že nemovitost je určena pro obecně prospěšnou činnost, bude od daně darovací osvobozena.

Pokud by byla nemovitost prodána za symbolickou jednu korunu, nejednalo by se o dar, a převod by podléhal dani z převodu nemovitostí, která by činila 3 % z 2 000 000,- Kč, což je 60 000,- Kč. Daň by platil prodávající, resp. dárce. V tomto případě nezávisí na tom, za jakým účelem bude nemovitost používána.

Pokud by se jednalo o dar a nemovitost by nebyla určena na činnost společnosti, ale ta by ji používala např. k pronájmu, potom není dar osvobozen a darovací daň by činila 7 % z 2 000 000,- Kč, což je 140 000,- Kč, a platil by ji obdarovaný, tedy obecně prospěšná společnost.

Zaměstnávání pracovníků

V této kapitole rozebereme možné vztahy mezi organizací a pracovníkem – fyzickou osobou, která pro organizaci vykoná nějakou práci.

Způsob, jakým je tento vztah uzavřen, můžeme rozdělit podle toho na základě jakého zákona vznikl:

- podle zákoníku práce (což může být pracovní poměr nebo práce vykonávané mimo pracovní poměr – dohoda o pracovní činnosti a dohoda o provedení práce);
- podle obchodního zákoníku (tzv. práce na fakturu);
- práce podle občanského zákoníku (příkazní nebo obdobná smlouva);
- autorská smlouva podle autorského zákona;
- dobrovolnická práce na základě zákona o dobrovolnické službě;
- práce členů organizace pro svou organizaci.

Vztahy podle zákoníku práce

PRACOVNÍ POMĚR

Pracovní poměr znamená, že organizace uzavře s pracovníkem pracovněprávní vztah zpravidla na delší dobu. Může se jednat o plný nebo o částečný pracovní úvazek, přičemž částečný úvazek může být na část dne, některé dny v týdnu či měsíci, popř. dle jiného pravidla (tzv. turnusy) či zcela nepravidelně dle dohody organizace a zaměstnance. Poměr může být uzavřen na dobu neurčitou nebo dobu určitou. Pracovní poměr na dobu určitou nesmí přesáhnout více než 2 roky, a to i v součtu při postupném prodlužování pracovního vztahu. V obou případech (doby určité i neurčité) má zaměstnanec možnost výpovědi, a to i bez udání důvodů, s dvouměsíční výpovědní dobou. Důvody pro výpověď ze strany organizace jsou dány zákonem a některé z nich jsou spojené s vyplácením odstupného. Zaměstnanec a zaměstnavatel mohou ukončit pracovní vztah i dohodou. V souvislosti s nástupem do pracovního poměru lze sjednat až tříměsíční zkušební dobu, ve které mohou obě strany poměr okamžitě ukončit bez udání důvodů.

V případě pracovního poměru je povinností organizace postarat se o správné zdanění příjmu. Zdanění závisí na tom, zda pracovník podepíše či nepodepíše tzv. prohlášení. Prohlášením pracovník uplatní své nezdanitelné položky u zaměstnavatele, čímž se mu sníží daňová povinnost, a zároveň prohlašuje, že tyto nezdanitelné položky neuplatnil v témže období u žádného jiného zaměstnavatele, pokud by pracoval současně u více zaměstnavatelů.

Pokud zaměstnanec prohlášení podepíše, uplatní zaměstnavatel všechny uvedené odčitatelné položky, které lze uplatnit, a vypočte daň. Daň se vypočítává ze základu daně, což je takzvaná superhrubá mzda – mzda zvýšená o sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnavatelem. Daň je 15 %. Zdanění není definitivní, protože se jedná pouze o zálohu. Po ukončení roku se provede zúčtování daně, a pokud vznikl přeplatek na dani, bude doplacen zaměstnanci.

V případě, že zaměstnanec prohlášení nepodepíše, neuplatní se žádné odčitatelné položky. Pokud v tomto případě hrubá mzda vyplácená za daný měsíc nepřekročí 5 000,- Kč, je zdaňována srážkovou daní (opět 15 %) a toto zdanění je definitivní.

V případě pracovního poměru se vždy odvádí sociální a zdravotní pojištění. Pouze v případě prací velmi malého rozsahu (do 400,- Kč měsíčně) nebo velmi krátkého trvání (do 7 po sobě jdoucích kalendářních dnů) se pojištění neodvádí. Tyto práce se ale povětšinou neřeší pracovním poměrem a uzavírá se na ně dohoda o pracovní činnosti.

Sociální a zdravotní pojištění se sráží jednak zaměstnanci z jeho hrubé mzdy (8 % sociální pojištění a 4,5 % zdravotní pojištění), a jednak je platí zaměstnavatel nad hrubou mzdu zaměstnance (26 % sociální pojištění a 9 % zdravotní pojištění).

Náklady na sociální a zdravotní pojištění, které platí organizace za zaměstnance nad hrubou mzdu (oněch dalších 35 % k hrubé mzdě), jsou daňově uznatelné a počítají se mezi mzdové (osobní, personální) náklady organizace. V dotacích a grantech však někdy bývají pojímány různě: někdy jako součást mzdových nákladů, někdy jako ostatní osobní náklady, někdy jako zvláštní položka dotace.

Pracovník má uzavřenu smlouvu na 20 000,- Kč za měsíc.

Pracovník podepsal prohlášení. Výpočet mzdy, za předpokladu, že odpracoval všechny hodiny v měsíci (tedy neměl dovolenou ani nebyl nemocen) je:

Hrubá mzda	20 000,- Kč
Sociální pojištění hrazené zaměstnavatelem (26 %)	5 200,- Kč
Zdravotní pojištění hrazené zaměstnavatelem (9 %)	1 800,- Kč
Celkem superhrubá mzda	27 000,- Kč
Daň z příjmu (15 % ze superhrubé mzdy)	4 050,- Kč
Sleva na dani (na zaměstnance, předpokládáme, že neuplatňuje žádné další, jako na děti apod.)	2 070,- Kč
Daň po slevě	1 980,- Kč
Sociální pojištění hrazené zaměstnancem (8 %)	1 600,- Kč
Zdravotní pojištění hrazené zaměstnancem (4,5 %)	900,- Kč
Čistá mzda (hrubá – daň – SP – ZP)	15 520,- Kč

Náklady zaměstnavatele (superhrubá mzda) . . . . . 27 000,- Kč

Po ukončení roku má zaměstnanec právo si vyžádat potvrzení o příjmech nebo si v určitých případech nechat zpracovat vyúčtování daně za celý kalendářní rok.

Roční vyúčtování daně může zaměstnavatel zaměstnanci provést, pokud jsou splněny následující podmínky:

- zaměstnanec nemá jiné příjmy než ze zaměstnání nebo osvobozené příjmy, nebo tyto jiné příjmy nepřesahují 6 000,- Kč;
- zaměstnanec v průběhu roku nepracoval souběžně ve dvou nebo více pracovních poměrech, nebo v druhém poměru měl vždy zdanění srážkovou daní (příjem do 5 000,- Kč);

- zaměstnanec požádá do 15. února následujícího roku o zúčtování a přinese potvrzení o příjmech od případných předešlých zaměstnavatelů v daném roce.

V případě podání žádosti o roční zúčtování může dodatečně zaměstnanec podepsat prohlášení, i když tak před tím neučinil, a zaměstnavatel mu dodatečně uplatní všechny výhody z toho plynoucí.

Pokud zaměstnanec nemůže využít zpracování ročního vyúčtování u svého zaměstnavatele (popř. posledního zaměstnavatele, pokud jich vystřídal v průběhu roku více), musí si sám podat daňové přiznání.

Kromě výše uvedených povinností je organizace ještě povinna platit zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání, a to nejen za zaměstnance, ale i za pracovníky na DPP a DPČ (viz níže).

PRÁCE VYKONÁVANÉ MIMO PRACOVNÍ POMĚR

Dohoda o provedení práce (DPP) se vyznačuje tím, že je sjednán se zaměstnancem konkrétní, smlouvou jasně vymezený úkol, a nejedná se o průběžné vykonávání opakované činnosti. V českém jazyce je to možné vyjádřit tak, že úkol bude popsán dokonavým videm.

Ve smlouvě se kromě úkolu uvádí předpokládaná časová náročnost plnění úkolu. Odměna je však dána splněním úkolu, nikoliv časem tráveným jeho plněním. Předpokládaná doba nesmí překročit 150 hodin, a toto omezení platí pro součet všech dohod uzavřených s jedním zaměstnancem u jedné organizace v jednom kalendářním roce. V případě, že skutečný počet odpracovaných hodin překročí předpokládanou dobu, nemá to již zpětně vliv na platnost dohody.

Zdanění DPP se provádění stejným způsobem jako zdanění příjmu z pracovního poměru. To znamená, že se bude lišit podle toho, zda pracovník podepsal prohlášení, a v případě, že ne, podle toho, zda vyplácená hrubá částka překročí 5 000 Kč.

Sociální ani zdravotní pojištění se z dohody o provedení práce neodvádí. Pokud však byla uzavřena chybně – předpokládaná doba činí více než 150 hodin práce nebo se obsahově nejedná o DPP –, může správa sociálního zabezpečení nebo zdravotní pojišťovna neodvedené pojištění doměřit.

Dohoda o pracovní činnosti (DPČ) se vyznačuje tím, že sjednaná činnost je buď opakovaná, nebo že je její rozsah větší než 150 hodin ročně. DPČ lze uzavřít nejvýše v rozsahu polovičního pracovního úvazku. V případě potřeby většího rozsahu je nutné uzavřít s pracovníkem pracovní poměr. Pracovní úvazek přitom může být nerovnoměrný; polovinu doby nesmí přesáhnout za celou dobu svého trvání. Není tedy na závalu,

pokud pracovník pracuje vždy první dva týdny 8 hodin denně a následující dva týdny nepracuje.

Dohoda o pracovní činnosti má z hlediska vztahu zaměstnavatele a zaměstnance jiný režim (možnosti výpovědi, výpovědní doba, dovolená apod.), ale zdanění a odvod pojištění se provádí zcela stejným způsobem a pro zpracování mezd mezi nimi není třeba rozlišovat. To znamená, že – na rozdíl od DPP – se u DPČ (pokud přesáhne 400 Kč měsíčně nebo pokud je delší než 7 po sobě jdoucích dnů) odvádí sociální i zdravotní pojištění.

Smlouva s uklízečkou, která bude jednou týdně provádět úklid v rozsahu jedné hodiny, přestože nepřesahuje 100 hod ročně, nemůže být DPP, protože se nejedná o konkrétní úkol, ale opakovanou činnost. Pokud by se však jednalo o úklid celé budovy po malířích s odhadovaným rozsahem třeba 80 hodin, lze tuto smlouvu uzavřít jako DPP.

I v těchto případech je zaměstnavatel povinen se pojistit pro případ pracovního úrazu.

Smlouvy uzavřené dle obchodního zákoníku

Podle obchodního zákoníku může organizace uzavřít smlouvy pouze s osobou, která má oprávnění příslušnou činnost samostatně vykonávat a své služby nabízet, tedy s osobou, která má živnostenský list. Některé profese, jako např. lékař, právník, daňový poradce apod., získávají místo živnostenského listu oprávnění profesní komory, které má z hlediska možnost uzavírání smluv stejný význam. Dále budeme souhrnně mluvit o osobě pracující na živnostenský list.

V případě uzavření smlouvy s osobou, která nemá živnostenské oprávnění, se vystavuje nebezpečí postihu hlavně ona osoba, neboť se může dopouštět nedovoleného podnikání. Jsou však činnosti, které lze provádět bez živnostenského listu (a bez oprávnění od profesní komory). Jedná se například o uměleckou činnost nebo příležitostnou výpomoc.

I v případě, že dotyčná osoba má živnostenský list, nemusí být uzavřené smlouvy ještě v pořádku. Zákon o zaměstnanosti nutí totiž organizaci v prvním kroku řešit své potřeby pracovníků pracovním poměrem, a teprve v případě, kdy z nějakého důvodu toto není možné, jiným způsobem, tedy prací například sjednáním zakázky na živnostenský list. Pokud se rozsah práce dodavatele pracujícího na ŽL blíží plnému pracovnímu úvazku, pokud tento dodavatel nemá další jiné odběratele a pracuje

pouze pro jednu organizaci, pokud vztah mezi dodavatelem a organizací vykazuje některé znaky pracovního poměru, jako je například používání prostor, náradí, dopravních prostředků, jiného zařízení organizace, dodržování dohodnuté doby, kdy je činnost vykonávána, přijímání jednotlivých dílčích pokynů od pracovníků organizace, jak práci vykonávat apod., potom se organizace dostává do rizika, že provozuje tzv. „švarc systém“, neboli že obchází zákon za účelem snížení nákladů na sociální a zdravotní pojištění, popř. i na daně, a všechny tyto položky jí mohou být doměřeny.

Pokud však platí, že:

- pracovník má živnostenský list;
- odměna závisí na objednaném plnění a není každý měsíc stejná;
- pracovník tutéž činnost vykonává pro více subjektů;
- pracovník svou práci nevykonává v sídle organizace a nepoužívá její majetek,
- potom je takovýto vztah zcela bez problémů a zdanění a odvody pojištění v tomto případě jsou záležitostí pracovníka. Organizace se o ně nestará.

Podle názoru ústavního soudu je zákon o zaměstnanosti určen na ochranu zaměstnanců a nesmí být vykládán proti nim. Z tohoto hlediska pak v případě, že zaměstnanec odmítne být zaměstnán a požaduje danou činnost vykonávat na svůj živnostenský list, nemůže jej zaměstnavatel nutit vstoupit do pracovního poměru. Z hlediska zákona o zaměstnanosti je tedy postačující písemná žádost zaměstnance. To však neznamená, že tento vztah nemůže být pouze formálním zakrytím pracovněprávního vztahu (tzv. švarc systémem). Pokud tomu tak je, pak má právo finanční úřad doměřit zaměstnavateli neodvedenou daň za zaměstnance, a obdobně tak může učinit i správa sociálního zabezpečení a zdravotní pojišťovna.

Smlouvy uzavřené podle občanského zákoníku

Smlouvy uzavřené podle občanského zákoníku nebývají časté, protože je lze uzavírat jen výjimečně, ve specifických případech. Ve většině případů budou totiž odporovat živnostenskému zákonu (pracovník bez živnostenského listu nebo obdobné registrace nesmí činnost vykonávat soustavně), zákonu o zaměstnanosti či zákoníku práce. Typickým příkladem, kdy lze smlouvu legálně užít bez rizika napadení, může být příkazní smlouva, kdy pracovník pro organizaci jednorázově obstará nákup či prodej nějaké věci a v případě úspěchu obdrží odměnu; v případě neúspěchu odměnu neobdrží. Takovouto dohodu lze realizovat bez

živnostenského listu, a rozhodně se nejedná o zastřený pracovněprávní vztah, ve kterém má zaměstnanec nárok na mzdu i v případě neúspěchu.

V těchto případech pracovník nevystavuje fakturu (pouze sepisuje smlouvu) a organizace se nemusí starat o zdanění. Pouze v případě, že by odměna překročila 40 000,- Kč za kalendářní rok, je třeba tuto skutečnost oznámit správci daně. Pracovník pak v případě, že obdobné příjmy překročí 20 000,- Kč za rok, přiznává daň. Sociální a zdravotní pojištění neplatí.

Autorské smlouvy

Jedná se o smlouvy použitelné pouze na specifické činnosti. Kromě uměleckých vystoupení a přenechání práv vydavatelům se dají využít na práva ke slovesným dílům při přednáškách lektorů a práva k duševnímu vlastnictví programátorů při tvorbě software.

Opět jako v minulém případě se organizace nestará o odvody, pouze plní oznamovací povinnost při překročení výše odměn jednomu autorovi přes 40 000,- Kč. Autor odvádí kromě daně zdravotní pojištění. Sociální pojištění pouze v případě, že se dobrovolně k pojištění přihlásí.

Práce bez odměny

Tento druh práce bývá u neziskových organizací poměrně častý. Z právního hlediska však velmi často způsobuje problémy. Zcela bez zádrhelů je práce členů občanského sdružení pro své sdružení, a totéž platí povětšinou i pro ostatní NNO. Dále je legislativně podložena práce dobrovolníků podle zákona o dobrovolnické službě. To však nepodchycuje jakoukoli dobrovolnickou práci, ale pouze práci prostřednictvím akreditovaných organizací. Ostatní dobrovolnická práce nemá z právního hlediska podklad a může v některých případech (např. úrazu při práci) způsobit velké legislativní problémy.

Z daňového hlediska je vhodné upozornit na dvě úskalí. Za prvé dobrovolnickou práci nelze označovat za dar, který pracovník organizaci poskytl a o který by si případně mohl chtít snížit základ své daně z příjmu. Za druhé – v případě, kdy vykonává práci zdarma, ale obdrží cestovní náhrady (stravné nebo náhradu za opotřebení vozidla), nejedná se o osvobozený příjem jako u zaměstnanců, ale pokud přesáhne v rámci jednoho roku 20 000,- Kč, musí jej pracovník zdanit.

Ediční poznámka:

Údaje uváděné v tomto příspěvku jsou aktuální k červnu 2008.

Kolektiv autorů

SPOLEČENSKÝ A LEGISLATIVNÍ RÁMEC NEZISKOVÉHO SEKTORU

Vydalo občanské sdružení AGNES.

Redakce Jiří Ježek.

Grafický návrh a obálka Jakub Němeček.

Sazba Tomáš Hibi Matějček a J.N.

Tisk Carter Reproplus.

Praha 2008.

Kontaktní adresa vydavatele:

AGNES, občanské sdružení

Jelení 196/15

118 00 Praha 1

tel.: 233 350 120

e-mail: agnes@agnes.cz

[http: www.agnes.cz](http://www.agnes.cz)

ISBN 978-80-903696-2-7

